

Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkistaminen

Lausuntokooste

Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkistaminen

Lausuntokooste

ISSN 1798-7105

ISBN 978-952-259-476-1

Oikeusministeriö 2015

Julkaisun nimi Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkistaminen
Lausuntokooste

Tekijät Maiju Haapaniemi

Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön julkaisu
Mietintöjä ja lausuntoja
43/2015

Asianumero OM 2/41/2014

ISSN verkkojulkaisu 1798-7105

ISBN verkkojulkaisu 978-952-259-476-1

URN-tunnus <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-476-1>

Julkaisun jakelu www.oikeusministerio.fi

Asia- ja avainsanat Menettämisseuraamukset, rikoslaki, takavarikko

Tiivistelmä

Oikeusministeriö asetti 10.2.2014 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella 3 päivänä huhtikuuta 2014 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU rikoksentekevälaineiden ja rikosyhödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa implementoinnin edellyttämät muutokset menettämisseuraamuksia koskevaan kansalliseen lainsäädäntöön. Lisäksi työryhmän tuli selvittää käännetyn todistustaakan käyttöön ottaminen laajennetussa hyödyn menettämisessä ja valmistella sitä koskevat säännösehdotukset, jollei perustuslaista tai kansainvälisistä ihmisoikeusvelvoitteista taikka muusta sellaisesta syystä muuta johdu. Työryhmän mietintö "Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkastaminen" julkaistiin 20.1.2015 (oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 3/2015).

Mietinnöstä pyydettiin lausunnot 28 taholta. Lisäksi korkeimmalle oikeudelle varattiin tilaisuus lausua mietinnöstä. Lausuntoja saatiin yhteensä 24.

Kaikki lausunnonantajat pitivät ehdotettuja säännöksiä pääosin tarpeellisina ja perusteltuina. Myös esityksen tavoitteita pidettiin pääosin kannatettavina.

Yksittäisistä kysymyksistä ehdotus käännetystä todistustaakasta laajennettuna hyötynä menetetyksi vaadittavan omaisuuden alkuperän osalta sai lausunnoissa eniten huomiota. Tämän kysymyksen osalta mielipiteet jakautuivat, ja noin puolet lausunnonantajista päätyi launnossaan kannattamaan ehdotusta.

Publikationens titel	Revidering av strafflagens allmänna bestämmelser om förverkandepåföljder Sammandrag av utlåtandena
Författare	Majju Haapaniemi
Seriens namn och nummer	Justitieministeriets publikationer Betänkanden och utlåtanden 43/2015
Ärendenummer	OM 2/41/2014
ISSN elektronisk publikation	1798-7105
ISBN elektronisk publikation	978-952-259-476-1
URN	http://urn.fi/URN:ISBN: 978-952-259-476-1
Distribution	www.oikeusministerio.fi
Sak- och nyckelord	förverkandepåföljder, strafflagen, beslag
Referat	<p>Justitieministeriet tillsatte den 10 februari 2014 en arbetsgrupp för att bereda de ändringar i den nationella lagstiftningen om förverkandepåföljder som behövs för att genomföra Europaparlamentets och rådets direktiv 2014/42/EU av den 3 april 2014 om frysning och förverkande av hjälpmedel vid och vinning av brott i Europeiska unionen. Därtill skulle arbetsgruppen utreda möjligheterna att införa s.k. omvänd bevisbörda vid utvidgat förverkande av vinning av brott samt bereda de författningsförslag som behövs för detta, om inte något annat följer av grundlagen, internationella förpliktelser eller motsvarande. Arbetsgruppens betänkande "Revidering av strafflagens allmänna bestämmelser om förverkandepåföljder" publicerades den 20 januari 2015 (justitieministeriets betänkanden och utlåtanden 3/2015).</p> <p>Sammanlagt 28 instanser blev ombedda att yttra sig om betänkandet. Dessutom bereddades högsta domstolen tillfälle att lämna utlåtande. Totalt 24 utlåtanden lämnades in.</p> <p>Remissinstanserna ansåg att de föreslagna bestämmelserna i huvudsak är nödvändiga och motiverade. Också förslaget mål understöddes i allmänhet.</p> <p>Mest uppmärksamhet fästes vid förslaget om omvänd bevisbörda till den del den gäller ursprunget till egendom som omfattas av yrkande på utvidgat förverkande av vinning. I fråga om detta var åsikterna delade, och cirka hälften av remissinstanserna understödde detta förslag i sina utlåtanden.</p>

SISÄLLYS

1	Johdanto.....	8
1.1	Työryhmän mietintö.....	8
1.2	Pyydetyt ja saadut lausunnot	9
1.3	Lausuntojen keskeinen sisältö	10
2	Yleiset arviot.....	11
3	Pykäläkohtaiset kannanotot	15
3.1	Laki rikoslain 10 luvun muuttamisesta.....	15
	1 § Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset	15
	2 § Hyödyn menettäminen	16
	3 § Laajennettu hyödyn menettäminen	31
	5 a § Säilytysvälineen menettäminen	38
	6 § Menettämisen rajoitukset	39
	9 § Menettämisseuraamusasian käsittely.....	39
	Käännetty todistustaakka omaisuuden laillisesta alkuperästä.....	40
	Menettämisseuraamusasian käsittelystä muutoin ehdotettu	51
	11 § Erinäisiä säännöksiä	58
3.2	Laki pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n muuttamisesta	59
	1 § Takavarikoimisen edellytykset.....	59
4	Muut huomiot.....	60

1 Johdanto

1.1 Työryhmän mietintö

Oikeusministeriö asetti 10.2.2014 työryhmän, jonka tehtävänä oli valmistella 3 päivänä huhtikuuta 2014 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2014/42/EU rikosentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa implementoinnin edellyttämät muutokset menettämisseuraamuksia koskevaan kansalliseen lainsäädäntöön.

Lisäksi työryhmän tuli selvittää käännetyn todistustaakan käyttöön ottaminen laajen- netussa hyödyn menettämisessä ja valmistella sitä koskevat säännöshdotukset, jollei perustuslaista tai kansainvälisistä ihmisoikeusvelvoitteista taikka muusta sellai- sesta syystä muuta johdu.

Työryhmän toimikaudeksi asetettiin 10.2.–31.12.2014. Työryhmän mietintö ”Rikos- lain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkastaminen” julkaistiin 20.1.2015 (oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 3/2015). Työryhmä on laatinut mietintönsä hallituksen esityksen muotoon.

Työryhmän mietinnössä ehdotetaan muutoksia rikoslain menettämisseuraamuksia koskevaan lukuun. Muutoksilla pantaisiin täytäntöön Euroopan parlamentin ja neu- voston direktiivi 2014/42/EU rikosentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa (jäljempänä menettämisseu- raamuksia koskeva direktiivi tai direktiivi). Ehdotetut muutokset laajentaisivat mah- dollisuutta tuomita rikoksesta peräisin oleva omaisuus valtiolle menetetyksi.

Lakiin ehdotetaan sisällytettäväksi rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä koskeva määritelmäsäännös. Lisäksi lakiin lisättäisiin säännökset kolmannelle osapuolelle siirretyn hyödyn tuomitsemisesta menetetyksi. Voimassa olevaa lakia muutettaisiin myös siten, että niin sanotun laajennetun hyötykonfiskaation edellytyksenä olevien rikosten luetteloa täydennettäisiin direktiivissä edellytetyn mukaisesti. Lakiin myös kirjattaisiin eräitä laajennetun hyödyn menetetyksi tuomitsemista harkittaessa huo- mioon otettavia seikkoja.

Lakiin lisättäisiin nykykäytäntöä selventävät säännökset menetetyksi tuomitsemista koskevan asian käsittelemisestä omana asianaan sekä menettelysäännökset asian käsittelemisestä vastaajan poissaolosta huolimatta direktiivissä tarkoitetuissa tilan- teissa.

Esitykseen sisältyy myös säännös väittämisen- ja todistustaakasta menettämisseu- raamusta koskevassa asiassa. Väittämistaakan osalta kantajan olisi vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen menettämisaatimuksensa perustuu. Kantajalla olisi myös todistustaakka mainituista seikoista, lukuun ottamatta laajennettuna hyötynä menete- tyksi vaadittavan omaisuuden alkuperää, josta todistustaakka olisi vastaajalla. Sään- nös perustuu hallitusohjelmaan.

Esitykseen sisältyy myös vähäisiä, lähinnä tietotekniikkarikosten yhteydessä sovel- lettaviksi tarkoitettuja täsmennyksiä liittyen datan menetetyksi tuomitsemiseen ja takavarikoimiseen.

1.2 Pyydetyt ja saadut lausunnot

Mietinnöstä pyydettiin lausunnot 28 taholta. Lisäksi korkeimmalle oikeudelle varattiin tilaisuus lausua mietinnöstä. Lausuntoja saatiin yhteensä 24.

Lausuntoa pyydettiin seuraavilta tahoilta. Tähdellä (*) merkityt antoivat lausunnon.

Sisäministeriö*
Valtionvarainministeriö*

Eduskunnan oikeusasiamies*
Valtioneuvoston oikeuskansleri*

Oikeusrekisterikeskus*
Valtakunnansyyttäjänvirasto*
Valtakunnanvoudinvirasto

Korkein oikeus

Helsingin hovioikeus*
Itä-Suomen hovioikeus*
Rovaniemen hovioikeus*
Turun hovioikeus*
Vaasan hovioikeus*

Helsingin kärjäoikeus*
Keski-Suomen kärjäoikeus*
Oulun kärjäoikeus*
Pirkanmaan kärjäoikeus*
Pohjois-Karjalan kärjäoikeus*
Pohjois-Savon kärjäoikeus*
Vantaan kärjäoikeus*
Varsinais-Suomen kärjäoikeus*

Länsi-Suomen syyttäjänvirasto
Salpausselän syyttäjänvirasto

Auktorisoidut lakimiehet
Suomen Asianajajaliitto*
Suomen Lakimiesliitto*

professori Dan Frände*
professori Matti Tolvanen*
professori Pekka Viljanen*

1.3 Lausuntojen keskeinen sisältö

Kaikki lausunnonantajat pitivät ehdotettuja muutoksia pääosin tarpeellisina ja perusteltuina. Myös esityksen tavoitteita pidettiin pääosin kannatettavina.

Ehdotettu menettämisseuraamuksen yleisiä edellytyksiä täsmentävä säännös menettämisseuraamuksen määräämisestä silloin, kun rikoksen tai teon tekijää ei saada selville tai vaikka häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen, oli siitä lausuneiden tahojen mukaan nykykäytäntöä vastaavana ja selkeyttävänä säännöksenä kannatettava.

Mietinnössä ehdotettua rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määritelmäsäännöstä pidettiin lausunnoissa lähtökohtaisesti kannatettavana. Ehdotettua säännöstä kolmannelle osapuolelle siirretyn hyödyn tuomitsemisesta menetetyksi pidettiin lausunnoissa perusteltuna, mutta joiltakin osin vaikeaselkoisena. Lausunnoissa kaivattiin myös ohjetta rikoshyödyn laskentatavasta.

Ehdotettua laajennetun hyötykonfiskaation edellytyksenä olevien rikosten luetteloa pidettiin kaikissa asiasta annetuissa lausunnoissa kannatettavana. Luetteloon on kuitenkin esitetty lisättäväksi mietinnössä luettelosta pois jätetyt doping- ja lääkerikos (*Turun hovioikeus*) sekä kiskonnantapainen työsyryntä (*prof. Matti Tolvanen*). Lausunnoissa on ehdotettu myös läheisen määritelmän ottamista suoraan lain säännökseen viittaussäännöksen sijaan (*Sisäministeriö, Keski-Suomen käräjäoikeus*). Ehdotettujen laajennetun hyödyn menetetyksi tuomitsemista harkittaessa huomioon otettavien seikkojen osalta (harkintakriteerit) lausunnonantajat esittivät joitakin tarkistuksia. Harkintakriteerit nähtiin liian rajoittavina ja ongelmallisina sen vuoksi, että niitä saatettaisiin tulkita tyhjentävästi.

Menettämisseuraamusasian käsittelyä koskevan ehdotetun 9 §:n osalta eniten huomiota sai mietinnössä esitetty ehdotus käännetystä todistustaakasta laajennettuna hyötynä menetetyksi vaadittavan omaisuuden alkuperän osalta. Tämän kysymyksen osalta mielipiteet jakoutuivat, ja noin puolet asiasta lausuneista päätyi lausunnoissaan kannattamaan ehdotusta. Ehdotusta vastustaneet vetosivat säännöksen ongelmallisuuteen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin, vastaajan oikeusturvan sekä perus- ja ihmisoikeuksien kannalta (syyttömyysolettama, itsekriminointisuoja). Lisäksi suuri osa ehdotuksesta lausuneista huomautti, ettei implementoitava direktiivi edellytä käännetyn todistustaakan käyttöönottoa. Vielä huomautettiin, ettei ehdotetulla säännöksellä ehkä olisi suurta käytännöllistä vaikutusta, joten säännöksen ongelmallisuus huomioon ottaen, sen säätäminen ei olisi perusteltua. Varauksellisesti ehdotukseen suhtautui lisäksi muutama lausunnonantaja.

Ehdotettuja säännöksiä menetetyksi tuomitsemista koskevan asian käsittelemisestä omana asianaan sekä menettelysäännöksistä käsiteltäessä asiaa vastaajan poissaolosta huolimatta pidettiin lausunnoissa pääasiassa tarpeellisena uudistuksena.

Lausuntokoosteessa käännettyä todistustaakkaa ja menettämisseuraamusasian käsittelyä koskevia muita säännöksiä koskevat lausunnot on koottu omien otsikoidensa alle pykäläkohtaisissa kannanotoissa.

2 Yleiset arviot

Sisäministeriö katsoo, että työryhmän mietinnössä esitetyjä muutoksia voidaan pitää perusteltuina, kannatettavina ja tarpeellisina. Sisäministeriön edustaja on osallistunut esityksen laadintaan ja esityksen valmistelun yhteydessä on otettu huomioon ministeriön edustajien näkemyksiä.

Valtiovarainministeriöllä ei ole huomautettavaa työryhmämietinnön johdosta.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies toteaa, että esitysluonnoksessa ehdotettu lainsäädäntö vaikuttaa pääosin perustellulta mainittu direktiivi huomioon ottaen. Luonnokseen sisältyy eräitä täsmennyksiä voimassa olevan lain säännöksiin, mikä on omiaan helpottamaan lain soveltamista ja parantamaan ennustettavuutta.

Valtioneuvoston oikeuskanslerilla ei yleisesti ottaen ole huomautettavaa työryhmämietinnössä esitettyyn.

Valtakunnansyyttäjänviraston edustaja on ollut rikoslain 10 luvun menettämisseuraamuksia koskevien säännösten tarkistamista käsitelleen työryhmän jäsen, joten Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että syyttäjälaitoksen näkemykset ovat pääosin tulleet mietinnössä huomioituiksi.

Esitys on kannatettava ja Valtakunnansyyttäjänvirasto pitää uudistusta hyvänä, koska se selkeyttää hyödyn käsitettä ja sisältää säännöksen kolmannelle osapuolelle siirretyn hyödyn menettämisestä.

Itä-Suomen hovioikeus lausuu, että mietinnön tavoite menettämisseuraamukseen liittyvien säännösten selkeyttämiseksi ja säännöstön luomiseksi erillistä konfiskaatioprosessia varten on ajankohtainen ja kannatettava tavoite. Mietinnössä on kuitenkin muutamia erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksen asettamista velvoitteista johtuvia ongelmia. Nämä koskevat erillistä konfiskaatioprosessia sekä käännetyn todistustaakan soveltamista laajennetun rikoshyödyn menettämisessä.

Rovaniemen hovioikeuden mukaan on selvää, että rikoslain menettämisseuraamuksia koskeviin yleissäännöksiin tulee tehdä direktiivin edellyttämät muutokset rikoksentekevälaineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta.

Rovaniemen hovioikeus katsoo, että ehdotetut lait voidaan mietinnössä mainituilla perusteilla säätää tavallisessa lainsäätämisyjärjestyksessä. Taannehtivan rikoslain soveltamisen kiellon mukaisesti ehdotettuja säännöksiä voidaan soveltaa vain säännösten voimaantulon jälkeen tehtyihin rikoksiin.

Turun hovioikeus lausuu, että osa ehdotetuista uudistuksista on periaatteellisesti merkittäviä ehdotettujen säännösten laajentaessa tuomioistuinten mahdollisuuksia tuomita rikoksesta peräisin olevaa omaisuutta valtiolle menetetyksi. Ehdotetut muutokset saavat tavoitteenasettelunsa Euroopan unionin lainsäädäntöinstrumentista (menettämisseuraamuksia koskeva direktiivi), mutta osin myös kotoperäisessä rikosoikeuspoliittisessa keskustelussa havaitusta tarpeesta nykyistä tehokkaammin estää rikoksista hyötyminen ja hyödyn käyttäminen uusien rikosten rahoittamiseen.

Vaasan hovioikeuden mukaan uudistuksen tavoite rikoshyödyn entistä kattavam-
masta menetetyksi tuomitsemisesta ja siten rikoksista hyötymisen nykyistä tehok-
kaammasta estämisestä ovat kannatettavia.

Helsingin kärjäoikeuden mukaan mietinnöstä ilmenee, että Suomen voimassa
oleva lainsäädäntö täyttää pääosin direktiivin vaatimukset. Helsingin kärjäoikeus
pitää lainsoveltajan näkökulmasta katsottuna tarkoituksenmukaisena direktiivin yleis-
ten tavoitteiden ja kunkin yksittäisen artiklan yksityiskohtaista läpikäymistä ja ver-
taamista voimassa olevaan lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön.

Keski-Suomen kärjäoikeuden mukaan menettämisseuraamusten yleissäännösten
tarkistaminen on tarpeellista paitsi direktiivin vuoksi myös kotimaisista lähtökohdista.
Yleissäännökset ovat olleet voimassa 13 vuotta ja niiden soveltamisesta on riittävästi
käytäntöä, jonka perusteella säännöksiä voidaan tarkastella ja myös tarkistaa.

Keski-Suomen kärjäoikeus huomauttaa lausunnossaan, että menettämisseu-
raamuksista säädetään rikoslain 10 luvun yleissäännösten lisäksi myös muualla lain-
säädännössä. Tällöin on aina kyse erityissäännöksistä, jotka syrjäyttävät yleissään-
nökset. Viittaussäännöksistä riippuu, missä määrin myös yleissäännökset tulevat
näissä tapauksissa sovellettaviksi.

Rikoslain 32 luvussa säädetyillä rikostunnusmerkistöillä on välitön ja välttämätön
yhteys menettämisseuraamuksiin, koska tunnusmerkistöissä säädetään rikoksella
saatuun omaisuuteen (rikoshyötyyn) ryhtymisen rangaistavuudesta.

Menettämisseuraamusten yleissäännösten uudistamisessa tarkastelua ei saisikaan
rajoittaa pelkästään rikoslain 10 lukuun, vaan huomioon on otettava yleissäännösten
suhde muuhun lainsäädäntöön.

Keski-Suomen kärjäoikeuden mukaan yleisperustelut ovat tiiviit, mutta kattavat.
Keski-Suomen kärjäoikeus ei lausu niistä erikseen, vaan keskittyy lausunnossaan
yksityiskohtaisiin perusteluihin.

Pirkanmaan kärjäoikeuden mukaan rikoslain 10 luvun 2 §:ään ehdotettua hyödyn
määritelmää on pidettävä kannatettavana. Kokonaisuutena ehdotuksessa esitetyt
muutokset ovat muutoinkin asiallisia ja tarpeellisia eikä Pirkanmaan kärjäoikeudella
ole näiltä osin erikseen lausuttavaa.

Pohjois-Karjalan kärjäoikeuden mukaan mietinnön esitykset ovat kokonaisu-
udessaan hyviä ja kannatettavia. Erityisesti rikoslain 10 luvun 9 §:ään esitetyt sään-
nökset menettämisseuraamusasian käsittelystä ovat tuomioistuimen työtä helpotta-
via ja tarpeellisia.

Pohjois-Savon kärjäoikeus pitää mietinnön esityksiä kannatettavina. Rikoslain 10
luvun 9 §:ään esitetyt säännökset menettämisseuraamusasian käsittelystä ovat tuo-
mioistuimen kannalta selkeitä ja tarpeellisia.

Vantaan kärjäoikeus lausuu, että mietinnöstä ilmenevällä tavalla yleissäännösten
tarkistamisen tavoitteena on, että rikoksesta tai rikollisesta toiminnasta peräisin oleva
hyöty voitaisiin jatkossa saada tuomitukseksi valtiolle menetetyksi entistä kattavammin
ja siten estää nykyistä tehokkaammin rikoksista hyötymisen ja hyödyn käyttäminen
uusien rikosten rahoittamiseen (s. 48). Tavoitetta voidaan pitää tärkeänä ja mietin-
nön ehdotuksia pääosin kannatettavina.

Periaatteellisesti suurimpana muutoksena nykyainsäädäntöön voidaan pitää laajennetun hyödyn menettämistä koskevaan säännökseen ehdotettuja muutoksia. Säännöstä on jo ennen käsillä olevaa mietintöä pidetty tärkeänä sen vuoksi, että osa törkeästä rikollisuudesta tehdään suunnitelmallisesti hyödyntäen erilaisia monimutkaisia keinotekoisia järjestelyjä, joihin puuttuminen tavanomaisella hyötykonfiskaatiolla voi olla tehotonta. Toisaalta nykyisin voimassa olevaa säännöstä on tullut soveltaa sen esitöiden mukaan varoen ja perusteellisesti harkiten. Mietinnössä ehdotettu säännös merkitsee käännetyn todistustaakan käyttöönottoa. Säännös on siten laajempi kuin mitä direktiivi siltä edellyttäisi.

Mietinnössä on paikoin pystytty aidosti vastaamaan oikeuskäytännössä epäselviksi jääneisiin ja tulkinnanvaraisiin kysymyksiin. Tästä esimerkiksi käy datan menettämiseen liittyvät kysymykset, jotka ovat aiheuttaneet mietinnöstä ilmenevällä tavalla täytäntöönpano-ongelmia. Ongelmia on aiheuttanut määräykset, joissa tuomioistuin on tuominnut kovalevyltä menetetyksi osan tiedostoista. Tähän nähden säädettävään lakiin on perusteltua ottaa mietinnössä ehdotettu säännös, joka oikeuttaa tuomioistuimen antamaan tarkempia määräyksiä täytäntöönpanosta. Tuomioistuin voisi esimerkiksi määrätä mietinnöstä ilmenevästi lailliset tiedostot siirrettäväksi toiselle alustalle (s. 74–75). Edellä lausutuun täsmennyksin käräjäoikeus pitää esityksen peruste-luja pääosin hyväksyttävänä.

Varsinais-Suomen käräjäoikeus toteaa lausunnossaan, että direktiivin täytäntöönpanemiseksi ehdotetut muutokset ovat tarpeellisia. Varsinais-Suomen käräjäoikeuden käsityksen mukaan prosessia tulee kuitenkin jäljempänä mainittavin osin yksinkertaistaa ja sääntelyä selkeyttää.

Suomen asianajajaliitto katsoo, että työryhmän ehdotuksessa esitetyt säädösmuutokset pääsääntöisesti edistävät muun muassa vuoden 2011 hallitusohjelmaan kirjatua tavoitetta harmaan talouden torjunnasta.

Työryhmän ehdotus perustuu menettämisseuraamuksia koskevaan direktiiviin, joka on edellyttänyt rikoslain 10 luvun sisällön tarkistamista. Direktiivistä johtuen myös rikoslain 10 luvun 3 §:n laajennetun hyödyn menettämistä koskevaan säännökseen on esityksessä tehty olennaisia muutoksia. Laajennetun rikoshyödyn menettämistä koskevaa harkintaa ohjaavia kriteerejä on direktiivin perusteella selvennetty. Samalla laajennetun hyödyn tuomitsemisen mahdollistavien nimettyjen rikosten luetteloa on aiempaan nähden olennaisesti laajennettu. Ehdotetut rikoslain 10 lukuun esitetyt muutokset muuttavat korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön pohjalta muotoutunut oikeustilaa mahdollistaen esitutkintaviranomaisille aiempaa helpommin rikoshyödyn takaisinsaannin.

Prof. Pekka Viljanen lausuu ehdotetuilla muutoksilla tarkoitettua pantavaksi täytäntöön menettämisseuraamuksia koskeva direktiivi. Mietinnössä on todettu menettämisseuraamuksia koskevan rikoslain (RL) 10 luvun monissa suhteissa jo nykyisellään vastaavan direktiivin vaatimuksia. Siitä huolimatta lakiin on ehdotettu tehtäväksi näiltäkin osin eräitä selventäviä muutoksia. Viljasella ei periaatteessa ole tätä vastaan mitään huomautettavaa, mutta tosiasia lienee, tulevissa oikeudenkäynneissä tullaan lainmuutoksen jälkeen väittelemään tällaisten, tosiasiasa ehkä vain selventävien muutosten merkityksestä lievemman lain periaatteen kannalta.

Mietintöön (s. 79) sisällytetyt kannanotot lievemmän lain periaatteen soveltavuudesta ehdotettuihin muutoksiin ovat valitettavasti osaksi epäselviä. Esimerkiksi tavanomaista hyötykonfiskaatiota koskevan nykyisen RL 10:2:n osalta perusteluissa on todettu säännöstä tulkitun yleensä niin, ettei hyötynä tuomita menetetyksi surrogaattia. Hieman myöhemmin samalla perustelujen sivulla on todettu, että surrogaatin (ja tuoton) menettäminen voitaisiin perustaa voimassa olevan säännöksen sanamuotoon taloudellisen hyödyn konfiskoimisesta. Onko uusi laki siis nykyistä ankarampi vai ei?

3 Pykäläkohtaiset kannanotot

3.1 Laki rikoslain 10 luvun muuttamisesta

1 § Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset

Jos menettämisseuraamuksen perustavasta rikoksesta tai rangaistavaksi säädetystä teosta esitetään rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö, menettämisseuraamus voidaan määrätä, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei saada selville tai vaikka häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen.

Helsingin hovioikeuden mukaan ehdotettu uusi 1 §:n 3 momentti pääosin vastaa vallitsevaa nykytilaa. Muutosehdotus merkitsee näiltä osin nykykäytännön selkiyttämistä ja kirjaamista lakitekstiin, mitä voidaan pitää kannatettavana.

Turun hovioikeuden lausunnon mukaan ehdotettu uusi momentti on lähtökohtaisesti selkeä vahvistaen nykyistä käytäntöä vastaavasti mahdollisuuden menettämisseuraamuksen tuomitsemiseen muun muassa anonyymien tuottamusten tilanteissa ja tilanteissa, joissa rikoksentehtyjä on syyntakeeton tai alle 15-vuotias. Hovioikeus kiinnittää kuitenkin huomiota työryhmän mietinnön sivuilla 54–55 esitettyyn tulkintakannanottoon, jonka mukaan uutta 3 momenttia olisi tarkoitus soveltaa myös tilanteissa, jossa epäilystä rikoksesta ei ole edes riittävää syytekynnyksen ylittävää näyttöä. Tältä osin ehdotettu sääntely näyttäisi kovertavan 1 momentin ilmaisemaa konfiskaation tuomitsemisen keskeistä perustetta: menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko (rikos) – tai sisältävän ainakin jonkinasteisen loogisen ristiriidan ehdotetun näyttökynnyksen (rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö) kanssa. Turun hovioikeus esittääkin arvioitavaksi, onko mahdollista selkeyttää momentin sanamuotoa siten, että säädöksen tarkoitettu soveltamisala tulisi selkeämmin esille sen sanamuodosta.

Vaasan hovioikeuden mukaan mietinnön esitys, jonka mukaan menettämisseuraamus voidaan tuomita, vaikka tekijää ei saada selville (ns. anonyymi tuottamus, esityksen 1 §:n 3 momentti), on kannatettava ja mietinnön tavoitteen kannalta merkittäväksi katsottava uudistus. Esitetyn säännöksen myötä rikoksesta hyötymistä voitaisiin estää myös muun muassa niissä tavanomaisissa tilanteissa, joissa hyödyn perustavan rikoksen tekijäksi epäilty henkilö on kuollut (s. 55). Esitys, jonka mukaan lakiin otettaisiin nimenomainen säännös mahdollisuudesta ajaa menettämisseuraamusta myös erikseen ja vaikka tekijälle ei esitettäisi rangaistusvaatimusta (esityksen 1 §:n 3 momentti ja 9 §:n 1 momentti), on kannatettava, ja sen voidaan mietinnössä todetuin tavoin olettaa osaltaan selkeyttävän oikeustilaa (s. 53 ja 70).

Prof. Matti Tolvasen mukaan ehdotuksen ensimmäinen kriteeri (rikoksesta esitetään riittävä näyttö, mutta tekijä ei ole selvillä) on perusteltu. Virkkeen loppuosa on Tolvasen mukaan jossain määrin ongelmallinen, mikäli sen katsotaan soveltuvan myös tapauksiin, joissa syyttäjä on jättänyt syytteen nostamatta harkinnanvaraisella perusteella (ROL 1:7 ja 8). Harkinnanvaraisella perusteella voidaan jättää syyttämättä, jos syytteen tueksi olisi esitettävissä todennäköisiä syitä. Todennäköiset syyt eivät kuitenkaan riitä menettämisseuraamuksen tuomitsemiseen. Näissä tilanteissa käytännössä syyttäjä nostaa syytteen, koska prosessuaalista hyötyä ei ole saavutettavissa, jos syyllisyydestä kuitenkin pitää esittää tuomitsemiseen riittävä näyttö.

Säännös voitaneen muotoilla tältäkin osin ehdotetulla tavalla, mutta ehdotetun säännöksen loppuosa koskisi lähinnä tilanteita, joissa syyte jätetään nostamatta tai tekijä tuomitsematta siksi, ettei tekijä ole syyntakeinen (tekijä on teon tehdessään 15 vuotta nuorempi tai syyntakeeton) tai syynteoikeus on vanhentunut.

Prof. Pekka Viljasen mukaan ehdotettuun momenttiin sisältyy tosiasiallinen kannanotto ns. konfiskaatioprosessista eli mahdollisuudesta ajaa menettämiskaavaa ilman rangaistusvaatimusta. Tämä on todettu myös mietinnön perusteluissa (s. 53). Tosin momentti soveltuu myös moniin sellaisiin tapauksiin, joissa rangaistusvaatimus on kyllä esitetty, mutta rangaistusta ei tuomita. Erillinen konfiskaatioprosessi on vaikiintuneesti katsottu mahdolliseksi jo ennenkin ilman nimenomaista säännöstä, mutta uutta momenttia on ehdotettu direktiivin 6 artiklan täytäntöönpanon osoittamiseksi ja nykytilanteen selkeyttämiseksi. Ajatus on Viljasen mukaan kannatettava.

Perustelujen (s. 53) mukaan momentti tulisi sovellettavaksi, kun menettämiskaava kohdistetaan muuhun kuin rikoksen tekijäksi epäiltyyn. Viljasen mukaan tosiasiallisesti momentti soveltuisi myös sanotunlaisissa tapauksissa, mutta kuten mietinnön perusteluissa kuvatut tilanteet osoittavat, se soveltuisi usein silloinkin, kun menettämiskaava kohdistetaan rikoksesta epäiltyyn.

Uusi 3 momentti olisi osittain päällekkäinen nykyiselle jättämisen 2 momentin kanssa, jossa on kyse mm. tapauksista, joissa – esimerkiksi vastaajan ollessa syyntakeeton – vastaajaa ei tuomita rangaistukseen. Pykälän 2 momentissa on luonnollisesti tarkoitettu, että menettämiskaava voidaan kuvatuissa tilanteissa määrätä, vaikka momentti on laadittu kielellisesti muotoon ”menettämiskaavan määrääminen voi perustua myös...” Kyseisessä 2 momentissa asiaa tarkastellaan menettämiskaavan yhden (vain yhden) tuomitsemisedellytyksen näkökulmasta: että edellytetään rikosta tai siihen rinnastuvaa tekoa. Muissa RL 10 luvun säännöksissä säädetään lisäedellytyksistä. Momentin näkökulma on rikosoikeudellinen. Ehdotetun uuden 3 momentin näkökulman voidaan sitä vastoin sanoa olevan prosessioikeudellinen, ja siksi se puoltaa paikkaansa.

2 § Hyödyn menettäminen

Valtiolle on tuomittava menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty, jolla tarkoitetaan:

- 1) rikoksella välittömästi saatua omaisuutta;
- 2) 1 kohdassa tarkoitetun omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta;
- 3) 1 ja 2 kohdassa tarkoitetun omaisuuden tuottoa;
- 4) 1–3 kohdassa tarkoitetun omaisuuden ja tuoton arvoa;
- 5) rikoksella saadun säästön arvoa.

Jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä, hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet.

Menettämiseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Menettämiseen voidaan tuomita myös se, jolle menettämiskaavan tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi on siirtynyt 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitettua hyötyä tai muuta omaisuutta, jos tämä omaisuuden vastaanottaessaan on tiennyt sen olevan tai vastaavan rikoksella saatua hyötyä tai jos tällä on ollut perusteltu syy

sitä epäillä taikka jos tämä on saanut omaisuuden lahjana tai muuten vastikkeetta. Tällöin menetetyksi voidaan tuomita siirtynyt omaisuus siltä osin kuin se on tai vastaa rikoksella saatua hyötyä taikka tällaisen omaisuuden arvo.

Jos samaa hyötyä koskevaan menettämisseuraamukseen tuomitaan 3 ja 4 momentissa tarkoitetut, nämä vastaavat siitä yhteisvastuullisesti.

Hyötyä ei tuomita menetetyksi siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Jos korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei ole esitetty tai se on vielä ratkaisematta silloin, kun menettämiskaatimuksesta annetaan ratkaisu, menettämisseuraamus on tuomittava. Vaikka korvaus- tai edunpalautusvaatimus on esitetty, tuomioistuimen on kuitenkin mainitun vaatimuksen esittäjän pyynnöstä ratkaistava menettämiskaatimus ja siirrettävä korvaus- tai edunpalautusvaatimus käsiteltäväksi riita-asioiden oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä. Tuomioistuimen on tällöin myös korvaus- tai edunpalautusvaatimuksen esittäjän pyynnöstä ratkaistava välituomiolla kysymys korvaus- tai edunpalautusvelvollisuudesta.

Sisäministeriö huomauttaa lausunnossaan, että nykyisten säännösten ja ehdotetun säännöksen mukaan asianomistajan vahingonkorvausvaatimus syrjäyttää menettämisseuraamuksen, kun asiaa käsitellään tuomioistuimessa. Sisäministeriö esittää selvytyden vuoksi lisättäväksi ehdotuksen perusteluihin nimenomaisen maininnan, että vahingonkorvausvaatimuksen esittäminen esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa ei syrjäytä menettämisseuraamusta pakkokeinojen perusteena. Käytännössä on ilmennyt, että jos asianomistaja on esitutkinnassa ilmoittanut vahingonkorvausvaatimuksen, turvaamistoimia ei tällöin aina ole lähdetty hakemaan menettämisseuraamusperusteisesti. Tällä asialla on merkitystä myös esitutkintavaiheen kansainväliseen oikeusapumenettelyyn.

Oikeusrekisterikeskus pitää viitaten ehdotettuun 10 luvun 2 §:n 6 momenttiin sinällään kannatettavana, että asianomistajan asemaa pyritään parantamaan. Voimassa olevan lain lähtökohtana on se, että yksityinen oikeus on etusijalla menettämisseuraamukseen nähden ja menettämisseuraamus väistyy vahingonkorvauksen ja edunpalautuksen hyväksi. Asianomistajan vaatimusta voidaan käsitellä rikosasian käsitteilyn yhteydessä ja asianomistaja saa vaatimustensa käsittelyn tueksi syyttäjän esittämän näytön.

Oikeusrekisterikeskuksen mukaan ehdotettu säännös voi johtaa merkittäviin muutoksiin voimassa olevaan lakiin ja aiempaan oikeuskäytäntöön nähden. Sellaisessaikin rikosoikeudenkäynnissä, jossa perinteisesti on käsitelty asianomistajan vaatimuksia rikossyytteen käsittelyn yhteydessä, voitaisiin jatkossa tuomita ensin menettämisseuraamus ja sen jälkeen asianomistajan korvaus- tai edunpalautusvaatimus käsiteltäisiin lopullisesti vasta myöhemmin. Päällekkäisten vaatimusten yhteensovittaminen tapahtuisi täytäntöönpanovaiheessa.

Oikeusrekisterikeskus ei pidä ehdotettua uutta säännöstä (rikoslaki 10:2.6) kannatettavana seuraavista syistä:

Ensinnä Oikeusrekisterikeskus lausuu asiasta menettämisseuraamusten kansainvälisen täytäntöönpanon osalta. Euroopan unionin ja neuvoston puitepäätös vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta menetetyksi tuomitsemista koskeviin päätöksiin (2006/783/YOS, jäljempänä konfiskaatiopuitepäätös) vahvistaa ne säännöt, joiden perusteella jäsenvaltioiden on omalla alueellaan tunnustettava ja

pantava täytäntöön toisen jäsenvaltion rikosasioissa toimivaltaisen tuomioistuimen tekemä päätös menetetyksi tuomitsemisesta. Konfiskaatiopuitemääräyksen 16 artiklan 1 a) kohdan perusteella, jos menetetyksi tuomitsemista koskevan päätöksen täytäntöönpanon johdosta saatu määrä on alle 10.000 euroa tai sitä vastaava määrä, se kuuluu täytäntöönpanovaltiolle. Mainitun artiklan 1 b) kohdan perusteella kaikissa muissa tapauksissa täytäntöönpanovaltion on siirrettävä 50 prosenttia menetetyksi tuomitsemista koskevan päätöksen täytäntöönpanon johdosta saadusta määrästä päätöksen tehneelle valtiolle.

Oikeusrekisterikeskuksen mukaan edellä mainituista konfiskaatiopuitemääräyksen säännöksistä seuraa se, että Suomeen ei saada missään tapauksessa tilitettyä sitä rahamäärää, joka on Suomessa tuomittu menettämisseuraamuksena. Näin ollen asianomistajan oikeusturva ei ehdotetun uuden säännöksen perusteella parane. Päinvastoin voi käydä niin, että asianomistaja jää kokonaan vaille korvausta esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa tuomitun menettämisseuraamuksen määrä on alle 10.000 euroa tai mikäli täytäntöönpanovaltio ei ole ratifioinut edellä mainittua konfiskaatiopuitemääräystä. Lisäksi on huomattava, että ns. Bryssel 1 -asetuksen (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus N:o 1215/2012) perusteella asianomistaja voi saada Suomessa annetun täytäntöönpanokelpoisen tuomion pantua täytäntöön toisessa jäsenmaassa samoin edellytyksin kuin kyseisessä jäsenvaltiossa annettu tuomio (ks. 41 artikla 1) kohta).

Mietinnössä (s. 30) on todettu, että Komissiossa on parhaillaan valmisteltavana uusi aloite vastavuoroisen tunnustamisen soveltamisesta konfiskaatiotuomioihin. Näyttää kuitenkin siltä, että kyseisellä aloitteella ei ole tarkoitus muuttaa niitä sääntöjä, miten täytäntöönpanosta saadut varat jakautuvat täytäntöönpanovaltion ja toisen jäsenvaltion kesken. Asianomistajan asemaan liittyviä edellä mainittuja oikeusturvaongelmia on pyrittävä poistamaan, mikäli konfiskaatiotuomioiden kansainvälistä täytäntöönpanoa koskevia sopimuksia ja säännöksiä ollaan muuttamassa.

Ehdotettu uusi säännös ei Oikeusrekisterikeskuksen mukaan tule parantamaan asianomistajan asemaa kansainvälisissä tilanteissa, vaan voi tosiasiallisesti johtaa siihen, että asianomistaja jää kokonaan ilman korvausta tai edunpalautusta.

Toiseksi Oikeusrekisterikeskus lausuu asiasta Oikeusrekisterikeskuksen työmäärän huomattavan kasvun osalta. Rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan, jos korvausta taikka edunpalautusta on suoritettu tai tuomittu suoritettavaksi 2 §:n 3 momentissa tarkoitetun ratkaisun antamisen jälkeen, menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön vastaavalla määrällä vähennettynä. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, Oikeusrekisterikeskus voi asianomaisen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vastaava määrä suoritetaan valtion varoista.

Menettämisseuraamukset pannaan täytäntöön sakon täytäntöönpanosta annetun lain (672/2002) mukaisessa järjestyksessä. Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 2 §:n 3 momentin mukaan vailla lainvoimaa oleva korvaus valtiolle ja rahamäärään kohdistuva menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön siten, kuin ulosottolaisissa (nyk. ulosottokaareissa) säädetään lainvoimaa vailla olevan maksuvelvoitetta koskevan tuomion täytäntöönpanosta. Ulosottokaaren 2 luvun 5 §:ssä (705/2007) on säädetty lainvoimaa vailla olevan käräjäoikeuden määräämän maksutuomion täytäntöönpanosta. Tuomio saadaan panna täytäntöön, ellei maksuvelvollinen aseta vakuutta hakijan saatavasta ja kuluista. Edellä todettujen säännösten perusteella menettämisseuraamusten täytäntöönpanoon voidaan ryhtyä, vaikka käräjäoikeuden antama tuomio olisi vielä lainvoimaa vailla.

Oikeusrekisterikeskus ei pidä kannatettavana sitä, että rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa tarkoitetun korvausmenettelyn käyttöalaa laajennettaisiin. Ehdotettu uusi säännös (rikoslaki 10:2.6) johtaa ensinnäkin siihen, että Oikeusrekisterikeskukselle tulisi lukumääräisesti huomattavasti enemmän menettämisseuraamuksia täytäntöönpantavaksi voimassa olevaan lakiin verrattuna. Ja menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta kertyviin varoihin tulisi kohdistumaan vastaavasti rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa tarkoitettuja hakemuksia, koska pääsääntönä tulisi jatkossa olemaan se, että rikosasiassa tuomittaisiin ensin menettämisseuraamus ja yksityisoikeudelliset vaatimukset ratkaistaisiin myöhemmin. Siinä vaiheessa, kun asianomistaja saa hyväkseen yksityisoikeudellisen vaatimuksen hyväksyvän tuomion, on hyvin todennäköistä, että Oikeusrekisterikeskus on saanut täytäntöönpantua ainakin osittain menettämisseuraamuksen, josta on annettu tuomio aiemmin. Tällöin asianomistajan yksityisoikeudellinen saaminen katettaisiin täytäntöönpannusta menettämisseuraamuksesta. Oikeusrekisterikeskuksen työmäärä kasvaisi tällöin olennaisella tavalla, eikä mietinnössä ole huomioitu tältä osin lainkaan taloudellisia vaikutuksia.

Kolmanneksi Oikeusrekisterikeskus lausuu asiasta vaatimusten päällekkäisyyden ja siitä seuraavan sekavan täytäntöönpanon ja korvausjärjestelmän osalta. Ehdotettu uusi säännös on Oikeusrekisterikeskuksen mukaan ongelmallinen sen vuoksi, että Oikeusrekisterikeskuksen on huomioitava menettämisseuraamuksen täytäntöönpanossa se, onko asianomistajalle mahdollisesti suoritettu korvauksia tai edunpalautuksia vahingon aiheuttajan tai kolmannen toimesta. Oikeusrekisterikeskuksen on vähennettävä nämä määrät täytäntöönpantavana olevasta menettämisseuraamuksesta. Lisäksi Oikeusrekisterikeskuksen on selvitettävä ennen rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin mukaisen korvauksen suorittamista, onko asianomistaja saanut korvausta tai edunpalautusta jo muualta.

Voimassa olevan lain mukaan asianomistaja voi velkoa ulosottoperinnässä omaa yksityisoikeudellista saatavaansa samalla, kun Oikeusrekisterikeskus velkojana täytäntöönpanee menettämisseuraamusta. Sama asianomistaja voi kuitenkin tehdä Oikeusrekisterikeskukselle rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa tarkoitetun hakemuksen. Etenkin laajoissa rikosasioissa, joissa on lukuisia asianomistajia, voi olla erittäin vaikea yhteensovittaa asianomistajalle tullutta korvausta tai edunpalautusta menettämisseuraamuksen täytäntöönpanossa. Ehdotettu uusi säännös johtaisi kuitenkin nykyistä käytäntöä vielä sekavampaan ja vaikeammin hallittavissa olevaan tilanteeseen: Esimerkiksi laajassa rikosasiassa voisi osa asianomistajista esittää yksityisoikeudellisen vaatimuksen tai edunpalautusvaatimuksen rikosasian yhteydessä, jolloin menettämisseuraamus väistyisi tuomitun korvauksen tai edunpalautuksen tieltä. Osa asianomistajista voisi puolestaan vaatia ehdotetun uuden säännöksen mukaisesti välituomiota, jolloin tuomittaisiin tältä osin ensin menettämisseuraamus ja myöhemmin nämä asianomistajat voisivat vaatia siviilioikeudellisen vaatimuksen hyväksyvää tuomiota. Kaikki edellä mainitut asianomistajat voivat hakea saataviansa täytäntöönpanoa ulosotosta samaan aikaan, kun Oikeusrekisterikeskus on hakenut menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoa. Lisäksi osa asianomistajista voisi tyytyä hakemaan Oikeusrekisterikeskukselta rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin perusteella korvausta täytäntöönpannusta menettämisseuraamuksesta.

Oikeusrekisterikeskuksen mukaan edellä todettu johtaa vaikeasti koordinoitavissa olevaan tilanteeseen siltä osin, mitä korvauksia tai edunpalautuksia on vähennettävä menettämisseuraamuksesta täytäntöönpanovaiheessa ja mitä korvauksia voidaan suorittaa asianomistajalle (korvauksenhakijalle) täytäntöönpannusta menettämisseuraamuksesta. Asianomistajan asema ei parane, mikäli järjestelmä muodostuu sekavaksi ja käytännössä vaikeasti hallittavaksi. Lisäksi on otettava huomioon se, että

Oikeusrekisterikeskukselle ei välity tuomioistuimelta tietojärjestelmien kautta tietoa siitä, liittyykö menettämisseuraamukseen yksityisoikeudellinen vaatimus. Näin ollen täytäntöönpanovaiheessa on lähes mahdotonta yhteen sovittaa päällekkäisiä vaatimuksia.

Neljänneksi Oikeusrekisterikeskus lausuu asiasta valtion roolin kannalta asianomistajalle tulevan saatavan velkojana. Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 3 §:n mukaan Oikeusrekisterikeskuksen tehtävänä on huolehtia tässä laissa tarkoitetusta täytäntöönpanosta ja käyttää muutenkin valtion puhevaltaa Oikeusrekisterikeskuksen täytäntöönpantavina oleviin seuraamuksiin liittyvissä asioissa.

Menettämisseuramusta periessään Oikeusrekisterikeskus käyttää sakon täytäntöönpanosta annetun lain perusteella velkojan puhevaltaa esimerkiksi maksukyvyttömyysmenettelyissä. Esimerkiksi yksityishenkilön velkajärjestelystä annetun lain (25.1.1993/57) perusteella annetaan merkitystä monessa kohdin sille, mikä on velkojan asema ja mikä merkitys velkajärjestelyllä on velkojalle. Menettämisseuraamus on valtiolle tuleva korvaus, joten esimerkiksi yksityishenkilön velkajärjestelyssä velkojan asema tarkastellaan siitä lähtökohdasta, että valtio on saatavan velkoja. Yleensä velkajärjestelyllä ei ole merkittävää taloudellista vaikutusta velkojana olevan Oikeusrekisterikeskuksen asemaan. Mikäli yksityishenkilö velkoisi itse korvausvelkaansa maksukyvyttömyysmenettelyssä, niin velkajärjestelyn edellytyksiä harkittaessa voitaisiin ottaa huomioon paremmin asianomistajan asema ja se, mikä merkitys velkajärjestelyllä on yksityishenkilölle. Ehdotettu uusi säännös voi johtaa siihen, että menettämisseuraamuksena peritty saatava tulee velkajärjestelyssä järjestelyä kokonaan siten, ettei asianomistajalle voida rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin perusteella suorittaa korvausta. Mikäli menettämisseuraamuksen käyttöalaa laajennettaisiin ehdotetulla tavalla, on Oikeusrekisterikeskukselle varattava riittävät resurssit siihen, että menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta ja velkojan puhevallan käyttämisestä voidaan huolehtia asianmukaisella ja tehokkaalla tavalla esimerkiksi maksukyvyttömyysmenettelyissä (konkurssit, yksityishenkilön velkajärjestelyt, yritys-saneeraukset) ja ulosottomenettelyssä (täytäntöönpanoriidat, ulosottovalitukset), jotta asianomistajalle voitaisiin suorittaa rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa tarkoitettu korvaus.

Oikeusrekisterikeskuksen mukaan taloudellisesti niukkana aikana tulisi harkita tarkoin sitä, onko valtion roolia tarpeen lisätä rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin käyttöalaa laajentamalla: Oikeusrekisterikeskus toimisi käytännössä rikosasian asianomistajan perintätoimistona.

Viidenneksi Oikeusrekisterikeskus lausuu asiasta sen kannalta, että menettämisseuraamus on viimeksi suoritettava saatava ulosotossa. Velkojien maksunsaantijärjestyksestä annetun lain (30.12.1992/1578) perusteella määräytyy se järjestys, jossa velkojille suoritetaan maksu konkurssissa tai ulosotossa, kun velallisen varat eivät riitä kaikkien saatavien maksamiseen. Menettämisseuraamus on edellä mainitun lain 6 §:n 1 momentin 2 kohdan perusteella konkurssissa ja ulosotossa viimeksi suoritettava saatava.

Ehdotettu uusi säännös (rikoslaki 10:2.6) voi johtaa siihen, että asianomistajan korvausvaatimuksen tai edunpalautusvaatimuksen sijasta tuomitulle menettämisseuraamukselle ei välttämättä kerry pakkotäytäntöönpanossa lainkaan suorituksia, mikäli velallisen varat eivät riitä kaikkien saatavien suorittamiseen. Näin ollen menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta ei saada perittyä varoja, joista voitaisiin rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin perusteella suorittaa korvauksia asianomistajalle.

Mikäli asianomistaja saisi rikosasian yhteydessä yksityisoikeudellisen vaatimuksen hyväksyvän tuomion menettämisseuraamuksen sijasta, voisi asianomistaja velkoa saatavaansa pakkotäytäntöönpanossa ja saada siten velkojien maksunsaantijärjestyksestä annetun lain perusteella paremman etusijan verrattuna menettämisseuraamukseen. Edellä todetuilla perusteilla asianomistajan asema voi Oikeusrekisterikeskuksen mukaan tosiasiallisesti heiketä ehdotetun uuden säännöksen myötä.

Oikeusrekisterikeskuksen käsityksen mukaan ehdotetusta uudesta säännöksestä (rikoslaki 10:2.6) tulisi luopua, koska se tosiasiasa heikentää monilta osin asianomistajan mahdollisuutta saada korvausta tai edunpalautusta. Mikäli esitys uudesta (rikoslaki 10:2.6) säännöksestä hyväksyttäisiin, olisi Oikeusrekisterikeskukselle varattava riittävät taloudelliset resurssit tehtävien asianmukaiseen hoitamiseen. Resursseja tulisi kohdentaa ainakin uusien asiantuntijoiden (vähintään viisi henkilötyövuotta) palkkaamiseen (menettämisseuraamusten täytäntöönpano ja niihin liittyvä velkojan puhevallan käyttäminen sekä rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentin mukaisesti korvaushakemusten käsittely) sekä tietojärjestelmien rakentamiseen, kehittämiseen ja ylläpitoon. Esimerkiksi Oikeusrekisterikeskuksen RAJSA -perintäjärjestelmää ja ulosoton ULJAS -järjestelmää tulisi kehittää siten, että menettämisseuraamuksen täytäntöönpanossa voitaisiin huomioida rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa tarkoitettut vähennykset reaaliaikaisesti. Myös RITU -rikostuomiosovellusta tulisi kehittää siten, että Oikeusrekisterikeskukselle välittyisi tieto tuomioistuimelta siitä, että tuomittuun menettämisseuraamukseen liittyy yksityisoikeudellinen vaatimus. Lisäksi Oikeusrekisterikeskukselle tulisi rakentaa kokonaan uusi tietojärjestelmä rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentissa tarkoitettujen hakemusten ja korvausten käsittelyä sekä maksatusta varten, mitkä tällä hetkellä tehdään lähes kokonaan manuaaliryhtinä. Tässä yhteydessä taloudellisia vaikutuksia ei ole edellytyksiä arvioida tarkasti, mutta pelkästään tietojärjestelmien vaatimien rakentamis- ja kehitystöiden osalta tulisi varautua usean sadantuhannen euron kustannuksiin. Selvitystyö taloudellisten vaikutusten arvioimiseksi tulisi käynnistää välittömästi, mikäli kyseessä olevaa esitystä viedään eteenpäin.

Valtakunnansyyttäjänvirasto pitää hyvänä sitä, että direktiivin 2 artiklan mukainen rikoshyödyn määritelmä on otettu 10 luvun 2 §:ään.

Luvun 2 §:n 4 momenttiin otettu direktiivin 3 artiklan edellyttämä säännös, joka mahdollistaa kolmannelle siirtyneen hyödyn menetetyksi tuomitsemisen, on tervetullut uudistus, koska nykyisin on hyvin helppoa siirtää rikoshyötyä kolmannelle viranomaisten tavoittamattomiin.

Luvun 2 §:n 6 momentin mukaan asianomistajan vahingonkorvaus- tai edunpalautusvaatimus on ensisijainen menettämisseuraamukseen nähden, kuten voimassa olevankin lain mukaan. Nykyisten säännösten mukaan ulkomailla olevaan hyötyyn voidaan kohdistaa jäädytystoimenpiteitä vain jos kohteena on konfiskoitava omaisuus. Valtakunnansyyttäjänvirasto pitääkin tarpeellisena pykälän 6 momenttiin otettua säännöstä asianomistajan mahdollisuudesta pyytää ulkomailla olevan omaisuuden konfiskaatiovaatimuksen ratkaisemista rikosasian yhteydessä, jolloin viranomaiset voivat ryhtyä konfiskaation turvaamistoiimiin ja vahingonkorvausvaatimus voidaan ratkaista erikseen riita-asiana. Tällä on erityistä merkitystä silloin kun rikoshyöty on siirretty ulkomaille. Täten ulkomaille siirretty omaisuus voitaisiin jäädyttää viranomaistoimin.

Helsingin hovioikeuden mukaan 2 §:n 1 momenttiin ehdotettu muutos (rikoshyödyn määritelmä) pääosin vastaa vallitsevaa nykytilaa. Muutosehdotus merkitsee näiltä

osin nykykäytännön selkiyttämistä ja kirjaamista lakitekstiin, mitä voidaan pitää kannatettavana.

Ehdotettu muutos 2 §:n 4 momenttiin on Helsingin hovioikeuden mukaan vaikeaselkoinen. Uudessa 4 momentissa menettämisseuraamuksen kohdistaminen siirronsaajaan, jonka hallussa rikoshyöty on, edellyttää siirronsaajan vilpillistä mieltä paitsi silloin, kun kysymyksessä on vastikkeeton saanto. Siirronsaajan vilpillistä mieltä vastikkeettomia saantoja lukuun ottamatta edellyttää myös rikosentekovälineen sekä rikoksella tuotetun, valmistetun, aikaansaadun tai rikoksen kohteena olleen omaisuuden tuomitseminen menetetyksi 6 §:n nojalla. Laajennettu rikoshyöty voitaisiin edelleen 3 §:n mukaisesti tuomita menetetyksi myös siirronsaajalta tämän perustelusta vilpittömästä mielestä huolimatta.

Jo voimassa olevan 2 §:n 1 momentin sääntelyllä (joka ehdotuksessa osin siirretään uudeksi 3 momentiksi, mutta säilytetään sisällöltään ennallaan) on pyritty estämään se, että rikosentekijä voisi menettämisseuraamuksen välttääkseen ohjata rikoshyödyn kolmannelle. Voimassa olevan 1 momentin viimeisen virkkeen ja ehdotetun uuden 3 momentin mukaan ”Menettämiseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty”. Voimassa olevan lain esitöiden ja vallitsevan käytännön mukaan rikoshyöty on määrätty menetettäväksi myös silloin, kun se on sellaisen rikoksesta hyötynneen tahon hallussa, joka ei edes ole ollut tietoinen rikoksesta (HE 80/2000 vp s. 22, KKO 2014:72 ja 2014:73).

HE 80/2000 vp:

Sen, jonka hyväksi rikos tehdään, ei edellytetä olevan mitenkään tietoinen rikoksesta tai sen tekijästä. Olennaista on, että hän teosta tosiasiallisesti hyötyy. Tällainen määräys on edelleen tarpeen siksi, ettei rikoksen tuottamaa hyötyä voitaisi saattaa menettämisseuraamuksen ulottumattomiin.

Ehdotuksessa (s. 56) on todettu, että voimassa olevan lain mukaan menetetyksi voidaan tuomita vain suoraan rikoksella saatu hyöty (HE 80/2000 vp s. 21) ja että oikeuskirjallisuuden mukaan rikoksella suoraan saatu hyöty syntyy tunnusmerkistön täyttymisellä. Ehdotuksessa on siten ilmeisesti lähdetty siitä, että ehdotuksen 3 momentissa tarkoitettussa tilanteessa hyöty on ohjattu rikoksesta hyötynneelle jo rikosentekohetkellä ja hän on saanut sen itselleen suoraan tunnusmerkistön täytyessä. Ehdotuksen 4 momentissa tarkoitettussa tilanteessa olisi siten ilmeisesti kysymys siitä, että rikoksen tunnusmerkistön täyttymisellä rikosentekijälle tai siitä välittömästi rikostunnusmerkistön täytyessä hyötynneelle henkilölle syntynyt hyöty on sittemmin siirretty edelleen siirronsaajalle. Vallitsevassa oikeuskäytännössä ei välttämättä ole tehty eroa toisaalta suoraan rikoksen tunnusmerkistön täyttymisellä saadun hyödyn taikka rikoksesta välittömästi hyötynneen tahon ja toisaalta myöhemmin edelleen siirretyn hyödyn tai rikoksesta välillisesti hyötynneen siirronsaajan välillä.

Ns. WinCapita-asioissa päätekijä tuomittiin törkeästä petoksesta, jossa hänen katsottiin erehdyttäneen tuhannet ihmiset sijoittamaan rahaa klubiin. Toiminnasta oli aiheutunut lukuisille henkilöille taloudellista vahinkoa ainakin 57 miljoonan euron arvosta. Sittemmin eräät muut vastaajat olivat saaneet klubiin tekemistään sijoituksistaan tuottoja enemmän kuin he olivat sijoittaneet. He eivät olleet tienneet klubin perustaneen henkilön rikollisesta toiminnasta. Rikokset katsottiin tehdyiksi vastaajien hyväksi. Vastaajat tuomittiin menettämään sijoittamiensa summien ja saamiensa tuottojen erotuksesta muodostunut rikoksen tuotta-

ma taloudellinen hyöty. Näissä asioissa petosrikoksen tunnusmerkistön täytymisellä saatu hyöty päätyi pankkitilille, joka oli päätekijän määräysvallassa, ja jolta varoja jaettiin klubiin liittyneille henkilöille päätekijän laatimien sääntöjen ja laskentakaavojen mukaisesti. On hankalaa päätellä, onko sijoittajien näin saama hyöty ehdotuksen mukaisesti arvioituna 3 vai 4 momentissa tarkoitettua hyötyä.

Helsingin hovioikeuden mukaan voidaan ylipäätään kyseenalaistaa tarve säännellä rikoslain 10 luvussa menettämisseuraamuksen määräämisen perusteista luvun 2, 3 ja 6 §:ssä keskenään eri perustein ja toisin kuin rikoslain voimaanpanoasetuksen 11 §:ssä rikoksella saadun omaisuuden saantosuojasta. Velvollisuus säätää menettämisen perusteista eri tavoin ei seuraa direktiivistä.

Helsingin hovioikeus on lausunnossaan kiinnittänyt huomiota myös ehdotettuun 2 §:n 6 momenttiin. Säännösehdotuksen mukaan korvaus- tai edunpalautusvaatimuksen esittäjä voisi vaatia menettämisseuraamuksen ratkaisemista ja korvaus- tai edunpalautusvaatimuksen käsittelyn siirtämistä ratkaistavaksi riita-asioiden oikeudenkäyntijärjestyksessä. Samassa yhteydessä tuomioistuin antaisi esityksen perustelujen mukaan ”aidon oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettun” välituomion korvaus- tai edunpalautusvelvollisuudesta.

Tältäkin osin ehdotettu sääntely on Helsingin hovioikeuden mukaan vaikeaselkoinen. Edunpalautuksella ehdotuksessa tarkoitetaan uudessa 4 momentissa tarkoitettuun siirronsaajan kohdistettavaa ”palautusvaatimusta”, jonka esittäjätaho esityksen perustelujen mukaan voisi olla asianomistaja tai muukin taho. Edunpalautuksen käsite on uusi ja itse lakitekstissä määrittelemätön.

Voimassa olevan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 3 luvun 1 §:n mukaan syyteasian yhteydessä voidaan ajaa syytteessä tarkoitettua rikoksesta johtuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta. Sanottu yksityisoikeudellinen vaatimus on myös erotettavissa käsiteltäväksi erikseen sanotun luvun 3 §:n nojalla. Tällainen erottaminen tapahtuu käytännössä pääsääntöisesti jo ennen rikosasian pääkäsittelyä. Käsiteltäessä yksityisoikeudellista vaatimusta rikosasian yhteydessä käytännössä noudatetaan rikosasioita koskevia menettelysääntöjä. Rikosasiassa annetulla tuomiolla on vakiintuneen käytännön mukaisesti myöhemmässä riita-asiassa vain todistusvaikutus, joka tosin voi olla tosiasialliselta merkitykseltään suuri.

Ehdotuksessa (s. 65) todetaan olevan asianomistajan kannalta ja yleisestikin prosessiekonomia huomioon ottaen toivottavaa, että rikosasian käsittelyä voitaisiin hyödyntää myös myöhemmässä riita-asian käsittelyssä. Tämän vuoksi ehdotuksessa esitetään edellä selostetun välituomion antamista. Välituomion antaminen edellyttäisi sillä ratkaistavan vaatimuksen valmistelemista ja pääkäsittelyä. Tämänkaltaisen yksityisoikeudellisen vaatimuksen erottaminen erikseen käsiteltäväksi tapahtuisi siis ilmeisesti vasta pääkäsittelyn jälkeen ja siten myöhemmässä vaiheessa kuin nykyään. Muutoinkin ajatus siitä, että rikosoikeudenkäynnissä niissäkin tilanteissa, joissa yksityisoikeudellinen vaatimus erotetaan erikseen käsiteltäväksi, voitaisiin tutkia korvaus- tai edunpalautusvaatimuksen perusteet sillä tavoin, että asiassa olisi viivytyksettä ja ilman lisäkustannuksia annettavissa OK 24:6.2:ssa tarkoitettu välituomio, tuntuu epärealistiselta.

Lisäksi Helsingin hovioikeuden mukaan voidaan kritisoida sitä, että välituomion antamisesta eräissä tilanteissa säädettäisiin rikoslaissa sen sijaan, että kaikki tilanteet säänneltäisiin kattavasti oikeudenkäymiskaareissa tai oikeudenkäynnistä rikosasiois-

sa annetussa laissa. Vähintään olisi tarpeen lisätä oikeudenkäymiskaareen ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettuun lakiin viittaus rikoslain 10 luvun 2 §:n 6 momenttiin.

Turun hovioikeus huomauttaa, että rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn käsitettä ei ole määritelty voimassa olevassa rikoslain 10 luvun 2 §:ssä. Oikeuskäytännössä ongelmallista onkin niin sanotuissa kiperissä soveltamistilanteissa ollut, mitä ylipäänsä voidaan pitää taloudellisena hyötynä. Vaikka voimassa olevan lain esityöt (HE 80/2000 vp) ovat ohjanneet ja yhtenäistäneet tulkintakäytäntöjä, pitää Turun hovioikeus perusteltuna sitä, että rikoshyödyn käsite aiempaa täsmällisemmin määritellään laintasoisesti. Työryhmän ehdotuksessa huomiota kiinnittää kuitenkin se, ettei siinä oteta kantaa oikeuskäytännössä ja oikeustieteellisessä kirjallisuudessa monin kohdin ongelmalliseksi koettuun kysymykseen rikoshyödyn laskemisesta (mm. brutto- vai nettohyöty, rikostyyppikohtaiset variaatiot tässä suhteessa). Lainkäyttäjää jää pohtimaan, onko kysymys tältä osin ollut työryhmän (ja myöhemmin lainsäätäjän) tietoisesta ratkaisusta jättää nämä kysymykset edelleen oikeuskäytännössä ratkaistaviksi. Mietinnössä (s. 16) kuitenkin varsin yksioikoisesti todetaan nettohyötyperiaatteen muodostavan lähtökohdan hyödyn määrän arvioinnissa.

Ehdotetun 2 §:n 4 momentin osalta Turun hovioikeus toteaa, että säännös on etenkin uudistukselle asetetun tehokkuustavoitteen toteutumisen kannalta arvioituna perusteltu. Ehdotuksen taustalla vaikuttaa menettämisseuraamuksia koskevan direktiivin 6 artiklan asettama sääntelyvelvoite. Mainitun artiklan asettamiin vaatimuksiin nähden maininta korvausvelvollisuuden välttämistä on kuitenkin laajennus, jonka tarpeellisuus jää työryhmän mietinnössä tarkemmin perustelematta. Niin ikään auki jää, minkä korvausvelvollisuuden välttämistä on kysymys.

Vilpittömässä mielessä olevaa lahjan tai muun vastikkeettoman siirron saajan osalta voidaan sääntelyä pohtia myös oikeudenmukaisuuden näkökulmasta: tuleeko tällaisen henkilön kaikissa tilanteissa kantaa riski toisen epäasianmukaisesta toiminnasta, etenkin, jos lahjan tai muun vastikkeettoman luovutuksen saarnisesta on kulunut jo pitkä aika. Tältä osin ehdotetun säännöksen harkinnanvaraisuutta ilmaiseva muotoilu ("menettämiseen voidaan tuomita") muodostanee kuitenkin riittävän varaventiilin yksittäistilanteita varten.

Vaasan hovioikeuden mukaan rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn käsitteen laajentaminen koskemaan myös rikoksella välittömästi saadun omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta (surrogaatti, esityksen 2 §:n 1 momentti 2-kohta) on mietinnön tavoitteen kannalta merkittäväksi katsottava uudistus. Syy-yhteyden säilyessä ei ole perusteltua rajoittaa rikoksella saadun hyödyn sijaan tullutta omaisuutta menettämisseuraamuksen ulkopuolelle. On perusteltua, että myös rikoksella saadun omaisuuden tuottoa voidaan vaatia rikoshyötynä menetettäväksi (esityksen 2 §:n 1 momentin 3-kohta). Vaatimuksen perusteeksi syyttäjän tulisi esittää yksityiskohtainen laskelma, josta ilmenisi miten menetettäväksi vaadittu tuotto on laskettu. Tällöin myös vastajalla olisi mahdollisuus puolustautua ja esittää vastanäyttöä.

Toisin kuin mietinnössä on esitetty (s 59), Vaasan hovioikeus katsoo, että myös säästön tuotto tulisi voida määrätä menetettäväksi rikoshyötynä. Julkisoikeudellisen maksun tai veron välttämällä saadun säästön on katsottava lisäävän henkilön omaisuutta rikosperusteisesti. Jos tällainen säästö ilmenee esimerkiksi pankkitilitaltutuksena, olisi säästön tuotto vaikeuksitta selvitettävissä ja syy-yhteydessä rikokseen. Tapauksesta riippuen myös säästön tuoton arvo voisi olla merkittävä.

Vaasan hovioikeus katsoo, että menettämisseuraamus tulisi vain poikkeuksellisesti tuomita yhteisvastuullisena (esityksen 2 §:n 5 momentti). Lähtökohtana tulisi sen sijaan olla se, että kunkin todellisuudessa saaman hyödyn määrä selvitetään ja menettämisseuraamus määrätään vain tämän hyödyn suuruisena. Muussa tapauksessa voisi käydä niin, että henkilö määrätään menettämään hyötyä, jota tämä ei ole todellisuudessa edes saanut. Tällainen seuraamus lähenisi rangaistusluonteista seuraamusta, jota rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteenkaan (PL 8 §) nojalla ei ole pidettävä sallittavana. Kysymys ei olisi enää puhtaasti menettämisseuraamuksesta. Mietinnössä esitetty näkemys, jonka mukaan konfiskaatiotuomiossa ratkaistaan vain kysymys yhteisvastuullisesti menettämisseuraamukseen tuomittujen vastuu valtioon nähden ja jonka mukaan konfiskaatiotuomio ei estä heitä saattamasta keskinäistä vastuunjakoan tuomioistuimen käsiteltäväksi (s. 63), ei ole hyväksyttävissä oleva lähtökohta. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin (PL 21 §) vaatimukset huomioiden keskinäisen vastuunjaon selvittämistä ei voitaisi vyöryttää syyttäjältä yhteisvastuulliseen menettämisseuraamukseen tuomittaville.

Helsingin käräjäoikeus pitää rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määritelmän täsmentämistä työryhmän tavoin tarkoituksenmukaisena. Näin vältetään direktiivin ja kansallisen lain väliset mahdolliset tulkintaongelmat ja selkeytetään sitä, millainen rikoshyöty on konfiskoitavissa.

Helsingin käräjäoikeus kiinnittää lausunnossaan huomiota myös ehdotettuun säännökseen kolmannelle osapuolelle siirretyn hyödyn tuomitsemisesta menetetyksi. Menettämisen edellytykseksi on asetettu se, että kolmas osapuoli on omaisuuden vastaanottaessaan tiennyt sen olevan tai vastaavan rikoksella saatua hyötyä tai jos kolmannelle osapuolella on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut omaisuuden lahjana tai muuten vastikkeetta. Helsingin käräjäoikeus pitää esitettyjä edellytyksiä riittävän yksilöityinä huomioiden erityisesti kolmannen osapuolen omaisuuden suojan.

Keski-Suomen käräjäoikeuden mukaan ehdotettu säännös mahdollistaisi rikoshyödyn lähes rajattoman konfiskoinnin kolmannelta. Kyseeseen tulisi perustelujen ja sanamuodon mukaan minkä tahansa siirtyneen omaisuuserän perusteella taapahtuva esine- tai arvokonfiskaatio. Kysymys on kuitenkin aina tietyn yksilöidyn rikoksen tuottamasta hyödystä riippumatta siitä, voidaanko rikosta lukea syyksi vai ei. Ero on olennainen rikoslain 10 luvun 3 § laajennettuun hyödyn menettämiseen verrattuna ja tätä tulisi perusteluissa korostaa.

Sivulla 60 esitettyä esimerkkiä avoparin yhdessä kuluttamasta rikoshyödystä ei voida Keski-Suomen käräjäoikeuden mukaan pitää erityisen onnistuneena. Säännösehdoituksen sanamuodon mukaan on yhdentekevää, onko rikokseen osallistumaton puoliso osallistunut hyödyn kuluttamiseen. Olennaista on se, mitä hän tietää rikoksen tuottamasta hyödystä ja omaisuuden siirron syistä, tai siirtykö omaisuus vastikkeetta. Säännösehdotus saattaisi esimerkkitapauksessa lisäksi mahdollistaa puolisoon kohdistetun arvomääräisen menettämisseuraamuksen joka tapauksessa kuluttajan hyödyn osalta, mikäli kuluttaminen on ollut vastikkeetonta tai mikäli puoliso tiesi kuluttajan omaisuuden rikoshyötyluonteesta. Lisäedellytyksenä ei tällöin olisi mikään myöhempi omaisuuden siirtyminen. Kuluttaminen saattaa näet täyttää säännösehdoituksessa edellytetyn menettämisseuraamuksen tai vahingonkorvauksen välttämiskriteerin (vrt. KKO 2009:59).

Direktiivi epäilemättä edellyttää esitettyä säännöstä, eikä Keski-Suomen käräjäoikeus näe aihetta sitä vastustaa. Perusteluissa on kuitenkin jäänyt lähes kokonaan arvi-

oimatta säännösehdotuksen suhde rahanpesuun. Vain viimeisessä kappaleessa on melko ylimalkainen viittaus rahanpesun kohteen menettämistä koskevaan rikoslain 32 luvun 12 §:ään ja tapaukseen KKO 2012:60. Keski-Suomen käräjäoikeuden käsityksen mukaan enempi vertailu johtopäätöksineen on kuitenkin välttämätöntä.

Rahanpesurikoksessa on aina kysymys rikoslain 10 luvun 2 § tarkoittamasta rikoshyödyistä. Ehdotettu säännös tulisikin kattamaan sellaisia tilanteita, joissa on lähtökohtaisesti syytä epäillä rahanpesurikoksen tunnusmerkistön täyttymistä.

Toisin päin tarkasteltuna voidaan havaita, että rahanpesun tunnusmerkistön täyttyminen, silloin kun kyse on hyödyn tai omaisuuden vastaanottamisesta, tarkoittaa väistämättä sitä, että säännösehdotuksen edellytykset hyödyn menettämisestä täyttyvät. Rahanpesua koskevan menettämisseuraamuksen tuomitsemisen edellytykset ovat kuitenkin olennaisesti suppeammat kuin säännösehdotuksessa. Rahanpesun menettämisseuraamus on esinekonfiskaatiota eikä arvokonfiskaatio tule kyseeseen. Säännösehdotus puolestaan mahdollistaa myös arvokonfiskaation.

Esimerkki: Alkurikoksen tekijä siirtää rahanpesijän haltuun suuren rikoshyötynä saamansa rahasumman tarkoituksin, että rahanpesijä häivyttää rahat viranomaisten tavoittamattomiin. Pesijä onnistuu tässä eikä rahaa tavoiteta enää hänen hallustaan. Varattomaksi todettuun alkurikoksen tekijään voidaan kohdistaa koko summaa koskeva arvomääräinen menettämisseuraamus. Varakkaaseen rahanpesijään ei voida rahanpesun perusteella kohdistaa lainkaan menettämisseuraamusta.

Esimerkissä syyttäjälle jää toki vaihtoehdoksi vaatia rahanpesijää tuomittavaksi menettämisseuraamukseen ehdotetun yleissäännöksen perusteella. On kuitenkin epäselvää, voidaanko tällainen seuraamus tuomita, koska rahanpesun kohteen osalta pitäisi soveltaa erityissäännöstä, joka estää arvokonfiskaation (KKO 2012:60) aivan kuten esityksen perusteluissakin todetaan. Syytepakkoperiaatteen vuoksi lienee poissuljettu se vaihtoehto, että syyttäjä jättäisi syytteen rahanpesusta nostamatta päästökseen tehokkaasti esittämään säännösehdotuksen tarkoittaman menettämisseuraamusvaatimuksen. Tällainen toimintamalli olisi tuskin kriminaalipoliittisestikaan perusteltua. Vielä vähemmän perusteltua on kuitenkin se, että rikoshyödyn käsittelemiseen rangaistavalla tavalla osallistuneeseen ei voida kohdistaa yhtä tehokkaita menettämisseuraamuksia kuin lähtökohtaisesti syyttömään kolmanteen henkilöön.

Keski-Suomen käräjäoikeus ehdottaa, että säännösten tarkistaminen ulotetaan myös rikoslain 32 luvun 12 §:ään. Kyseistä säännöstä tulisi muuttaa siten, että myös rahanpesussa arvokonfiskaatio on mahdollista.

Pirkanmaan käräjäoikeuden mukaan rikoslain 10 luvun 2 §:ään ehdotettua hyödyn määritelmää on pidettävä kannatettavana.

Pohjois-Karjalan käräjäoikeuden mukaan esityksen 2 §:n rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn määrittely on tarpeen ja se helpottaa tuomioistuimen työtä.

Sen sijaan esityksessä ei ole tarkempia säännöksiä hyödyn laskentatavasta. Tämä olisi kuitenkin niin tuomioistuintyön kuin asianosaisten oikeusturvankin kannalta tarpeen. Tältä osin tulisi säätää siitä, käytetäänkö nettohyötyperiaatetta vai jotakin muuta, kuten korkeimman oikeuden ratkaisussa 2004:73, 2005:17 ja 2005:71.

Varsinais-Suomen kärjäoikeuden mukaan sen sijaan, että asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksesta annetaan mietinnössä ehdotetulla tavalla välituomio ja vahingonkorvausvaatimus jäävät lepäämään ja odottamaan menettämisseurausratkaisua ja sen täytäntöönpanoa (10 luvun 2 §:n 6 momentin kolmannessa ja neljännessä virkkeessä kuvattu menettely), asianomistajan vaatimus tulisi voida tutkia ja ratkaista samassa käsittelyssä. Siten asianomistajan vaatimuksesta voitaisiin samassa käsittelyssä tuomita menettämisseuraamus koko määrästä ja lisäksi maksettavaksi vahingonkorvausta asianomistajalle. Sekä menettämisseuraamuksessa että vahingonkorvausvaatimuksessa on kysymys oleelliselta osin samalla perusteella ratkaistavasta asiasta. Vaatimusten päällekkäisyys otettaisiin tuomiolauselmaan otettavan määräyksen perusteella huomioon täytäntöönpanossa, siten että kaksinkertaista maksuvelvollisuutta ei tulisi. Tällä menettelyä saataisiin yksinkertaistettua ja tehostettua prosessia. Vahingonkorvausvaatimuksen erottaminen käsiteltäväksi erillisessä oikeudenkäynnissä taas lisäisi tuomioistuinten työmäärää ja asianomistajan oikeudenkäyntikuluja.

Varsinais-Suomen kärjäoikeus lausuu, että edellä mainitusta menettelystä on etuna myös se, että valtio on asianosaisena prosessissa koko sen ajan syyttäjän edustamana. Ei ole täysin poissuljettua etteikö riita-asiana käsiteltävässä korvauksen määrää koskevassa asiassa olisi mahdollista sopia asiaa valtion vahingoksi siten, että sillä on vaikutusta 11 §:n 2 momentin hakemuksen käsittelyssä. Valtion asianosaisasema erillisessä riitaprosessissa tulee arvioida jatkovalmistelussa.

Vielä Varsinais-Suomen kärjäoikeus huomauttaa, että mainittua menettelyä koskevan sääntelyn tulisi joka tapauksessa olla selkeyden vuoksi omana momenttinaan ja siihen tulisi lisätä vaatimus siitä, että menettelyn käyttö on oltava tarpeellista kansainvälisen täytäntöönpanon tehokkuuden turvaamiseksi, jolloin lakitekstistä kävisi suoraan ilmi sääntelyn tarkoitus.

Prof. Matti Tolvasella ei ole hyödyn määritelmään sinänsä huomauttamista. Tolvanen kysyy kuitenkin, eikö määritelmässä pitäisi ottaa kantaa myös hyödyn *laskentaan*. Määrätäänkö menetetyksi netto- vai bruttohyöty ja mitä seikkoja hyödyn laskemisessa otetaan huomioon? Voi olla, että hyödyn laskentasäännön muotoileminen on teknisesti vaikeaa, mutta onko se aivan ylikäymättömän vaikeaa? Kriteerit löytyvät Tolvasen mukaan kyllä KKO:n käytännöstä.

Prof. Pekka Viljanen huomauttaa, että mietinnön perusteluissa on (s. 56) katsottu, ettei lakiin ole tarpeen ottaa määritelmää siitä, mitä on pidettävä sellaisena *omaisuutena*, joka voidaan tuomita hyötynä menetetyksi. Omaisuuden on kansallisessa oikeudessamme katsottu vastaavan direktiivin vaatimuksia. Viljanen on samaa mieltä. Viljanen ei kuitenkaan pidä asianmukaisena vedota perustelujen (s. 56) tavoin tässä suhteessa ratkaisuun KKO 2012:60, jossa on laajennettua hyödyn menettämistä koskevan RL 10:3:n nojalla tuomittu menetetyksi kiinteää omaisuutta. Ratkaisu ei ole prejudikaatti siitä, että kiinteistöä voitaisiin pitää RL 10:2:ssä tarkoitettuna hyötynä. Nyt puheena olevassa RL 10:2:ssä edellytetään olevan kyse *rikoksen tuottamasta* taloudellisesta *hyödystä*, kun taas RL 10:3:n nojalla voidaan tuomita menetetyksi *rikollisesta toiminnasta peräisin* oletettavasti *olevaa* omaisuutta. Jälkimmäinen ilmaisu on selvästi laajempi, sillä se on jo voimassa olevan lain mukaan kattanut myös sijaan tulleen omaisuuden, sen laadusta riippumatta. Välittömästi saadun hyödyn sijaan tullutta omaisuutta ei sitä vastoin ole katsottu mahdolliseksi tuomita menetetyksi nykyisen RL 10:2:n nojalla, kuten mietinnön perusteluissakin on (s. 57) todettu. Edellä mainittu, mietinnön yleisperusteluissa (s. 23) esitetty näkemys, jonka mukaan

RL 10:2:n muuttaminen ei oikeastaan olisi edes tarpeen, on ristiriidassa tämän kanssa.

Perusteluissa on (s. 57) siis todettu se tosiasia, että lähtökohtaisesti hyödyn käsitteeseen ei nykyisin sisällytetä hyödyn sijaan tullutta omaisuutta. Sen vuoksi, direktiivin vaatimusten perusteella, momentin 2 kohtaan on otettu maininta siitä, että hyödyllä tarkoitetaan myös 1 kohdassa tarkoitettun omaisuuden eli rikoksella välittömästi saadun omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta. Perustelujen esimerkin mukaan välillistä hyötyä, sijaan tullutta omaisuutta, olisi vaikkapa petoksella pankkitilille saaduilla varoilla ostettu auto.

Koska välitön hyöty saadaan useimmiten rahana, kuten perustelujen em. esimerkissä, omaisuuden osoittaminen välittömän hyödyn "sijaan tulleeeksi" on monesti erittäin hankalaa. Milloin voidaan sanoa, että auto on hankittu rikoksella saaduilla varoilla ja siten tullut niiden sijaan, jos ko. pankkitilillä oli ennen auton ostoa myös laillisesti hankittuja varoja? Ongelma on tosin väistettävissä tuomitsemalla menetetyksi rikoksen tuottaman hyödyn arvo, jolloin täytäntöönpano voidaan ulosottokaaren säätämässä rajoissa kohdistaa vastaajan mihin tahansa omaisuuteen. Viljanen katsoo, että välittömän hyödyn sijaan tulleen omaisuuden konfiskoimismahdollisuudella ei siten ole suurtakaan merkitystä. Arvokonfiskaatioon verrattuna sijaan tulleen omaisuuden tuomitseminen menetetyksi merkitsee kuitenkin tosiasiasa sitä, että täytäntöönpanossa poiketaan UK 4:24:ssä säädetyistä lähtökohtaisesta ulosmittausjärjestyksestä.

Perustelujen (s. 57) mukaan merkitystä ei ole sillä, kuinka monta kertaa omaisuus muuttaa muotoaan. Edellä mainitut ongelmat kasvavat tällöin sanottuakin suuremmiksi.

RL 10:2.1:n 3 kohdan mukaan hyödyllä tarkoitettaisiin myös 1 ja 2 kohdassa tarkoitettun omaisuuden tuottoa. Voimassa olevan säännöksen perusteluissa on todettu, että menetetyksi voitaisiin tuomita myös mm. hyödyn tuotto, joka on vaikeuksitta selvitetävissä. Mietinnön perustelujen (s. 57) mukaan tuottoja ei käytännössä liene juuri konfiskoitu. Viljasen näkemyksen mukaan tuoton mainitseminen ehdotuksen mukaisesti lakitekstissä nimenomaisesti pakottaisi tuomioistuimet muuttamaan sanottua käytäntöään. Hyödyn määrän selvittäminen muuttuu näin huomattavasti aiempaa hankalammaksi. Välitön hyöty saadaan usein rahana, mutta sitä ei säännönmukaisesti pidetä erillään esimerkiksi muista tilillä olevista rahavaroista. Jos rahavaroja siirretään tällaiselta sekoittuneelta tililtä korkeampituottoisiin sijoituksiin, niin miten voidaan osoittaa, mistä varoista sijoitus on peräisin, laillisista vai rikoksella välittömästi saaduista?

Tuottona pidettäisiin myös arvonnousua. Perustelujen (s. 58) mukaan tuottoa voisi kertyä siitä hetkestä lukien, kun omaisuus on rikoksella saatu, menettämisseuraamusta koskevaan tuomioon asti. Tästä voitaneen Viljasen mukaan päätellä, että konfiskoitavan omaisuuden arvo määritettäisiin tuomitsemishetken mukaisesti.

Toisaalta perusteluissa on kuitenkin todettu, että arvonalennuksella ei olisi merkitystä menettämisseuraamuksen laajuuteen, koska hyödyn saajan vastuulle tulisi kuulua, miten hän hyödyn suhteen menettelee. Mitä tämä tarkoittaisi harkittaessa esim. hyödyn sijaan tulleen omaisuuden, vaikkapa auton, konfiskoimista? Auton arvon voidaan sanoa laskevan välittömästi ostohetken jälkeen. Olisiko siis tuomittava menetetyksi auto sellaisenaan ja lisäksi sen arvon alenemista vastaava määrä arvokonfiskaation muodossa? Vain näin meneteltäessä päädyttäisiin samaan lopputulokseen

kuin siinä vaihtoehdossa, että menetetyksi tuomittaisiin saadun välittömän hyödyn arvo.

RL 10:2.1:n 4 kohdan mukaan hyödyllä tarkoitettaisiin myös 1–3 kohdassa tarkoitettun omaisuuden ja tuoton arvoa. Arvon tuomitsemista menetetyksi on perusteluissa (s. 58) pidetty lähtökohtaisesti perusteltuna, koska täytäntöönpano on silloin todennäköisesti tuloksellisempaa. Perustelujen mukaan ei ole tarkoitettu puuttua siihen oikeuskäytännön linjaan, että rikoshyöty tuomitaan pääsääntöisesti menetetyksi arvona ja vain poikkeuksellisesti esineellisenä. Viljasen mukaan ajatus on kannatettava, mutta olisi paikallaan mainita pykälässä nimenomaisesti, että on tuomioistuimen harkinnassa, tuomitaanko menetetyksi tietty omaisuus sellaisenaan vai sen arvo. Ehdotetussa 1 momentissa arvo on mainittu vain hyödyn ilmenemismuotona.

RL 10:2.1:n 5 kohdan mukaan hyödyllä tarkoitettaisiin rikoksella saadun säästön arvoa. Perusteluissa on (s. 59) todettu, että kun säästön osalta kysymys ei ole rikoksella saadusta omaisuuden lisäyksestä, ei ole aiheellista säätää säästön tuoton menettämistä. ”Vastaavaa syy-yhteyttä kuin rikoksella saadun omaisuuden ja sen tuoton välillä ei ole silloin, kun henkilön varallisuusasema kokonaisuutena pysyy ennallaan.” Viljasen mukaan voidaan kuitenkin huomauttaa, että varojen säästyminen merkitsee mahdollisuutta hyödyntää niitä tuoton hankkimiseen: varat ovat sijoitettuna tuottavasti, mutta jos rikosta, jolla säästöä on saavutettu, ei olisi tehty, osa varoista olisi täytynyt käyttää, jolloin tuotto olisi siltä osin jäänyt saamatta. Voidaan siten hyvinkin puhua säästön tuotosta. Ongelmana on Viljasen mukaan jälleen se, mitä varoja olisi käytetty, jos rikosta ei olisi tehty, toisin sanoen, onko säästetty tuottavia varoja vai joitakin muita varoja. Viljanen huomauttaa, että kuitenkin kuten hän on edellä jo todennut, samantyyppisiä ongelmia esiintyy tilanteissa, joissa joudutaan selvittämään, mikä on välittömän hyödyn sijaan tullutta omaisuutta ja sen tuottoa.

RL 10:2:n 2 momentti on ehdotettu säilytettäväksi nykyisellään, lukuun ottamatta asiallisesti merkityksetöntä parin sanan poistamista momentin tekstistä. Perustelujen (s. 60) mukaan momentti tulisi sovellettavaksi myös silloin, kun menettämiskaava kohdistetaan 4 momentissa tarkoitettuun henkilöön eli siihen, jolle omaisuus on siirtynyt. Tällöin voitaisiin perustelujen mukaan 2 momentin nojalla arvioida, paljonko 1 momentissa tarkoitettua hyötyä on syntynyt. Tämän jälkeen olisi selvítettävä, paljonko hyötyä on siirtynyt 4 momentissa tarkoitettulle henkilölle. Perustelujen mukaan ”momentti ei kuitenkaan koske siirtyneen määrän arvioimista.” Viljanen pitää tätä siteeraamaansa perustelulausumaa ongelmallisena. Momentin sanamuoto ei edellytä sellaista tulkintaa, että siinä tarkoitettaisiin vain ensisijaisen saajan saaman hyödyn määrää.

Direktiivin 6 artiklan vaatimuksen täyttämään tarkoitettun RL 10:2.4:n mukaan menettämiseen voitaisiin tuomita momentissa tarkemmin säädetyin edellytyksin myös se, jolle menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi on siirtynyt 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitettua hyötyä tai muuta omaisuutta. ”Muulla omaisuudella” on tarkoitettu muuta kuin 1–3 momentissa tarkoitettua omaisuutta. Tätä ei Viljasen mukaan ole helppoa havaita ehdotetusta sanamuodosta. On siis todella tarkoitettu omaisuutta, jolla ei ole liityntää rikokseen (perustelut s. 61). Momentin ilmaisu selvenisi, jos tai-sana vaihdettaisiin voimakkaammin erottavaksi sanaksi taikka. Voi siten olla kyse esim. tapauksesta, jossa rikosentekijä on tuhlannut rikoksella saamansa rahat ja siirtänyt laillisesti hankkimansa omaisuuden välttääkseen menettämisseuraamustuomion täytäntöönpanon kohdistamisen siihen.

Edellytetty menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämistarkoitus aiheuttaa Viljasen mukaan näyttöongelmia omaisuuden siirron tarkoituksen suhteen. Viljanen katsoo, että tarkoitusedellytys lienee silti paikallaan, koska muutoin aiheutettaisiin vakavaa epävarmuutta vaihdannassa.

Perustelujen (s. 61) mukaan riittäisi, että välttämistarkoitus on ollut jommallakummalla, joko siirtäjällä tai omaisuuden saajalla, mikä voi vaikuttaa kohtuuttomalta luovutuksensaajan kannalta silloin, kun vain siirtäjällä on ollut välttämistarkoitus. On siis huomattava, että luovutuksensaajan ei välttämättä edellytettäisi tietävän tai että tällä olisi edes perusteltua syytä epäillä kyseessä olevan menettämisseuraamuksen tai vahingonkorvausvelvollisuuden välttämistarkoitus. Sen suhteen hän voi olla täysin vilpittömässä mielessä. Nämä perustelulausumat ja ehdotettu lakiteksti eivät Viljasen mukaan ole yhtenevät sen kanssa, mitä direktiivin 6 artiklassa vaaditaan. Artikla edellyttää menetetyksi tuomitsemisen mahdollistamista ainakin tapauksissa, joissa luovutuksensaaja tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää, että siirron tai hankinnan tarkoituksena on menetetyksi tuomitsemisen välttäminen. Direktiivissä asetetaan tosin vain minimivaatimukset, ja mietinnön perusteluissa onkin (s. 61) todettu, että korvausvelvollisuuden välttämistarkoitus on laajennus direktiiviin verrattuna. Mietinnössä ei sitä vastoin ole tuotu esille, että ehdotus on direktiiviä laajempi, ankarampi, myös siinä suhteessa, että menettämisseuraamus voitaisiin kohdistaa luovutuksensaajaan, vaikka hän olisi vilpittömässä mielessä siirron tarkoituksen suhteen.

Ehdotetussa momentissa edellytettäisiin sen sijaan, että luovutuksensaaja on omaisuuden vastaanottaessaan tiennyt sen olevan tai vastaavan rikoksella saatua hyötyä tai että tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka että tämä on saanut omaisuuden lahjana tai muuten vastikkeetta. Direktiivin 6 artiklassa ei ole asetettu tällaisia ehtoja. Mietinnön perusteluissa on (s. 61) todettu, että perusteltu syy vastaisi asiallisesti direktiivissä käytettyä ilmaisua "olisi pitänyt tietää". Viljasen mukaan näin epäilemättä on, mutta perusteluissa ei ole tuotu esille eikä ehkä ole tiedostettukaan sitä, että tietoisuuden kohde on ehdotetussa momentissa eri kuin direktiivissä. Direktiivissä ei edellytetä luovutuksensaajalta mitään tietoisuutta sen suhteen, että siirretty omaisuus on rikoshyötyä tai muuta omaisuutta, jonka arvo vastaa rikoshyödyn arvoa. Viljasen mielestä se on ymmärrettävääkin, jos kerran muunkin kuin rikokseen liittyvän siirretyn omaisuuden konfiskointi halutaan mahdollistaa.

Luovutuksensaajan tieto siitä, että vastaanotettu omaisuus on rikoksella saatua hyötyä, on epäilemättä riittävän raskauttava. Mutta mitä tarkoittaa tieto siitä, että vastaanotettu omaisuus "vastaa rikoksella saatua hyötyä"? Direktiivin 6 artiklan mukaan, jossa siis ei edellytetä tietoisuutta kyseisen seikan suhteen, tarkoitetaan omaisuutta, jonka arvo vastaa rikoshyödyn arvoa. Kun mietinnössä on esim. edellytetty luovutuksensaajan tietävän saamansa omaisuuden vastaavan rikoksella saatua hyötyä, hänen täytyy tietää, että on tehty rikos ja että siitä on saatu hyötyä ainakin hänelle siirretyn omaisuuden arvon verran.

Viljanen kysyy lausunnossaan, että entä jos siirretty omaisuus ei vastaa rikoshyötyä eli, direktiivin ilmaisua käyttäen, sen arvo ei vastaa rikoshyödyn arvoa, vaan on sitä pienempi tai suurempi? Momentin viimeisessä virkkeessä todettaisiinkin ehdotuksen mukaan, että menetetyksi voidaan edellä kuvattujen edellytysten täytyessä tuomita siirtynyt omaisuus *siltä osin kuin se on tai vastaa rikoksella saatua hyötyä* taikka tällaisen omaisuuden arvo.

Jos omaisuus on siirtynyt vastikkeettomasti, menettämisseuraamus voitaisiin kohdistaa luovutuksensaajaan, vaikka hän olisi ollut vilpittömässä mielessä omaisuuden

alkuperän suhteen. Jos omaisuudesta olisi maksettu lahjaveroa, se tulisi perustelujen (s. 62) mukaan vähentää nettohyötyperiaatteen mukaisesti. Suoritetun veron vähentäminen konfiskoitavasta hyödystä kuulostaa Viljasen mukaan järkevältä, mutta hän huomauttaa, ettei korkein oikeus ole tähänastisessa käytännössään menettelyt niin (ks. KKO 2005:17 ja 2014:73). Oikeuskäytännön muuttamiseksi olisi siten ilmeisesti tarpeen säätää asiasta nimenomaisesti laissa. Veron vähentäminen ei koskisi yksinomaan lahjaveroa, vaan myös esim. saaduista koroista ja myyntivoitoista maksettua veroa.

RL 10:2.5:ssa säädettäisiin ehdotuksen mukaan, että jos samaa hyötyä koskevaan menettämisseuraamukseen tuomitaan 3 ja 4 momentissa tarkoitetut, nämä vastaavat siitä yhteisvastuullisesti. Viljasen mukaan on syytä korostaa momentin sanaa *jos*. Pykälän 4 momentin perusteluissa onkin (s. 62) todettu lähtökohdaksi, että menettämisseuraamukseen tuomitaan 3 momentissa tarkoitettu henkilö. Tuon 3 momentin mukaan menettämiseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Perusteluissa on (s. 62) viitattu lyhyesti siihen, että siirtynyt omaisuus voidaan joissakin tapauksissa tuomita menetetyksi rahanpesun *kohteena* RL 32:12:n nojalla, joka erityissäännöksenä syrjäyttää ehdotetun *4 momentin*. Viljasen näkemyksen mukaan olisi tarpeen ottaa nimenomainen kanta siihen, tuomitaanko hyöty menetetyksi *3 momentissa* tarkoitetulta siinäkin tapauksessa, että se tuomitaan menetetyksi rahanpesun kohteena siltä, jolle se on siirretty. Toisin sanoen, tuomitaanko tosiasiallisesti kaksinkertainen menettämisseuraamus. Mietinnön perusteluissa on (s. 63) todettu, että koska *hyötykonfiskaation* ei tule toimia rankaisullisena, yhteisvastuullisuudella rajoitettaisiin konfiskaatiovastuuta siten, että *hyöty* tulisi menetetyksi vain kerran.

Viljanen huomauttaa vielä, että RL 32:12:n nojalla tuomittava menettämisseuraamus on sitä paitsi aina esinekonfiskaatiota. Jos se ei ole enää mahdollinen, tuleeko silloin kysymykseen kuitenkin luovutuksensaajaan kohdistuva, puheena olevan ehdotetun 4 momentin mukainen menettämisseuraamus?

Viljasen mukaan RL 10:2.1:n 6 momentiksi ehdotettu säännös, jolla parannettaisiin tietyissä erityistilanteissa vahinkoa kärsineiden mahdollisuuksia saada suoritus menetetyksi tuomitusta omaisuudesta, on kannatettava. Joskin Viljasen mukaan sen tarkoitusta ei ehdotetusta lakitekstistä ole helppoa havaita.

3 § Laajennettu hyödyn menettäminen

Jos on tehty

- 1) rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
  - 2) kätkemisrikos tai rahanpesu;
  - 3) salakuljetus;
  - 4) huumausainerikos tai huumausainerikoksen edistäminen;
  - 5) lahjuksen antaminen tai lahjuksen ottaminen taikka lahjominen elinkeinotoiminnassa tai lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa;
  - 6) järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen;
  - 7) sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen, 20 luvun 8 b §:n 2 momentissa tarkoitettu lapsen houkuttelemisen seksuaalisiin tarkoituksiin taikka paritus;
  - 8) vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle; tai
  - 9) 1–8 kohdassa tarkoitettujen rikosten rangaistava yritys
- ja jos rikos on luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä, menetetyksi voidaan tuomita omaisuus, joka on peräisin rikollisesta toiminnasta. Menetetyksi*

si tuomitsemista harkittaessa on otettava erityisesti huomioon, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.

Menettämisseuraamukseen voidaan tuomita 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen syyllistynyt tai siihen osallinen taikka se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Edellä 1 momentissa mainittu omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi myös

1) siltä, joka on 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (758/1991) 3 §:n 1 momentissa (läheinen) sekä

2) yksityiseltä elinkeinonharjoittajalta, yhtiöltä, muulta yhteisöltä tai säätiöltä, joka on 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön tai hänen läheiseensä sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 3 §:n 2 momentin 1 tai 2 kohdassa,

jos on syytä olettaa, että omaisuus on menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi siirtynyt edellä mainituille.

Edellä 3 momentissa tarkoitettua menettämisseuraamusta ei tuomita, jos omaisuus on siirtynyt yli viisi vuotta aikaisemmin kuin 1 momentissa tarkoitettu rikos on tehty.

Jos kaksi tai useampi tuomitaan samaan menettämisseuraamukseen, nämä vastaavat siitä yhteisvastuullisesti.

Sisäministeriö lausuu, että laajennetun hyödyn tunnusmerkistöä on käytännössä sovellettu vähän ja pääsääntöisesti vain huumausainerikoksissa. Sisäministeriö ehdottaa harkittavaksi, että läheisen määritelmä tulisi ottaa nyt valmisteltavana olevaan lakiin eikä siinä viitattaisi, kuten ehdotuksessa, konkurssilainsäädäntöön. Järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan kannalta olisi tärkeää se, että jengijäsenien voitaisiin soveltaa laajennetun hyödyn menettämistä. Nykyinen viittaustapa konkurssilainsäädäntöön on sisällöltään liian rajoittunut. Läheisen määritelmä tulisi laajentaa siten, että se sisältäisi myös ei itsenäiseksi oikeushenkilöksi lukeutuvan järjestön. Järjestöinä tulisivat kyseeseen muun muassa anarkistit, moottoripyöräjengit, rikollisryhmät, terroristiryhmät ja -järjestöt. Toisin sanottuna kysymykseen tulisivat verkostoituneet, tiettyä tarkoitusta varten olemassa olevat ryhmät, joiden toiminnassa ilmenee veljeys tai jäsenyys ja yhteiset yhteiskuntajärjestyksen vastaiset päämäärät.

Valtakunnansyyttäjänvirasto lausuu, että 3 §:ään on lisätty sen soveltamista rajavia määritelmiä. Vaikka hallituksen esityksessä lähdetään siitä, että ehdotetut määritelmät ovat vain esimerkkejä, säännöksen soveltaja saattaa saada sen kuvan, että kyseessä on tyhjentävä luettelo ja näin tulkiten uusi säännös olisi voimassa olevaa säännöstä rajoitetumpi. Sen vuoksi tulisikin harkita ehdotetun tekstin sijaan esimerkiksi muotoilua "Menetetyksi tuomitsemista harkittaessa voidaan ottaa huomioon, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta tai onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi taikka saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista."

Rovaniemen hovioikeus kiinnittää huomiota ehdotetun laajennettua hyödyn menettämistä koskevan 3 §:n kielellisesti kömpelöön rakenteeseen (esim. "jos on tehty

järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen"). Hovioikeus kuitenkin kannattaa ns. liipaisinrikosten rikosnimikkeiden kirjaamista säännökseen sen sijaan, että rikosnimikkeisiin viitattaisiin vain lainkohtien kautta.

Turun hovioikeus lausuu, että voimassa olevan menettämisseuraamuslainsäädännön kokonaisuudistuksen periaatteellisesti merkittävin uutuus oli laajennettua hyödyn menettämistä koskeva rikoslain 10 luvun 3 §, jonka käyttöalaa käsillä olevassa työryhmän mietinnössä ehdotetaan edelleen laajennettavaksi. Laajennus merkitsisi muun ohella niin sanottujen liipaisinrikosten määrän lisääntymistä nykyiseen verrattuna. Turun hovioikeus toteaa käsityksensä, että tällaisiksi liipaisinrikoksiksi työryhmän mietinnössä esitetyt rikokset ovat lähtökohtaisesti asianmukaisesti valittuja, joskin huomiota kiinnittää dopingrikoksen ja lääkerikoksen puuttuminen luettelosta. Ehdotetussa sääntelyssä on pyritty tyhjentyvyyteen ja täsmällisyyteen ja Turun hovioikeuden arvion mukaan uusi sääntely on kirjoitusteknisesti onnistuneemmin muotoiltu kuin voimassa oleva vastineensa. Ehdotettu säännös sisältää edelleen useita tuomioistuinten oikeuskäytännössä arvioitaviksi tulevia ja sitä kautta täsmentyviä tulkinnallisia kysymyksiä, mutta Turun hovioikeuden arvion mukaan ehdotettu uusi sääntely tarjoaa mahdollisuuden laajennetun rikoshyödyn aiempaa laajempaan ja rohkeampaan soveltamiseen.

Vaasan hovioikeus yhtyy mietinnössä esitettyyn näkemykseen siitä (s. 66), että rikollisesta toiminnasta peräisin olevaa omaisuutta on oikeuskäytännössä tuomittu menetettäväksi vain harvoin. Vaasan hovioikeuden näkemyksen mukaan säännöksen (esityksen 3 §) soveltamisalaa tulisikin oikeuskäytännössä pyrkiä laajentamaan. Tähän nähden mietinnön esitys, jossa ns. liipaisinrikosten luetteloa on laajennettu, on kannatettava. Oletettavaa on, että tämän johdosta laajennettua hyödyn menettämistä koskeva menettämisseuraamus tulee aiempaa useammin sovellettavaksi.

Helsingin käräjäoikeus yhtyy mietinnön näkemykseen, että niin sanottujen liipaisinrikosten luetteloa on laajennettava esitetyllä tavalla, jotta se vastaisi menettämisseuraamuksia koskevan direktiivin 5 artiklaa. Helsingin käräjäoikeus toteaa, että korkein oikeus on ratkaisussaan 2006:51 asettanut tiukahkot reunaehdot rikoslain 10 luvun 3 §:n soveltamiselle todeten, että laajennettu hyötykonfiskaatio on tarpeen vain niissä tapauksissa, joissa rikoksia tehdään taloudellista hyötyä tavoitellen, suunnitelmallisesti ja mahdollisesti organisoidusti, enemmän tai vähemmän kiinteän rikollisjärjestön puitteissa, joten säännöstä olisi sovellettava varoen ja asiaa perusteellisesti harkiten säännöksen ollessa poikkeusluontoinen. Todennäköisesti tämä ratkaisu on aiheuttanut sen, että säännöstä ei juurikaan ole sittemmin sovellettu. Ottaen lisäksi huomioon rikoslain 10 luvun 10 §:n menettämisseuraamusta koskeva kohtuullistamissäännös, Helsingin käräjäoikeus puoltaa esitystä siitä, että hyödyn ei enää tarvitsisi olla huomattava tai että vähäinen rikollinen toiminta olisi suljettu ulkopuolelle, jotta hyöty voitaisiin tuomita menetetyksi.

Keski-Suomen käräjäoikeus lausuu ehdotetun 3:n § 1 momentin osalta, että laajennetussa hyödyn menettämisessä on myös pohjimmiltaan aina kyse rikoslain 10 luvun 2 § tarkoittaman hyödyn menettämisestä. Menettämisen kriteerit vain poikkeavat näissä säännöksissä useissa kohdin toisistaan. Rikoslain 10 luvun 2 § hyödyn menettäminen on pakollinen, 10 luvun 3 § laajennettu hyödyn menettäminen harkinnanvarainen menettämisseuraamus.

Tästä asetelmasta syntyy tietty lähtökohtainen jännite laajennetun hyödyn menettämisen tulkintatilanteisiin. Saatetaan päätyä jopa siihen, että rikoshyödyksi määritelty omaisuus määrätään palautettavaksi rikoksentekijälle, kuten tapahtui tapauksessa

KKO 2006:51, jossa omaisuuden eli hyödyn katsottiin olevan vieläpä huumausaineen myynnistä peräisin.

Samankaltaiseen tulkintaan päädytään jatkossakin aina, kun tuomioistuin ensin joutuu määrittelemään omaisuuden alkuperän ja vasta sitten menettämisen lopulliset kriteerit. Omaisuuden alkuperää koskevan todistustaakan jakautumisella ei ole tällöin merkitystä.

Tämä jännite on purettavissa ainoastaan säätämällä myös laajennettu hyödyn menettäminen pakolliseksi seuraamukseksi. Tätä vaihtoehtoa tulisi harkita. Vastapainona pakollisuudelle voitaisiin harkita omaisuuden arvolle määriteltävää alarajaa. Nykyiseen ja ehdotettuun säännökseen liittyvä tarve/kohtuusharkinta tehtäisiin tässä mallissa rikoslain 10 luvun 10 § perusteella.

Joka tapauksessa olisi syytä vakavasti harkita säännösehdotuksen viimeisen virkkeen pois jättämistä itse säännöksestä. Kyseessä olevaa esimerkkilistaa ei ole pidettävä lähtökohtaisesti erityisen onnistuneena eikä lainkaan tarpeellisenä. Korkeintaan kriteereitä voidaan avata perusteluissa, mutta sielläkin korostaa niiden esimerkinomaisuutta. Vaarana on, että luetteloa tulitaisiin tulkitsemaan suljettuna kriteeristönä, jonka on kaikilta osin täytyttävä. Tämä tosiasia supistaisi laajennetun rikoshyödyn menettämisen soveltamisalaa nykyisestä, ja sitä ilmeisesti ei olla tavoittelemassa.

Virkkeessä ehdotetuista kriteereistä Keski-Suomen kärjäoikeus lausuu seuraavaa:

Ensinnäkään sitä rikosta, josta omaisuus on peräisin, ei tarvitse selvittää eikä siitä usein saadakaan konkreettista selvyyttä. Näin ollen rikollisuuden vähäisyydellä tai ei vähäisyydellä ei ole ratkaisevaa merkitystä välittömänä arviointikriteerinä. Kysymys ratkeaa hyvin pitkälle omaisuuden määrän ja ehkä myös laadun perusteella. Ylipääntään kovin vähäisiin omaisuusmääriin ei muutoinkaan säännöksellä ole puututtu eikä näin ole tarkoitus tehdä jatkossakaan. Tältä osin Keski-Suomen kärjäoikeus viittaa edellä omaisuuden arvoa koskevasta alarajasta esittämäänsä.

Toisekseen uusien rikosten ehkäisemiskriteeri soveltuu huonosti rikoshyötyyn, josta laajennetussa rikoshyödyn menettämisessä pohjimmiltaan on kysymys. Rikoshyöty on lähtökohtaisesti tuomittava menetetyksi sitä saaneelta, ja kohtuuttomuuksien välttämiseksi voidaan turvautua rikoslain 10 luvun 10 § kohtuullistamissäännökseen.

Kolmanneksi tulojen saaminen toistuvalla rikollisella toiminnalla on sekin ongelmallinen kriteeri laajennetun rikoshyödyn kohdalla. On ylipäänsä varsin hankalaa selvittää, mikä määrä henkilön "tuloista" milloinkin on saatu rikollisella toiminnalla. Laajennetussa hyödyn menettämisessä omaisuuden alkuperärikosta ei ole tarpeen konkreettisesti selvittää eikä sitä selvitetä. Tulonsaamiskriteeriä ei menettäväksi tuomittavan omaisuuden perusteella voida siten juurikaan arvioida. Näin ollen arviointi jäisi tehtäväksi käytännössä rikosrekisteristä ilmenevien tietojen perusteella. Tällöin olisi välttämätöntä tutustua aikaisempien tuomioiden sisältöön. Laajennettua rikoshyödyn menettämistä ei ilmeisesti lainkaan voitaisi soveltaa henkilöön, joka on ensimmäistä kertaa tuomittavana rikoksesta. Tällaisella henkilöllä voi kuitenkin olla varsin merkittävä selittämätön varallisuus ja ns. liipaisinrikos voi olla esimerkiksi talous- tai huumerikos törkeimmästä päästä.

Ehdotetun 3 momentin osalta Keski-Suomen kärjäoikeus huomauttaa, ettei mietinnössä ole pohdittu, onko siirronsaajien henkilöpiirin rajaaminen ylipääntään tarpeellis-

ta tai onko voimassa oleva ja myös ehdotettu rajaamistapa eli viittaus takaisinsaannista konkurssi pesään annettuun lakiin, paras mahdollinen.

Laajennetussa hyödyn menettämisessä kaiken harkinnan käynnistävänä ja mahdollistavana seikkana on ns. liipaisinrikos ja sen tekijä. Usein kysymys on järjestäytyneestä rikollisuudesta tai ainakin rikosten tekemisen tavakseen ottaneista henkilöistä. Nämä henkilöt saattavat siirtää rikollisesta toiminnasta samaansa hyötyä monien muidenkin tahojen kuin ns. läheisten haltuun.

Voidaan jopa arvioida, että vähänkään suunnitelmallisemmin toimivat tekijät pyrkivät siirtämään hyötyä sellaisille henkilöille tai yhtiöihin, joihin laajennettua hyödyn menettämistä nimenomaan ei voida soveltaa. Ei ole nähtävissä syitä, miksi esimerkiksi jengitoverille siirrettyyn omaisuuteen ei voida puuttua, mutta aviopuolison sisarpuolen puolison hallinnoimalle yhtiölle siirrettyyn omaisuuteen voidaan.

Keski-Suomen käräjäoikeus esittää harkittavaksi, että henkilöpiirin rajaamisesta luovuttaisiin kokonaan.

Mikäli rajaamisesta ei luovuta, olisi henkilöpiiristä säädettävä ehdotetussa säännöksessä henkilöt nimenomaisesti mainiten eikä viittaussäännöksessä. Kyseistä viitattua säännöstä ei ole säädetty rikosoikeudellisiin tarpeisiin ja se on muutoinkin neljännesvuosisadan takaa.

Säätämällä henkilöpiiristä nimenomaisesti rikoslaisissa voitaisiin esimerkiksi termille ”muuten erityisen läheinen henkilö” lain esitöissä antaa merkityssisältö, joka vastaisi paremmin nykyajan vaatimuksia. Takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain esitöistä ilmenee, että kyseisen lain vastaavalla termillä on aikanaan tarkoitettu lähinnä yhteistaloudessa eläviä avopareja sekä kasvattivanhempia ja -lapsia, ei esimerkiksi toisilleen ilmeisen läheisiä järjestäytyneen rikollisryhmän ”veriveljiä”.

Vantaan käräjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että laajennettu hyötykonfiskaatio on lain sanamuodon mukaan aina esinekonfiskaatio. Laajennettu hyötykonfiskaatio ei tule siis kysymykseen, jos vastaaja on tuomitsemishetkeen mennessä ehtinyt hävittää omaisuuden tai esimerkiksi tuhлата sen ylellisellä elämäntavalla (ks. esim. Pekka Viljanen: Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena, 2007, s. 215 ja siinä mainitut lähteet sekä Helsingin hovioikeuden laatuhanke: Menettämisseuraamukset, Työryhmän raportti 11.12.2008 / 19.1.2009, s. 25). Mainitussa raportissa on kiinnitetty huomiota myös siihen, että esinekonfiskaatio saattaa johtaa siihen, että jaoton yhteisomistus todellisen sivullisen kanssa estää laajennetun hyötykonfiskaation. On ehdotettu, että lainsäätäjät harkitsisi laajennetun hyötykonfiskaation mahdollistamista myös arvokonfiskaationa (Viljanen, s. 215–216 ja laatuhanke raportti, s. 25–26). Mietinnössä käsitellään kyllä niitä ongelmia, mitä yhteisomistus aiheuttaa esinekonfiskaatiossa, mutta kysymys siitä, tulisiko laajennettu hyötykonfiskaatio mahdollistaa myös arvokonfiskaatiossa, sivuutetaan täysin.

Prof. Matti Tolvasen mukaan liipaisinrikosten uusi luettelo säännöksessä olisi parannus nykytilaan. Harkita voisi vielä kiskonnantapaisen työsyrynnän (RL 47:3a) lisäämistä luetteloon. Tämä olisi perusteltua siksi, että luettelossa on myös paritus. Kumpikin mainittu rikos on lähellä ihmiskauppaa. Jutun tutkinta saattaa muuttua ihmiskaupasta paritukseksi tai kiskonnantapaiseksi työsyrynnäksi, jos ihmiskaupan kriteerit eivät täyty. Paritus ja kiskonnantapainen työsyrynnä ovat ihmiskaupan näkökulmasta rinnasteisia rikoksia. Parituksen ja kiskonnantapaisen työsyrynnän enimmäisrangaistukset poikkeavat tosin toisistaan (parituksen maksimirangaistus on

3 vuotta, kiskonnantapaisen työsyrynjään maksimirangaistus 2 vuotta), mutta myös kiskonnantapainen työsyrynjä on vakava rikos ja omiaan tuottamaan huomattavaa taloudellista hyötyä. Luettelossa on nykyin rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähemmän kuin 2 vuotta tai enintään 2 vuotta (kätkemisrikos, rahanpesu, huumausainerikos, salakuljetus) ja siihen ehdotetaan lisättäväksi rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on 2 vuotta (esimerkiksi lahjusrikokset). Ehdotuksessakin on viitattu siihen, että laajennettu hyödyn menettäminen on katsottu tarpeelliseksi rikoksissa, jotka tehdään nimenomaan hyötymistarkoituksessa, järjestäytyneesti tai muuten suunnitelmallisesti ja joihin liittyy monimutkaisia yritysjärjestelyjä ja muita keinoja häivyttää ja salata hyödyn syntytausta sekä sen liittymä rikokseen. Kaikki nämä kriteerit soveltuvat kiskonnantapaiseen työsyrynjään.

Lisäksi Tolvanen kiinnittää huomiota ehdotetun 1 momentin viimeiseen virkkeeseen. Ensimmäinen kriteeri ei herätä vastalauseita. Toinen kriteeri on Tolvasen mukaan hankala. Sen määrittäminen, milloin menettämisseuraamus on tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi, on vaikeaa. Ensinnäkään ei ole olemassa empiiristä tutkimusta, josta saisi tukea konkreettisen tapauksen ratkaisemiseksi. Rikosten ehkäiseminen on monimutkainen prosessi ja sen tutkiminen on vielä monimutkaisempaa. Tarkoitetaanko tässä rikosten ehkäisemistä ylipäätään (yleispreventio) vai sitä, että kyseiseen omaisuuteen jollain lailla liittyvät uudet rikokset tulisivat ehkäistyiksi? Perustelujen mukaan näyttäisi siltä, että tarkastelun keskiössä on uusien rikosten ehkäiseminen konkreettisesti tapauksessa. Tällöin on kysymys siitä, että varallisuutta epäillään käytettäväksi uusien rikosten toteuttamiseksi. Kolmaskin kriteeri on ongelmallinen. Näin muotoiltuna säännös soveltuisi lähinnä rikoksen uusijoihin. Kuitenkin huomattava hyöty on saavutettavissa jo yhdelläkin rikoksella. Mitä tarkoittaa merkittävä osa tuloista? Onko kyse suhteellisesta vai absoluuttisesta arviosta? Soveltuuko kriteeri lievemmin henkilöön, jolla on paljon muita tuloja verrattuna henkilöön, jolla muita tuloja on vähän? Säännöksen soveltamisen tekeminen riippuvaiseksi epäillyn muista tuloista on näin ollen pulmallista.

Prof. Pekka Viljanen huomauttaa lausunnossaan, että direktiivin 5 artiklan 1 kohdan mukaan on tietyn edellytyksin voitava tuomita menetetyksi rikoksesta tuomitulle kuuluva omaisuus kokonaan tai osaksi. Mietinnössä ehdotetussa RL 10:3.1:ssä käytetään silti edelleen voimassa olevan momentin tapaan mm. ilmaisua *syyllystynyt*. Viljasella ei silti ole huomauttamista tätä vastaan, koska direktiivi määrää vain vähimmäisvaatimukset.

Viljasen mukaan varsinkin tapauksissa, joissa ilmeistä rikollisesta toiminnasta peräisin olevaa omaisuutta tavataan rikollisjengin tiloista, on usein epäselvää, kenelle omaisuus kuuluu. Menetetyksi tuomitseminen ei saisi estyä tästä syystä.

Potentiaalisten liipaisinrikosten luetteloon on ehdotettu lisättäväksi lukuisia sellaisia rikosnimikkeitä, joiden rangaistusmaksimi on vähemmän kuin neljä vuotta vankeutta. Lisäykset johtuvat direktiivin vaatimuksista, joten niitä on Viljasen mukaan turhaa ruveta kritisoimaan, vaikka aihetta siihen mahdollisesti olisikin.

Nykyisen RL 10:3:n mukaan liipaisinrikoksen on oltava luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä. Direktiivin vaatimuksista johtuen ehdotuksessa on luovuttua edellyttämästä hyödyn huomattavuutta. Viljanen pitää tätä hyvänä asiana, koska näin vältetään tarpeettomia tulkintaongelmia siitä, kuinka suurta potentiaalisen hyödyn olisi oltava ollakseen huomattavaa.

Rikollisen toiminnan, josta omaisuuden on syytä olettaa olevan peräisin, on nykyisen RL 10:3:n mukaan oltava sellaista, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Direktiivin vaatimuksista johtuen on ehdotettu luovuttavaksi tästä ei-vähäisyyden edellytyksestä. Myös vähäisesti rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus voitaisiin siten konfiskoida. Tätäkin muutosta Viljanen pitää kannatettavana, ensisijaisesti näyttövaikeuksien helpottamisen kannalta. Sanottu muutosehdotus huomioon ottaen on hieman yllättävää, että RL 10:3:n 1 momenttiin lisättäväksi ehdotetuissa säännöksen soveltamisen harkintakriteereissä mainittaisiin erityisesti huomioon otettavien seikkojen joukossa myös se, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta. Tällä on kaiken todennäköisyyden mukaan tarkoitettu sanoa, että rikollisen toiminnan vähäisyys puolestaan olisi seikka, joka puhuu laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemista vastaan, vaikkei olekaan tuomitsemisen este. Perusteluissa on (s. 67) mainittu hieman epäsuorasti se tosiasia, että vähäisestikin rikollisesta toiminnasta voi olla peräisin merkittävä omaisuuserä. Ei ole mitään syytä jättää sellaista konfiskoimatta.

Mietinnön perusteluista (s. 67, 4. kappale) voidaan päätellä tarkoitettua, että rikollinen toiminta olisi vähäistä, jos se koostuu rikosten lievista tekemuodoista, ja että silloin omaisuutta ei olisi välttämätöntä konfiskoida. – Tämän johdosta on syytä huomauttaa, että laajennettu hyödyn menettäminen olisi ehdotuksenkin mukaan *aina* harkinnanvaraista. – Tekokokonaisuuksia, jotka muodostuvat rikosten lievät tekemuodot täyttävistä rikoksista, ei kuitenkaan aina voida pitää vähäisenä rikollisuutena. Arvioinnissa on syytä ottaa huomioon myös yksittäisinä tekoina sinänsä vähäisten rikosten lukumäärä, rikosten toistamisen tiheys ja rikollisen toiminnan kokonaiskesto. Tämän tyyppinen kannanotto ilmeneekin mietinnön perustelujen seuraavasta kappaleesta. Sanotuista seikoista ei tosin RL 10:3:ää sovellettaessa olisi ns. täyttä näyttöä, sillä muutoin soveltuva säännös olisi luvun 2 §, mutta silti myöskään mainittuja seikkoja ei ole syytä sivuuttaa.

Mainitun 4. perustelukappaleen mukaan rikosten perustekomuotojen ja törkeiden tekemuotojen osalta voitaisiin lähtökohtaisesti puoltaa laajennettua hyödyn menettämistä. Viljanen pitää tätä kannatettavana ajatuksena.

Mietinnön perustelujen seuraavassa kappaleessa (s. 67, 5. kappale) on mainittu lähtökohtana, että jos omaisuuden arvo olisi alle 1000 euroa, kyse ei välttämättä olisi vähäistä vakavammasta rikollisesta toiminnasta peräisin olevasta omaisuudesta. Viljanen huomauttaa, ettei todellakaan välttämättä olisi. Perustelulausuman johdosta on syytä korostaa, ettei omaisuuden määrä ole RL 10:3 soveltamisen kannalta ratkaiseva kriteeri. Viljasen tulkinnan mukaan nykyisessä RL 10:3:ssa tarkoitettu laajennettu hyötykonfiskaatio on esinekonfiskaatiota, ja tällä kannalla on ollut myös korkein oikeus (KKO 2012:60). Mietinnöstä ei ilmene, että tässä suhteessa olisi ollut tarkoitus muuttaa lakia. Omaisuuden vähäisestä määrästä ei näin ollen aina ole syytä päätellä, että rikollinen toiminta on ollut vähäistä. On mahdollista, että vaikka rikollinen toiminta on ollut vakavaa ja laajaa, tuomitsemishetkellä siitä peräisin olevaa omaisuutta on jäljellä vain vähän rikoksentehtäjän esim. tuhlettua suurimman osan siitä. Tällöin voi olla perusteltua tuomita jäljellä oleva vähäinenkin omaisuus menetyksi. Muun tyyppisissä tapauksissa ei yleensä olisi Viljasen näkemyksen mukaan tarpeen konfiskoida vähäisiä omaisuuseriä, kun taas rikollisesta toiminnasta peräisin olevat suuret omaisuuserät olisi lähtökohtaisesti syytä konfiskoida riippumatta siitä, onko rikollinen toiminta arvioitavissa vähäiseksi vai sitä vakavammaksi.

Laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemisharkinnassa olisi ehdotuksen mukaan otettava huomioon erityisesti myös se, saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti

merkittävä osa asianomaisen tuloista. Tämän seikan merkitystä ei ole syytä kiistää, mutta se voi silti olla myös ongelmallinen. Jos asianomaisella on suuret lailliset tulot, objektiivisesti arvioiden huomattavastikin rikollisesta toiminnasta peräisin olevat tulot eivät välttämättä muodosta merkittävää osaa hänen kokonaistuloistaan. Tämä tosiasia ei saa olla peruste laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsematta jättämiselle. Muutoin loukataan yhdenvertaisuutta.

Perustelujen sivulla 68 on todettu menettämisseuraamuksen tuomitsemisen olevan aiheellista mm. tapauksessa, jossa kyse on rikosten tekemisestä tulojen saamiseksi niin, että asianomainen esim. pitäisi niiden avulla yllä huomattavasti parempaa elintasoja kuin mihin lailliset tulot antaisivat mahdollisuuden. Perustelujen mukaan ”menettämisseuraamuksen tuomitseminen ei näissä tapauksissa edellyttäisi toimimista rikollisjärjestössä taikka erityisen suunnitelmallisesti tai laajamittaisesti.” Siteerattu lausuma viittaa voimassa olevan lain perusteluissa esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan laajennettu hyötykonfiskaatio olisi tarpeen erityisesti järjestäytyneesti tai suunnitelmallisesti tehtyjen rikosten seuraamuksena.

Viljasen mukaan on kuitenkin syytä huomauttaa, että uudistusehdotuksen nimenomaisena tarkoituksena on perustelujenkin (s. 67) mukaan tehostaa rikoksesta peräisin olevan omaisuuden menetetyksi tuomitsemista. Siten ei ole muissakaan kuin esimerkkeinä mainituissa tapauksissa syytä asettaa konfiskoinnin edellytykseksi sitä, että kyse on järjestäytyneestä tai erityisen suunnitelmallisesta rikollisuudesta. Sellaisia ehtoja RL 10:3:n soveltamiselle ei ole nykyisessäkään lakitekstissä; niistä on mainintoja vain perusteluissa. Vielä vähemmän perusteltua sellaisen soveltamisedellytyksen ylläpitäminen on siihen nähden, että RL 10:3:1:iin em. tavoin sisällytettäväksi ehdotetussa esimerkkiluettelossa kriteereistä, jotka olisi erityisesti otettava huomioon harkittaessa laajennetun hyötykonfiskaation tuomitsemista, ei ole mainittu rikollisuuden järjestäytyneisyyttä eikä suunnitelmallisuutta. Viljasen mukaan ne olisi kyllä syytä lisätä luetteloon, mutta se ei suinkaan tarkoittaisi, että niiden käsilläolo olisi laajennetun hyötykonfiskaation perusedellytys, jonka olisi aina täyttyttävä.

Hyvä esimerkki siitä, miten epätydyttäväksi lopputulos saattaa muodostua, jos pidetään kiinni nykyisen RL 10:3:n em. perustelulausumasta, on KKO 2006:51: A:n syyksi oli luettu törkeä huumausainerikos hänen pidettyään hallussaan huumausaineita levittämistarkoituksessa. KKO katsoi olleen syytä olettaa, että A:n hallusta löydetty rahavarat olivat peräisin huumausaineen leivitystoiminnasta. Silti KKO ei tuominnut niitä menetetyksi, koska ei ollut esitetty selvitystä siitä, että A olisi kuulunut rikollisjärjestöön taikka että hänen toimintansa olisi muutoin ollut erityisen suunnitelmallista tai laajamittaista.

5 a § Säilytysvälineen menettäminen

Astia, päällys tai muu väline, jota on käytetty 4 tai 5 §:ssä taikka muussa vastaavassa lainkohdassa tarkoitettuna menetetyksi tuomittavan rikosentekovälineen taikka rikoksella tuotettuna, valmistettuna tai aikaansaaduna taikka rikoksen kohteena olleen esineen tai omaisuuden säilyttämiseen, voidaan tuomita menetetyksi, jos menettämisseuraamusta ei muuten ole hankaluuksitta mahdollista panna täytäntöön.

Pirkanmaan käräjäoikeuden mukaan rikoslain 10 lukua muutettaessa on aiheellista ottaa esille 4 §:n rikosentekovälinettä koskevan säännöksen soveltamisessa ilmenneet ongelmat. Käsiteltäessä rikoslain 17 luvussa tarkoitettuja sukupuolisiveellisyttä loukkaavien kuvien levittämistä sekä sukupuolisiveellisyttä loukkaavien lasta esittävien kuvien hallussapitoa tai levittämistä koskevia syyteasioita tekovälineiden menet-

tämisseseuraamuksen määrääminen on osoittautunut ongelmalliseksi. Ongelmia on esiintynyt lainkäytön yhdenmukaisuudessa sekä tuomioiden täytäntöönpanossa.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2010:32 on arvioitu tietokoneen kovalevyn menettämistä silloin, kun kovalevyä on käytetty lapsipornoa sisältäneiden tiedostojen tallennusalustana. Ratkaisussa omaksuttu lähestymistapa on omiaan aiheuttamaan käytännön ongelmia, koska tuomioistuimen pitäisi yksittäistapauksissa arvioida sitä, voidaanko kovalevy tai muu tallennusalusta palauttaa rikoksenteikijälle ilman, että on vaaraa tiedostojen palauttamisesta. Tämä on teknistä tietämystä vaativaa arviointia eikä voida pitää perusteluna, että nykyisellään vähäarvoisten kovalevyjen ja muiden tallennusalustojen kohdalla joudutaan harkitsemaan tämänkaltaisia kysymyksiä varsinkin, kun menettämisseuraamukset liittyvät sinällään vakaviin rikoksiin.

Esitetyssä rikoslain 10 luvun 5a §:ssä on viitattu säilytysvälineen menettämiseen, jos menettämisseuraamusta ei ole muuten ole hankaluuksitta mahdollista panna täytäntöön. Vastaava säännös sisältyy jo nykyiseen lakiin (RL 10:5.3). Perustelutekstissä (s. 69) on otettu esille tapaus KKO 2010:32 pohtimatta tarkemmin ratkaisusta aiheutuneita ongelmia. Tältä osin olisi perusteltua, että lainvalmistelussa selväpiirteisemmin muutettaisiin lain sanamuotoa sellaiseksi, että vähäarvoisiksi katsottavien tallennusvälineiden menettämisseuraamus olisi määrättävissä jo sillä perusteella, että menettämisseuraamuksen rajoittamisesta pelkkiin tiedostoihin aiheutuu hankaluuksia täytäntöönpanossa.

Prof. Matti Tolvasen mielestä astian ym. menettämistä koskeva ehdotus on perusteltu. Ehdotettuun, voimassa olevaan säännökseen verrattuna tarkennettuun sanamuotoon ei ole huomauttamista.

6 § Menettämisen rajoitukset

Menetetyksi ei tuomita 4 tai 5 §:ssä tarkoitettua esinettä tai muuta omaisuutta, joka kokonaan tai osaksi kuuluu muulle kuin rikoksenteikijälle, rikokseen osalliselle tai sille, jonka puolesta tai suostumuksin rikos on tehty. Esine tai omaisuus voidaan kuitenkin tuomita menetetyksi siltä, jolle se on rikoksen tekemisen jälkeen siirretty, jos tämä sen vastaanottaessaan on tiennyt esineen tai omaisuuden liittymisestä rikokseen tai tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta.

---

9 § Menettämisseuraamusasian käsittely

Menettämisseuraamusta koskeva asia käsitellään sen syytteen yhteydessä, jossa tarkoitettuun rikokseen menettämiskaatus perustuu. Menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan käsitellä myös erikseen. Menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta noudattaen, mitä oikeudenkäynnissä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetään. Ainoastaan menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan myös tutkia ja ratkaista, jos vastaaja on saanut tiedoksi menettämiskaatimuksen ja oikeudenkäyntiin kutsuttuna jäänyt pois ja jos poissaolo ilmeisesti johtuu oikeudenkäynnin karttamisesta. Tällöin tuomioistuimen on viran puolesta määrättävä vastaajalle edunvalvoja, johon sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:ää. Edunvalvojan palkkioon ja korvaukseen sovelletaan, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvussa säädetään puolustajan palkkiosta ja korvauksesta. Edunvalvojan määräämisestä vastaajalle sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan

tai muun vastaavan syyn vuoksi noudatetaan, mitä oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:ssä säädetään.

Menettämisseuraamus määrätään syyttäjän tai rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 3 §:ssä tarkoitetun virkamiehen vaatimuksesta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:ssä säädetään perusteista, joiden nojalla syyttäjä saa jättää menettämiskaavan esittämättä. Myös asianomistaja voi esittää menettämiskaavan ajaessaan yksin syytettä mainitun lain 7 luvun mukaisesti.

Kantajan on vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen vaatimuksensa perustuu, sekä näytettävä ne toteen. Kantajalla ei kuitenkaan ole todistustaakkaa 3 §:ssä tarkoitetun omaisuuden alkuperästä. Tällainen omaisuus voidaan tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta.

Tuomioistuimen on menettämisseuraamuksen määrätessään tarvittaessa annettava tarkemmat määräykset sen täytäntöönpanosta, jos menettämisseuraamus koskee pakkokeinolain 7 luvun 1 §:ssä tarkoitettua dataa tai jos se on erityisestä syystä muuten tarpeen.

Käännetty todistustaakka omaisuuden laillisesta alkuperästä

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies toteaa, että rikoslain 10 luvun 9 §:ään ehdotettu käännetty todistustaakka 3 §:n mukaisissa tapauksissa edellyttää tarkkaa pohdintaa erityisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksen näkökulmasta. Voi kysyä, onko perusteita poiketa perinteisestä varsin tiukasta syyttömyysolettaman tulkinnasta, johon rikosoikeuden todistustaakanormit perustuvat (Sahavirta, Ritva: Käännetty todistustaakka rikosprosessioikeudessa. Teoksessa Ojala, Timo ja Lappalainen, Juha (toim.): Kirjoituksia rikosprosessioikeudessa, s. 225–242. 2006).

Vaikka mainitussa kirjoituksessa todetu tavoin kysymys ei ole syyllisyyden, vaan omaisuuden alkuperän arvioimisesta, vaaditaan eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mielestä vahvat perusteet perinteisistä todistustaakanormeista poikkeamiselle. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan käsillä olevassa luonnoksessa ei ole esitetty juurikaan vakuuttavampia perusteita käännetyin todistustaakan käyttöön ottamiselle, kun samankaltaisen ehdotuksen sisältäneessä HE 80/2000:ssä. Tuon hallituksen esityksen osalta lakivaliokunta (LaVM 14/2001 vp) katsoi, että ehdotetusta käännetyistä todistustaakasta on luovuttava, mutta syyttäjän näyttövelvollisuutta ei tältä osin asetettu yhtä korkealle kuin mitä edellytetään rangaistuksen tuomitsemiseen vaadittavalta näytöltä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan direktiivi (johdanto-osan kappale 21) ei ehdottomasti edellytä käännettyä todistustaakkaa.

Valtioneuvoston oikeuskansleri toteaa, että hallituksen esityksessä HE 80/2000 vp menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi ehdotettiin aikanaan, että rikosentekijällä olisi laajennetun hyödyn menettämisen osalta todistustaakka omaisuuden laillisesta alkuperästä. Eduskuntakäsittelyssä säännöstä kuitenkin muutettiin sen nykymuotoon niin, että todistustaakka on syyttäjällä, mutta näyttökynnystä ei asetettu yhtä korkealle kuin mitä edellytetään rangaistuksen tuomitsemiseen edellytettävältä näytöltä. Laajennetun hyödyn menettämiseksi riittää näyttö, jonka perusteella ”on syytä olettaa” omaisuuden olevan kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta (jota ei ole pidettävä vähäisenä).

Työryhmämietinnössä on tuotu esille perustuslakivaliokunnan aikanaan esittämiä näkökohtia (PeVL 33/2000 vp) tästä käännetystä todistustaakasta. Perustuslakivaliokunta katsoi tuolloin, että käännetty todistustaakka ei ollut varauksitta sopusoinnussa sen perustuslain 21 §:n 2 momentissa tarkoitetun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin sisältyvän vaatimuksen kanssa, jonka mukaan henkilöllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes syyllisyys on laillisesti näytetty toteen.

Hallituksen esityksessä HE 80/2000 vp ehdotettu säännös käännetystä todistustaakasta ei kuitenkaan koskenut henkilön syyllisyyttä, vaan hänen hallussaan olevan omaisuuden alkuperää. Perustuslakivaliokunta totesi lisäksi, että tietyn omaisuuden alkuperästä voi yleensä parhaiten esittää näyttöä se, jonka hallusta omaisuus on tavattu. Ehdotusta voitiin valiokunnan mukaan pitää todistustaakan jakoa koskevien yleisten periaatteiden mukaisena. Vastaajan oikeusturvan kannalta valiokunta kuitenkin korosti, ettei todistustaakkaa pidä siirtää vastaajalle, ellei omaisuuden rikollista alkuperää koskeva väite ole objektiivisesti arvioiden perusteltu ja riittävin toiseikoin tuettu. Valiokunta piti tärkeänä, että todistustaakan siirtymisen kynnys asetetaan menettämisseuraamuksen tuomitsemista harkittaessa riittävän korkealle ja että menettelyssä ei aseteta kohtuuttomia vaatimuksia sille, milloin vastaajan katsotaan saattaneen omaisuuden laillisen alkuperän todennäköiseksi. (PeVL 33/2000 vp, s. 3)

Työryhmämietinnössä nyt esitetty ei lähtökohtaisesti näyttäisi olevan ristiriidassa sen kanssa, mitä perustuslakivaliokunta on käännetystä todistustaakasta kerrotuin tavoin lausunut. Valiokunta tosin antoi lausuntonsa silloisessa hallituksen esityksessä esitetyn (jota siis eduskuntakäsittelyssä muutettiin) perusteella. Nyt ehdotetaan käännetyn todistustaakan lisäksi, että laajennetun hyödyn menettämisen käyttöalaa vielä laajennettaisiin selvästi nykyisestä.

Käännetystä todistustaakasta on esitettävissä varteenotettavia niin teoreettisia kuin käytännön näkökohtia puolesta ja vastaan. Käännetyn todistustaakan puolesta voidaan ensinnäkin esittää kriminaalipoliittisia argumentteja. Vakavan rikollisuuden ehkäisemiseksi on oltava tehokkaita keinoja puuttua rikoksilla saatuun taloudelliseen hyötyyn. Työryhmämietinnössä todetaankin, että laajennettua hyötyä koskevaa sääntelyä esitetään muutettavaksi niin, että jatkossa olisi entistä paremmin mahdollista torjua taloudellista hyötyä tuottavaa rikollisuutta ja tehostaa rikoksesta peräisin olevan omaisuuden menetetyksi tuomitsemista (s. 67). Selvää myös on, että tietyn omaisuuden omistussuhteista ja alkuperästä voi yleensä parhaiten esittää näyttöä se, jonka hallusta omaisuus on tavattu. Työryhmämietinnössä korostetaankin kantajan näyttövaikeuksia ja pyritään selventämään asiaa esimerkein (s. 74).

Käännettyä todistustaakkaa vastaan puhuvat ennen kaikkea oikeusturvasyyt. Rikosprosessissa oikeusturvavaatimuksen keskeinen sisältö voidaan kiteyttää kahdeksi periaatteeksi: syyttömän suojaamisen periaatteeksi sekä periaatteeksi, että inhimillisen kohtelun tiettyjä minimiehtoja tulee rikosprosessin kaikissa vaiheissa kunnioittaa (ks. teokseni: Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista, Helsinki 1992, s. 23). Ehdotettu säännös käännetystä todistustaakasta ei sinänsä koske henkilön syyllisyyttä, vaan hänen hallussaan olevan omaisuuden alkuperää. Tästä huolimatta ja vaikka laajennettu hyödyn menettäminen onkin oikeudelliselta luonteeltaan rikosoikeudellisiin seuraamuksiin luettava turvaamistoimi, on sen vahvan rankaisullisen luonteensa vuoksi oikeuskanslerin mielestä lähtökohtaisesti perusteltua noudattaa normaaleja rikosprosessuaalisia todistustaakkasääntöjä.

Menettämisseuraamuksia koskevasta direktiivistä ei seuraa velvollisuutta ottaa käyttöön käännettyä todistustaakkaa. Jo nykyisin sovelletaan kerrotuin tavoin normaalia matalampaa syyttäjän näyttökynnystä (on syytä olettaa). Työryhmämietintöön liitettyssä Suomen Asianajajaliiton eriävässä mielipiteessä esitetään lisäksi sinänsä huomion arvoisia käännetyn todistustaakan käyttöön ottoa vastaan puhuvia seikkoja. Huomiota kiinnittävät erityisesti näkökohdat, että rikosoikeudellisessa viitekehyksessä käännettyä todistustaakkaa on pidettävä erityisen vieraana suomalaiseen oikeusjärjestelmään, että systemaattisesti ei ole analysoitu suomalaista oikeuskäytäntöä sen selvittämiseksi, onko laajennetun rikoshyödyn tapauksissa kysymys syyttäjän näyttötaakan ylitymisestä ollut ylipäätään merkityksellinen, ja että suurimmat ongelmat rikoshyödyn tavoittamisessa liittyvät erityisesti talousrikollisuudessa esitutkintaviranomaisten riittämättömiin tutkintaresursseihin, eikä niinkään puutteelliseen sääntelyyn.

Valtioneuvoston oikeuskansleri suhtautuu näin ollen varauksellisesti siihen, että nykyistä oikeustilaa muutettaisiin laajennetun hyödyn menettämiseen liittyvän todistustaakan osalta. Todistusteoreettisesti oikeuskansleri pitää yleisesti ottaen paremmin oikeusjärjestelmäämme periaatteellisesti sopivana ja myös käytännössä oikeusvarmuutta paremmin turvaavana sitä, että syyttäjän näyttövelvollisuutta helpotetaan matalalla näyttökynnysellä kuin todistustaakan kääntämisellä. Joka tapauksessa oikeuskansleri pitää perusteltuna mietintöön kirjattua, että suotavaa olisi pyytää tulevasta hallituksen esityksestä perustuslakivaliokunnan lausunto.

Helsingin hovioikeus huomauttaa, että velvollisuus ottaa käyttöön käännetty todistustaakka ei seuraa direktiivistä (mietinnön s. 29). Perusteluna viitataan keskeisesti hallituksen ohjelmaan sekä siihen, että rikoshyötyä ja laajennettua hyötyä tulisi voida tuomita valtiolle menetetyksi nykyistä laajemmin.

Käännettyä todistustaakkaa laajennetussa hyödyn menettämisessä ehdotettiin edellisen kerran konfiskaatiosäännösten kokonaisuudistuksessa. Hallituksen esityksestä (80/2000 vp) antamassaan lausunnossa (PeVL 33/2000 vp) eduskunnan perustuslakivaliokunta piti käännettyä todistustaakkaa mahdollisena, mutta katsoi, ettei se ollut varauksitta sopusoinnussa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin liittyvän syyttömyysolettaman kanssa. Lakivaliokunta päätyi perustuslakivaliokunnan lausunnon ja asiantuntijoiden kannanottojen perusteella luopumaan kääntämisestä todistustaakasta todeten, että ehdotettuun sääntökseen oli suhtauduttu ”poikkeuksellisen varauksellisesti” (LaVM 14/2001 vp).

Esityksestä ei ilmene, että laajennetun rikoshyödyn menettämistä koskevaa oikeuskäytäntöä olisi tarkasteltu lainmuutoksen tarpeellisuutta arvioitaessa. Oikeuskäytännössä näyttökynnys omaisuuden alkuperän suhteen on ollut matalammalla kuin näyttökynnys rikosasiassa muilta osin. Korkeimman oikeuden ratkaisuihin yksi laajennettuun hyödyn menettämiseen johtanut peruste on ollut se, ettei vastaaja ollut esittänyt mitään selvitystään tuloistaan tai esitetty selvitys ei ollut uskottava (KKO:2006:9, KKO:2006:51, KKO:2012:60). Vastaavasti käytäntö Helsingin hovioikeuspiirissä (HHO 21,8,2014 nro 133196; 25.2.2015 nro 108555 (R 13/2676); 8.5.2014 nro 119395 (R 13/196); 18.10.2013 nro 2770 (R 13/342); 1.10.2014 nro 141113; 29.1.2015 nro 103913 (R 13/3218); 7.3.2014 nro 530 (R 13/1445)) osoittaa, että esittämällä uskottavaa selvitystä omaisuuden alkuperästä vastaaja on voinut välttyä laajennetusta hyödyn menettämisestä. Nämä havainnot oikeuskäytännöstä viittaavat siihen, että todistustaakan kääntämisellä saatava muutos nykykäytäntöön ei olisi kovin suuri. Tavanomaisesti laajennettua rikoshyötyä koskeva vaatimus esitetään törkeän huumausainerikoksen yhteydessä, kun huumausainoiden levitykseen

osallistuneen henkilön hallusta on tavattu käteisiä varoja joistain tuhansista euroista joihinkin kymmeniin tuhansiin euroihin. Näillä henkilöillä on usein vain löyhät siteet Suomeen, eikä välttämättä pankkitiliä lainkaan. Usein he kertovat käyneensä myös muuta kauppaa Suomessa, yleensä autokauppaa, jossa käytettyjä autoja on välitetty tyypillisesti esimerkiksi Afrikan maihin. On huomattava, että maksukyvyttömiä henkilöiden kohdalla käteisvarojen hallussapidolle on todennäköisesti usein muita syitä kuin varojen laiton alkuperä.

Toisaalta 3 §:ään lisättäisiin kokonaan uudenlaiset kriteerit laajennetun rikoshyödyn menetetyksi määräämiselle. Nämä sinänsä selkeät kriteerit ohjaavat lainkäyttäjän harkintaa, ja jopa päinvastaiseen suuntaan kuin ehdotus käännetystä todistustaakasta.

Ehdotetut muutokset laajennetun rikoshyödyn menettämisseuraamuksen määräämisen osalta tuskin laajentavat merkittävästi säännöksen soveltamisalaa nykykäytännöstä. Tämän vuoksi muutoksen tarpeellisuuden voi kyseenalaistaa ottaen myös huomioon, että lakiin ehdotetaan lisättäväksi tuomioistuinten harkintaa ohjaavia kriteerejä. Jo nykyisen oikeuskäytännön perusteella on pääteltävissä, että ehdotuksella ei ole mitään valtionaloudellista merkitystä. Avainasemassa laajennetun rikoshyödyn konfiskoinnin käyttöalan laajentamisessa ovat poliisin edellytykset selvittää hyödyn olemassaolo ja syyttäjän mahdollisuudet esittää laajennettua hyötyä koskevia vaatimuksia.

Itä-Suomen hovioikeus yhtyy Suomen Asianajajaliiton eriävään mielipiteeseen käännetyn todistustaakan osalta. Käännetty todistustaakka tilanteissa, joissa menettämisseuraamusvaatimuksen vastaajaa tulisi lähtökohtaisesti kohdella samoin kuin rikosasian vastaajaa, on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleen mukaisen syyttömyysolettaman kannalta ongelmallinen.

Rovaniemen hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että direktiivi ei sisällä käännettyä todistustaakkaa laajennetun hyödyn menettämisessä. Käännetyn todistustaakan säätämisen perusteltuna ja hyväksyttävä tavoitteena on harmaan talouden torjunta sekä vakavan, merkittävää taloudellista hyötyä tuottavan rikollisuuden torjunta ja hyötykonfiskaation tehostaminen. Käännetyn todistustaakan käyttöön ottamisen mahdollisesti aiheuttamia ongelmia ei kuitenkaan ole mietinnössä juurikaan selvitetty, ja mietintöön sisältyvä kansainvälinen vertailu on tältä osin hyvin suppea. Jatkuvan kansainvälistymisen myötä ehdotettu käännetty todistustaakka saattaa vaikuttaa kansainväliseen yhteistyöhön ja heikentää Suomessa annetun, laajennettua hyötyä koskevan konfiskaatiotuomion täytäntöönpanomahdollisuuksia muissa jäsenvaltioissa enemmän kuin mietinnössä on ennakoitu, koska mietinnön perusteella jää epäselväksi kuinka monessa jäsenvaltiossa käännetty todistustaakka sallitaan tai tullaan sallimaan. Myös itsekriminointisuoja täytyy ottaa huomioon, toisin sanoen henkilö voisi joutua käännetyn todistustaakan tapauksessa saattamaan itsensä syytteen vaaraan tai mahdollisesti jonkun muun henkilön rikoksesta epäillyksi. Edellä mainituilla perusteilla Rovaniemen hovioikeus ei kannata käännetyn todistustaakan käyttöönottoa laajennetun hyödyn menettämisessä vaan katsoo, että laajennetun rikoshyödyn menettämistä koskevaa harkintaa ohjaavien kriteerien selventäminen ja tuomitsemisen mahdollistavien nimettyjen rikosten eli ns. liipaisinrikosten luettelon laajentaminen yhdessä voimassa olevan lain mukaisen alennetun näyttökynnyksen kanssa edistävät riittävällä tavalla harmaan talouden torjuntaa.

Turun hovioikeus huomauttaa, että sääntelymalli oli esillä jo rikoslain 10 lukua nyt voimassa olevaan muotoonsa uudistettaessa (HE 80/2000 vp). Tuolloin perustusla-

kivaliokunta oli lausunnossaan (PeVL 33/2000 vp) lähtökohtaisesti valmis hyväksymään käännetyn todistustaakan, koska sääntelyehdotuksen mukaan käännetty todistustaakka ei tuolloin – kuten ei nytkään – koskenut henkilön syyllisyyttä, vaan hänen hallussaan olevan omaisuuden alkuperää. Oikeuskirjallisuudessa (Viljanen, Pekka: Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena 2007 s. 199) on arvioitu, ettei sittemmin lakivaliokunnan ehdotuksesta (LaVM 14/2001 vp) voimassa olevaan lakiin omaksuttu kevennetty näyttökynnys välttämättä käytännössä johda toisenlaisiin lopputuloksiin kuin käännetyn todistustaakan mukainen malli.

Edellä mainituista perustuslakivaliokunnan kannanotosta ja käytännön näkökohdista huolimatta hovioikeus toteaa, että käännetyn todistustaakan hyväksymiseen liittyy sellaisia periaatteellisia kysymyksiä, joiden vuoksi sen hyväksyminen ei voi olla vääjäämättömältä näyttävän oikeudellisen kehityskulun itsestään selvä lopputulos. Käännetyn todistustaakan hyväksymistä vastaan puhuvat seikat tulevat hovioikeuden arvion mukaan hyvin esille työryhmän mietintöön sisältyvässä Suomen Asianajajaliiton erivässä mielipiteessä. Työryhmän mietinnön läpikäymisen perusteella Turun hovioikeus yhtyy erivässä mielipiteessä esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan asian valmistelun yhteydessä ei näytetä systemaattisesti analysoidun suomalaisesta oikeuskäytäntöä käännetyn todistustaakan omaksumisen tarvetta silmällä pitäen. Turun hovioikeus toteaaakin, että ennen ehdotettujen uudistusten hyväksymistä onkin vielä varmistuttava käännetyn todistustaakan perus- ja ihmisoikeuksien mukaisuudesta sekä sen todellisesta tarpeellisuudesta.

Vaasan hovioikeus lausuu, että rikollisesta toiminnasta peräisin olevan omaisuuden tuomitseminen menetetyksi (laajennettu hyödyn menettäminen), jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta (käännetty todistustaakka, esityksen 9 §:n 3 momentin 3 virke), on yhdenmukainen muiden Pohjoismaiden lainsäädäntöjen kanssa ja Vaasan hovioikeuden näkemyksen mukaan kannatettava uudistus. Vastaajan oikeusturvan kannalta on kuitenkin korostettava, ettei todistustaakkaa pidä siirtää vastaajalle, ellei omaisuuden rikollista alkuperää koskeva väite ole objektiivisesti arvioiden perusteltu ja riittävin tosiseikoin tuettu. Todistustaakan siirtymisen kynnys onkin asetettava riittävän korkealle, eikä menettelyssä saa asettaa kohtuuttomia vaatimuksia sille, milloin vastaajan katsotaan saattaneen omaisuuden laillisen alkuperän todennäköiseksi.

Helsingin käräjäoikeus huomauttaa väittämisen- ja todistustaakan osalta, että ehdotettu säännös on laajempi kuin mitä direktiivissä edellytetään. Vaikka Suomen lainsäädännössä lähtökohtana on syyttäjällä oleva näyttötaakka, Helsingin käräjäoikeus pitää säännöstä aiheellisena. Kuten mietinnössä on todettu, omaisuuden alkuperästä voi yleensä parhaiten esittää näyttöä se, jonka hallusta omaisuus on tavattu. Vastaaja voi osoittaa omaisuutensa laillisen alkuperän esimerkiksi asiakirjoilla työnantajalta, verottajalta, pankilta tai vakuutusyhtiöltä. Erityisesti tämä seikka huomioon ottaen Helsingin käräjäoikeus ei näe, että vastaajan oikeusturva vaarantuisi käännetyn todistustaakan vuoksi.

Työryhmä on todennut, että ehdotettu säännös käännetystä todistustaakasta saattaa jossain määrin heikentää Suomessa annetun, laajennettua hyötyä koskevan konfiskaatiotuomion täytäntöönpanon mahdollisuuksia sellaisessa jäsenvaltiossa, jonka lainsäädäntö ei salli käännettä todistustaakkaa vastaavassa tilanteessa. Työryhmä on kuitenkin arvioinut, että säännöksen vaikutus kansainväliseen yhteistyöhön tulisi olemaan vähäinen. Mietinnöstä ei ilmene, kuinka monessa jäsenvaltiossa käännetty todistustaakka on käytössä. Oikeuskäytännössä laajennettua hyötyä koskevan säännöksen soveltamisala on jäänyt vähäiseksi. On kuitenkin nähtävissä, että edellä

selostetussa voimassa olevan rikoslain 10 luvun 3 §:ssä olevien rajoitusten jäädessä pois ja niin sanottujen liipaisinrikosten todennäköisesti yleistyessä laajennettu menetetyn tuomitseminen tulee olemaan yleisempää kuin aikaisemmin. Tästä huolimatta Helsingin käräjäoikeus puoltaa säännöstä tarkoituksenmukaisena. On selvää, että vastaajan on huomattavasti helpompi selvittää laillisen omaisuutensa alkuperä erityisesti silloin, kun kysymyksessä on hänen hallussaan oleva yleensä huomattava omaisuus. Kuten mietinnössä on todettu, kantajan näyttövaikeudet korostuvat, kun kysymys on omaisuudelle kertyneestä tuotosta tai kun rikoksesta peräisin oleva omaisuus on muuttanut muotoaan ehkä montakin kertaa tai kun omaisuuden laitton alkuperän häivyttämiseksi on ryhdytty monimutkaisiin järjestelyihin esimerkiksi hyödyntämällä niin sanottuja veroparatiisivaltioita. Näin ollen Helsingin käräjäoikeus yhtyy työryhmän enemmistön näkemykseen käännetyn todistustaakan käyttönotosta.

Oulun käräjäoikeus kannattaa mietintöä ja sen perusteluja tarkasteltuaan tarkemmin mietintöön sisältyvää esitystä ns. käännetystä todistustaakasta laajennettuna hyötynä menetetyn tuomitseminen omaisuuden alkuperän osalta, ehdotuksen 10 luvun 9 §:n 3 momentti, seuraavista syistä:

Laajennetun hyödyn menettämistä esittäessään syyttäjän olisi selostettava täsmällisesti, mitä omaisuutta vaaditaan valtiolle menetetyn ja minkä muiden kuin yksittäiseen rikokseen liittyvien konkreettisten olosuhteiden perusteella hän katsoo omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Tässä kohtaa on korostettava sitä, että tämä väittämistäkin edellyttää, että syyttäjä vetoaa konkreettisiin seikkoihin kuten esimerkiksi vastaajan tulojen ja kulutuksen väliseen epäsuhtaan, omaisuuden löytymiseen kätkeytyä tms. Lisäksi tämän rinnalla on huomattava, että ehdotettu säännös olisi kuitenkin fakultatiivinen eli omaisuus voitaisiin tuomita menetetyn eikä seuraamusta myöskään tuomittaisi, jos vastaaja saattaisi yli 50 %:n todennäköisyyden, että omaisuus ei ole laitonta alkuperää.

Huomattava on myös se, että menettämisseuraamukseen vastaaja ei välttämättä ole rikosasian syytetty. Menettämisseuraamusasia voi aivan hyvin olla vireillä itsenäisenäkin asiana eli juridisesti kyse ei ole syyksilukemista tarkoittavasta rikosasiasta, jossa käännetyn todistustaakan olemassaolo on järjestelmälle vierasta. Verrattaessa tilannetta nykytilaan, ei laajennetun hyödyn menettämistä koskevan vaatimuksen menestyminen nykyisinkään (ks. rikoslain 10 luku 3 § "jos on syytä olettaa") edellytä samanlaista näyttökynnystä kuin varsinaisen rikosasian syyksilukeminen edellyttää.

Ratkaisevin syy tällaisen ns. todistustaakan kääntämiseen näyttää mietinnön mukaan oleva se, että vastaajan on pääsääntöisesti helpompaa saattaa omaisuuden laillinen alkuperä todennäköiseksi kuin syyttäjän. Tämä pitänee käräjäoikeuden mukaan paikkansa. Esitutkintaa ja syyteharkintaa koskevat samalla luonnollisesti velvoitteet siitä, että tutkittavana ja harkittavana ovat myös vastaajan puolesta (laillisesta alkuperästä) puhuvat seikat. Esitystä voi perustella myös sillä, että hyötykonfiskaation tarkoituksena on estää rikoksen oleminen taloudellisesti kannattavaa ja estää hyödyn sijoittaminen uusiin rikoksiin. Poliisin toiminnassa laajennettua hyötyä koskevan säännöksen avulla on jo pyritty torjumaan suunnitelmallisesti tai järjestäytyneesti suurta taloudellista hyötyä tavoittelevaa rikollisuutta puuttamalla ns. selittämättömän omaisuuden lisääntymiseen. Säännös on siis nykyoloissa ilmeisen tarpeellinen eikä sillä mitenkään puututa rikosprosessissa syyttäjälle kuuluvaan todistustaakkaan syyksilukemisen osalta.

Pirkanmaan kärjäoikeus huomioi, ettei direktiivistä seuraa velvollisuutta ottaa käyttöön käännettyä todistustaakkaa eli sitä, että rikoksentehtäjän omaisuutta voitaisiin tuomita menetetyksi, jos hän ei osoita omaisuuden laillista alkuperää. Esityksessä kuitenkin ehdotetaan rikoslain 10 lukuun lisättäväksi mainitunlainen säännös, kun kysymys on rikoslain 10 luvun 3 §:ssä tarkoitettua laajennettuna hyötynä menetettäväksi vaaditun omaisuuden alkuperästä.

Mainittua ehdotusta on pidettävä kannatettavana. Käännetyn todistustaakan ei voida katsoa heikentävän vastaajan oikeusturvaa tai olevan syyttömyysvoittajan vastaisista, koska ehdotettu säännös käännetystä todistustaakasta ei koske henkilön syyllisyyttä, vaan hänen hallussaan olevan omaisuuden alkuperää. Näin ollen käännettyä todistustaakkaa ei ole pidettävä ihmisoikeusnäkökulmasta ongelmallisena.

Käännetyn todistustaakan tarpeellisuutta on selvitetty edellisen kerran menettämisseuraamuksia koskevia säännöksiä uudistettaessa 15 vuotta sitten (PeVL 33/2000 ja LaVM 14/2001). Vaikka tuolloin päädyttiin siihen, että käännettyä todistustaakkaa ei oteta osaksi menettämisseuraamuksia, Pirkanmaan kärjäoikeus katsoo, että käännetyn todistustaakan säätämiseksi ei ole ollut eikä edelleenkään ole estettä. Jo tuolloin ehdotusta pidettiin todistustaakan jakoa koskevien yleisten periaatteiden mukaisena. Käännetty todistustaakka selkeyttäisi ja tehostaisi menettämisseuraamusten määräämistä eikä sitä myöskään voida pitää erityisen vieraana suomalaiseseen oikeusjärjestelmään.

Käännettyä todistustaakkaa koskevat säännökset laajennettua hyödyn menettämistä koskien ovat olleet voimassa ainakin Norjassa ja Tanskassa jo pitkään, mikä osaltaan osoittaa säännösten toimivuuden pohjoismaisessakin oikeusjärjestelmässä, joskaan tarkempaa selvitystä säännöstelyn hyödyistä ja haitoista ei ole ollut käytävissä. Tältä osin tarkempi asian selvittäminen lienee vielä tarpeen.

Pohjois-Karjalan kärjäoikeuden mukaan rikoslain 10 luvun 9 §:ään esitetyt säännökset menettämisseuraamusasian käsittelystä ovat tuomioistuimen työtä helpottavia ja tarpeellisia.

Pohjois-Savon kärjäoikeus huomauttaa, että ehdotettu 9 § 3:n säännös on laajempi kuin mitä direktiivissä edellytetään. Suomen lainsäädännössä lähtökohtana on syyttäjällä oleva näyttötaakka. Vastaajana tällaisessa tilanteessa ei kuitenkaan ole välttämättä rikosasian syytetty. Kyse ei siten ole syyksilukemista tarkoittavasta rikosasiasta, jossa käännettyä todistustaakkaa ei voi hyväksyä. Laajennettua hyödyn menettämiskaavan hyväksyminen ei nykyisinkään edellytä samanlaista näyttöä kuin varsinaisen rikosasian.

Omaisuuden alkuperästä voi yleensä parhaiten esittää näyttöä se, jonka hallusta omaisuus on tavattu. Säännös vaikuttaa tarpeelliselta rikoksien laadun muuttumisen vuoksi. Vastaajan oikeusturvan ei voi arvioida vaarantuvan käännetyn todistustaakan vuoksi.

Pohjois-Savon kärjäoikeus hyväksyy työryhmän enemmistön kannan myös käännetyn todistustaakan käyttöä koskevaan.

Vantaan kärjäoikeus kiinnittää lausunnossaan huomiota siihen, että nykyisin voimassa olevaan laajennettua hyödyn menettämistä koskevaan säännökseen on liitetty käännetyn todistustaakan asemesta niin sanottu kevennetty todistustaakka. Kysymyksessä on niin alhainen todennäköisyysaste, että käytännössä ratkaisu on voitu

usein perustaa syyttäjän olettamansa tueksi esittämiin seikkoihin, jos uskottava vastaanäyttö on puuttunut (ks. esim. Helsingin hovioikeuden laatuhanke: Menettämisseuraamukset, Työryhmän raportti 11.12.2008 / 19.1.2009, s. 25).

Vantaan käräjäoikeuden käsityksen mukaan nykyinen kevennetty todistustaakka ja ehdotettu käännetty todistustaakka johtavat useimmissa tapauksissa samaan lopputulokseen. Käytännössä muutoksen merkitys jäisi siis todennäköisesti pieneksi. Sen sijaan periaatteellisella tasolla käännetty todistustaakka on rikosoikeudessa ongelmallinen. Vantaan käräjäoikeus katsoo, että periaatteellisella tasolla näin merkittävää uudistusta ei tule tehdä, ellei siihen ole erittäin painavia syitä. Kun kevennetty todistustaakka jo nyt antaa tehokkaan keinon puuttua rikoksella hyötymiseen, ei riittävän painavia syitä esitetylle muutokselle ole.

Suomen Asianajajaliitto huomauttaa, että laajennettuun rikoshyötyyn sovelletaan jo nykyisessä laissa normaalia matalampaa näyttökynnystä (on syytä olettaa). Edellisen kerran menettämisseuraamuksia koskevia säännöksiä uudistettaessa hallituksen esitykseen sisällytetty käännetty todistustaakka jätettiin laki- ja perustuslakivaliokuntakäsittelyssä pois (PeVL 33/2000 ja LaVM 14/2001).

Asianajajaliitto katsoo, että tuolloin todetut perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvät ongelmat ovat edelleen ajankohtaisia.

Työryhmän ehdotuksessa ei ole esitetty sellaisia perusteluja, jotka Asianajajaliiton mielestä puoltaisivat käännettä todistustaakkaa. On tärkeää huomioida se, että työryhmän ehdotuksen taustalla oleva direktiivi ei sisällä käännettä todistustaakkaa. Eurooppalaisessa rikos- ja prosessioikeudellisessa sääntelyssä rikoksesta epäillyn ja syytetyn oikeusturva on muutoinkin koko ajan vahvistumassa (esim. Euroopan komission 27.11.2013 antama ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi eräiden syyttömysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta, COM(2013) 821 final).

Rikoshyödyn mahdollinen tuomitseminen on harkittavana rikosprosessin yhteydessä, jossa käännettä todistustaakkaa ei aikaisemmin ole sovellettu vastaajan vahingoksi. Käännettä todistustaakkaa on pidettävä myös erityisen vieraana modernissa suomalaisessa ja eurooppalaisessa rikosoikeudellisessa sääntelyssä, jossa viime vuosina ovat korostuneet perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvät kysymykset.

Suomen Lakimiesliitto ei kannata mietinnön esitystä, jossa laajennetun rikoshyödyn menettämisen kohdalla sovellettaisiin käännettä todistustaakkaa. Mietinnössä ei ole tuotu esiin seikkoja, joiden perusteella käännetyn todistustaakan käyttöönotto laajennetun rikoshyödyn menettämisen kohdalla olisi perusteltua. Lakimiesliitto korostaa, että lainsäädännön muutostarpeille näiltä osin ei ole esitetty empiirisestä kokemuksesta tai tutkitusta tiedosta johdettavia perusteita. Tällä hetkellä ei ole merkkejä nykytilan toimimattomuudesta.

Lakimiesliitto viittaa Asianajajaliiton mietintöön jättämään eriävään mielipiteeseen ja huomauttaa, että edellisen kerran menettämisseuraamuksia koskevia säännöksiä uudistettaessa hallituksen esitykseen sisällytetty käännetty todistustaakka jätettiin laki- ja perustuslakivaliokuntakäsittelyssä pois. Mikään ei viittaa siihen, että asiaan liittyvien perus- ja ihmisoikeudellisten näkökulmien tulkinta olisi muuttunut.

Prof. Dan Frände kommer inte att gå in på frågan om de föreslagna ändringarna i finska SL 10 kap. på ett optimalt sätt svarar på direktivets krav. Det enda Frände

diskuterar här är bevisbördan och bevisröskeln vid utvidgad konfiskation enligt SL 10:3.

Enligt gällande rätt måste käranden (i de flesta fall en åklagare) bevisa samtliga rekvisit för utvidgad konfiskation. Dock är bevisröskeln sänkt från "utom rimligt tvivel" till "skäl att anta" i fråga om egendomens ursprung i brottslig verksamhet som inte kan anses obetydlig. Enligt Frändes uppfattning betyder detta att åklagaren på normalt sätt måste bevisa allt annat, t.ex. att svaranden gjort sig skyldig till en gärning som kan (men behöver inte) straffas enligt någon i lagen uppräknad straffbestämmelse. Det är endast egendomens ursprung i brottslig verksamhet som har en sänkt bevisröskel.

Skäl att anta är en i sig mycket låg bevisröskel men kräver ändå enligt Frändes uppfattning att åklagaren lyckas bevisa konkreta omständigheter som talar för egendomens brottsliga ursprung. De mest närliggande bevisfakta är uppgifter från olika register rörande skatter, utmätningsförsök, fängelsevistelser, arbetslöshetsersättningar etc. Om svaranden väljer att utnyttja sin rätt att tåga sådana uppgifter ett förstärkt bevisvärde. Men om svaranden lyckas ge någon form av förklaring till egendomens ursprung och förklaringen inte kan uteslutas som orimlig ligger det nära till hands att "skäl att anta" -röskeln inte uppnås, varvid den aktuella egendomen inte kan konfiskeras.

I betänkandet föreslås en ändring av beviskonstellationen, dvs. både bevisbörda och bevisröskel skulle ändras. Reglerna om detta föreslås bli intagna i SL 10:9,3. Tanken är att svaranden vid yrkande om utvidgat förverkande enligt SL 10:3 måste göra det sannolikt att egendomen har sitt ursprung i annan än brottslig verksamhet.

Förslaget ger till denna de upphov till några frågor.

Den första frågan som enligt Frändes uppfattning måste besvaras gäller regleringens förhållande till europeiska människorättsdomstolens rättspraxis. Huvudregeln kommer klart fram i avgörandet *Barberá, Messegué and Jabardo v. Spain* (6.12.1988):

77. Paragraph 2 (art. 6-2) embodies the principle of the presumption of innocence. It requires, inter alia, that when carrying out their duties, the members of a court should not start with the preconceived idea that the accused has committed the offence charged; the burden of proof is on the prosecution, and any doubt should benefit the accused. It also follows that it is for the prosecution to inform the accused of the case that will be made against him, so that he may prepare and present his defence accordingly, and to adduce evidence sufficient to convict him.

Dock tillåter domstolen att presumtioner används, vilka i grunden innebär en omvänd bevisbörda. Den har i två centrala avgöranden, dvs. *Salabiaku v. France* (7.10.1988) and *Pham Hoang v. France* (25.9.1992) under vissa omständigheter accepterat s.k. "presumptions of fact or of law". För att dessa ska godkännas får presumtionerna inte vara "entirely irrebuttable" och rätten till försvar ska garanteras. Samma modell återkommer i kommissionens förslag om reglering av presumptionen om den tilltalades oskyldighet (KOM (2013) 821) och närmare bestämt artikel 5(2).

Den andra frågan är i viss mening lättare att svara på. Den gäller regleringens förhållande till finska grundlagen. Här hänvisas i betänkandet till grundlagsutskottets utlåtande 33/2000 rd där den då föreslagna omvända bevisbördan accepterades. Därtill

kan konstateras att HD i sin rättspraxis gällande ärekränkning har förutsatt att svaranden ska kunna bevisa riktigheten i sina kränkande påståenden (se t.ex. 2010:88).

Slutsatsen så långt blir entydigt att bevisbördan kan åläggas svaranden. Problemet med det nu aktuella förslaget är att tröskeln för frikännande från konfiskation sätts förhållandevis högt. Hen måste göra det sannolikt att egendomen har annat ursprung än brottslig verksamhet. Detta betyder enligt förslaget sannolikhetsövervikt. Prima facie verkar förslaget strida mot ovan nämnda kommissionsförslag om oskylldighetspresumtionen. I artikel 5(2,2) anges att rimligt tvivel ska räcka till för svaranden. Problemet med en direkt tillämpning av nämnda artikel är att det gäller straffrättsligt ansvar, inte konfiskationspåföljder. I t.ex. USA där egendom kan "konfiskeras" genom civilrättslig talan räcker det med sannolikhetsövervikt.

Enligt Frändes syn på saken kan valet av bevisröskel för svaranden rätt långt grundas på bevisteoretiska och kriminalpolitiska överväganden. Ration bakom organiserad brottslighet är i de flesta fall strävan efter ekonomisk vinning. Om vi ser hotet från den organiserade brottsligheten som reellt och överhänganden är sannolikhetsövervikt mest rationellt.

Mot detta kan ställas bevisrätten. Om sannolikhetsövervikt krävs för omständigheter som är mycket svåra för svaranden att bevisa leder kravet på sannolikhetsövervikt till att den omvända bevisbördan (som presumtionen) blir omöjlig ett upphäva och följaktligen i strid med kravet på rättvis rättegång. I fråga om äganderätt och andra lagliga fång är det i själva verket så att ägaren är den som lättast kan lägga fram bevis för det lagliga ursprunget. När hoten från den ekonomiska brottsligheten sammanvägs med möjligheterna att skaffa bevis finner Frände det helt godtagbart att svarande måste nå upp till sannolikhetsövervikt.

Prof. Matti Tolvasen mukaan väittämistaakasta ja todistustaakasta säätäminen olisi parannus nykytilaan. Väittämistaakan ja todistustaakan jako esityksessä on hyvin perusteltu, eikä säännösten muotoiluun ole tältä osin huomauttamista.

Todistustaakan määrittely myös laajennetussa hyödyn menettämisessä on perusteltua. Pulmallista tosin voi olla se, että rikoksesta epäillyn pitää saattaa todennäköiseksi, että varallisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta eli siis *laillisesta* toiminnasta. Voihan varallisuus olla peräisin myös rikoksesta, jonka osalta on tuomittu jo hyöty menetetyksi, mutta menettämisseuraamusta ei ole saatu pantua täytäntöön. Ei kai hyötyä voida toiseen kertaan tuomita laajennetun hyödyn menettämisen säännöksen perusteella? Tämä pitäisi selkeästi tuoda esiin ainakin lain perusteluissa. Lain *sana-muoto* voi olla ehdotetussa muodossa.

Prof. Pekka Viljanen huomauttaa, että nykyisessä RL 10:3:ssa todistustaakka on tavanomaiseen tapaan kantajapuolella eli käytännössä syyttäjällä, mutta se on kevennetty, "syytä olettaa". Oletamus riittää sekä sen suhteen, onko tapahtunut rikollista toimintaa, että sen suhteen, onko omaisuus peräisin tuosta oletetusta rikollisesta toiminnasta. Mietinnössä on nyt ehdotettu käännettyä todistustaakkaa RL 10:3:ssä tarkoitetun omaisuuden alkuperän suhteen. Direktiivi ei sellaista edellytä. Mietinnön yleisperusteluissa on (s. 30) tuotu esille käännetystä todistustaakasta mahdollisesti aiheutuvat vaikeudet saada Suomessa annettu laajennettu hyötykonfiskaatiotuomio pannuksi täytäntöön sellaisessa EU:n jäsenvaltiossa, jonka lainsäädäntö ei salli käännettyä todistustaakkaa vastaavassa tilanteessa. Tämä on seikka, joka puhuu ehdotettua käännettyä todistustaakkaa vastaan.

Sanotusta ehdotetusta osittaisesta käännetystä todistustaakasta huolimatta kantajapuolella olisi silti väittämistäakka, joka edellyttäisi, että kantaja vetoaa konkreettisiin seikkoihin laajennettua hyötyä koskevan vaatimuksensa tueksi (s. 73). Omaisuus voitaisiin tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta. Tällä on tarkoitettu (s. 74), että omaisuuden alkuperä on todennäköisemmin laillinen kuin laiton. Milloin näin on asianlaita, voi olla käytännössä vaikeaa arvioida.

Vetoamistaakkaan liittyen mietinnön perusteluissa on (s. 73) todettu, että omaisuuden laittoman alkuperän tueksi voitaisiin vedota mm. omaisuuden laatuun ja määrään. ”Esimerkiksi vastaajan hallussa oleva huomattava määrä uusia matkapuhelimia ja tietokoneita voi viitata kätkemisrikkoksiin.” Tämä on Viljasen mukaan totta, mutta mainittu omaisuus tulisi pyrkiä palauttamaan oikeille omistajilleen eikä suinkaan tuomita sitä valtiolle menetetyksi RL 10:3:n nojalla.

Ehdotettua käännettyä todistustaakkaa on mietinnössä (s. 74) perusteltu mm. toteamalla, että etenkin silloin, kun omaisuus vaikuttaa lähtökohtaisesti lailliselta, kantajan voi olla varsin vaikeaa osoittaa syy-yhteyttä omaisuuden ja rikollisen toiminnan välillä. Esimerkkeinä tällaisesta omaisuudesta perusteluissa on mainittu mm. talletukset. Näyttää siten ajatellun, että vastaajan puolestaan olisi helpompaa tehdä vähintään todennäköiseksi varojen laillinen alkuperä. Kovin suuria näyttövaatimuksia ei vastajalle kuitenkaan nähdäkseni voitaisi asettaa. Esimerkiksi samankaltaisen työhistorian omaavien henkilöiden varallisuusasema pitkän työuran jälkeen voi olla hyvin erilainen mm. asianomaisen elämäntavan säästeliäisyydestä tai tuhlaavaisuudesta riippuen. Ei ole aina helppoa esittää näyttöä sen tueksi, että varat ovat voineet säästyä pitkän ajanjakson kuluessa.

Ehdotettu, käännetyn todistustaakan sisältävä sääntely on melkoisen kaukana direktiivin 5 artiklan 1 kohdassa edellytetystä: tuomioistuin ”on vakuuttunut tapauksen olosuhteiden, mukaan lukien *täsmälliset tosiseikat* ja saatavilla olevat todisteet, perusteella, että kyseinen *omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta*”. Ehdotettu sääntely mahdollistaisi laajennetun hyötykonfiskaation selvästi väljemmin edellytyksin kuin mitä direktiivin minimivaatimukset edellyttävät, mutta sama on asianlaita nykyisen RL 10:3:n osalta.

Viljasen mukaan ehdotetun käännetyn todistustaakan kannalta huomiota kiinnittää RL 10:3.1:lle ehdotetussa sanamuodossa muotoilu, jonka mukaan ”menetetyksi voidaan tuomita omaisuus, joka on peräisin rikollisesta toiminnasta”. Kun tähän yhdistetään käännetty todistustaakka ja ajatellaan tapausta, jossa vastaaja onnistuu esittämään vain 49 %:n näytön omaisuuden alkuperän laillisuudesta, omaisuus voitaisiin tuomita menetetyksi. Olisi siis vain 51 %:n todennäköisyys sen tueksi, että omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta. Prosenttiluvut eivät tietenkään kuvaa todellisuutta, mutta tuovat esille periaatteellisen ongelman. Miten voidaan sanoa tilanteessa, jossa omaisuuden rikollinen alkuperä on vain hieman todennäköisempää kuin sen laillinen alkuperä, että omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta? Tämän ongelman korjaamiseksi olisi syytä kirjoittaa käännetty todistustaakka jo RL 10:3.1:n alkuun: ”Omaisuus voidaan tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että se on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta”, jos on tehty 1) rikos...”

Nykyisen RL 10:3:n sanamuoto ilmentää, kuten sanottu, sitä tosiasiaa, että rikollisesta toiminnastakaan ei tarvita täyttä näyttöä, vaan senkin suhteen riittää ”syy olettaa”. Ehdotettu sanamuoto, jonka mukaan menetetyksi voitaisiin tuomita ”omaisuus, joka on peräisin rikollisesta toiminnasta”, ei enää ilmentäisi kevennettyä todistustaakkaa

rikollisen toiminnan tapahtumisenkaan suhteen. Sellainen kevennetty todistustaakka on kuitenkin säännöksen tarkoituksen saavuttamiseksi aivan välttämätön, ja näin ollen sanamuodonkin olisi tuettava tätä tarkoitusta.

Kaiken kaikkiaan voidaan Viljasen mielestä perustellusti kysyä, onko ylipäänsä aihetta omaksua käännetty todistustaakka. Muuttaisiko se tosiasiallisesti menettämisseuraamuksen tuomitsemiskynnystä verrattuna nykyiseen? Jos nykyistä kynnystä on pidetty liian korkeana, sen muuttaminen on helppoa ilman lainmuutosta. Se, milloin ”on syytä olettaa” omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta, on nimittäin erittäin joustava määrittely.

Menettämisseuraamusasian käsittelystä muutoin ehdotettu

Sisäministeriön käsityksen mukaan selvissä oikeudenkäynnin karttamistapauksissa, joissa vastaajan olinpaikka on tuntematon, tiedoksianto ja kutsu tulisi voida antaa esimerkiksi kuulutuksella virallisessa lehdessä. Tätä puoltaa myös se, että yhä useammin epäillyt oleskelevat, asuvat tai pakenevat ulkomaille. Näin välttyttäisiin myös tilanteelta, jossa turvaamistoimet jäävät roikkumaan ennalta arvaamattomaksi ajaksi.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan ehdotettu 9 §:n 4 momentti tuomioistuimen mahdollisuudesta antaa tarkempia määräyksiä menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoon on, kuten perusteluissakin on mainittu, osoittautunut laillisuusvalvontakäytännössä tarpeelliseksi.

Helsingin hovioikeus lausuu, että voimassa olevan lain 5 §:n 3 momentin tulkinta on aiheuttanut ongelmia erityisesti esityksen perusteluissa mainituissa tilanteissa, joissa on ollut kysymys tietokoneen kovalevylle tallennetusta materiaalista (esimerkiksi rikoslain 17 luvun 17–19 §:ssä tarkoitettu kuvamateriaali). Ongelmalliseksi on osoittautunut sen arviointi, onko laittoman materiaalin poistaminen kovalevyltä toteutettavissa voimassa olevan 5 §:n 3 momentissa ja ratkaisussa KKO 2010:32 tarkoitetulla tavalla hankaluuksitta (Ks. esim. ratkaisut Helsingin HO 16.3.2012 nro 738 (R 11/1189); 1.6.2012 nro 1495 (R 11/757); 27.6.2012 nro 1893 (R 11/3206); 10.1.2014 nro 32 (R 13/1489); 14.2.2014 (R 13/2011); 24.2.2014 (R 13/1326) ja Turun HO 12.3.2013 nro 604. Vrt. myös Ruotsin Högsta Domstolen 17.1.2014 B 355–12.). Tosiasiallisesti tiedostojen poistaminen pysyvästi koneen kovalevyltä on esityksessäkin todetulla tavalla osoittautunut korkeimman oikeuden ratkaisussa 2010:32 arvioitua hankalammaksi. Hovioikeuskäytännössä on jouduttu pohtimaan, miten kovalevyltä kyetään pysyvästi poistamaan kiellettyjä tiedostoja tilanteissa, joissa kovalevylle tallennetusta aineistosta osa on laillista ja omistajalleen tärkeää. Käytännössä ilmenneiden ongelmien vuoksi koko kovalevy on usein konfiskoitu laittomien ja päällekirjoitusta edellyttävien tiedostojen suuren määrän vuoksi. Vastaajalle on tällöin annettu mahdollisuus pyytää menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon yhteydessä kopioita yksilöimistään kovalevyllä olevista laillisista ja hänelle tärkeistä tiedostoista.

Ehdotettu uusi 9 §:n 4 momentti on siten hovioikeuden mukaan tarpeellinen.

Itä-Suomen hovioikeuden lausunnon mukaan erillinen konfiskaatioprosessi on seuraavilla tavoin ongelmallinen.

Voimassa olevan rikoslain 10 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko (rikos). Saman luvun 11 §:ssä todetaan, että tutkittaessa esitutkinnassa tai oikeuden-

käynnissä muun kuin rikoksesta epäillyn tai rikoksesta syytetyn vastuuta menettämisseuraamuksesta on soveltuvin osin noudatettava, mitä rikoksesta epäillystä tai rikosasian vastaajasta säädetään. Samat säännökset sisältyvät myös ehdotettuun lakiuudistukseen.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kappaleen c ja d kohtien mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet:

c) oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä ja, jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa;

d) oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat.

Näiden oikeuksien toteutuminen on kyseenalaista tilanteessa, jossa menettämisseuraamusvaatimusta ajetaan rikosprosessista erillisenä prosessina. Vastapuolen kuulemisen periaate ei toteudu täysimääräisesti, mikäli kysymys rikoksen tapahtumisesta päätetään prosessissa, jossa menettämisseuraamuksen vastaajalle ei varata tilaisuutta tulla kuulluksi. Tällöin menettämisseuraamuksen vastaaja ei voi tosiasiallisesti kaikilta osin kiistää häneen kohdennetun vaatimuksen perusteita.

Korkein oikeus on ottanut edellä mainittuun kysymyksenasetteluun kantaa ratkaisussaan KKO 2014:72 perustelujen kohdassa 16 joiden mukaan korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2005:90 ja KKO 2011:58 ilmenevällä tavalla aikaisemmassa oikeudenkäynnissä lainvoimaisesti ratkaistulla ennakkokysymyksellä on uudessa oikeudenkäynnissä, jossa sama näyttökysymys on ratkaistavana, vain niin sanottu todistusvaikutus, mutta ei sitovaa vaikutusta. Uudessa oikeudenkäynnissä voidaan siten esimerkiksi uutta selvitystä esittämällä horjuttaa aikaisemmassa oikeudenkäynnissä näytetyiksi katsotut tosiseikat. Viimekädessä aikaisemmassa rikosasiassa annetun tuomion todistusvaikutus uudessa asiassa onkin punnittava tapauskohtaisesti.

Edellä omaksuttu kanta on ongelmallinen nimenomaan silloin, kun kyse on syyllisyyskysymyksen ratkaisemisesta. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklan 1 kohdan mukaan ketään ei saa saman valtion tuomiovallan nojalla tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo lopullisesti vapautettu tai tuomittu syylliseksi kyseisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti.

Syyllisyyskysymyksen uudelleen tutkiminen konfiskaatioprosessissa on edellä mainittu *ne bis in idem* -säännön kannalta ongelmallista. Artikla ei kiellä ainoastaan kahdenkertaisen rangaistuksen määräämisen, vaan myös asian kahdenkertaisen tutkimisen. Artiklan tosiasiallinen toteuttaminen vaatii, että syyllisyyskysymys voidaan tutkia vain kertaalleen ja ettei kysymystä voida ottaa uudelleen käsiteltäväksi ilman, että syyllisyyskysymyksen ratkaiseva tuomio voidaan purkaa. Konfiskaatioprosessin vastaajan täysimääräinen puolustautuminen menettämisseuraamusvaatimusta vastaan taas vaatii syyllisyyskysymyksen täysimittaista uutta käsittelyä ja aikaisemmassa rikosprosessissa esitetyn näytön uutta arviointia. Mahdollista myös olisi, että nämä kaksi erillistä prosessia päättyisivät syyllisyyskysymyksen osalta erilaisiin lopputuloksiin.

Mikäli rikosprosessista erillinen konfiskaatioprosessi toteutetaan ilman, että menettämisseuraamusvaatimuksen vastaajalle varataan tilaisuus tulla kuulluksi häneen kohdistetun menettämisseuraamuksen mahdollistavan rikoksen käsittelyssä, merkitsee tämä huomattavaa heikennystä vastapuolen kuulemisen periaatteeseen tai mahdollisesti poikkeusta ne bis in idem -sääntöön. Tällöin myöskään ehdotetun 11 §:n tavoite ei täysimääräisesti toteudu, sillä kyseisen säännöksen mukaisesti menettämisseuraamusvaatimuksen vastaajan puolustautumismahdollisuuksien tulisi olla yhdenvertaiset rikosprosessin vastaajan puolustautumismahdollisuuksiin nähden. Käännetyn todistustaakan soveltaminen saattaa muodostaa ongelman Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaisen syyttömyysolettaman soveltamisen kannalta. Itä-Suomen hovioikeus katsoo, että erillisen konfiskaatioprosessin tulee säilyä poikkeuksena syytteen ja menettämisseuraamusvaatimuksen yhdessä käsittelemiseen verrattuna.

Turun hovioikeus lausuu, että ehdotettuun rikoslain 10 luvun 1 §:n 3 momenttiin sisältyy yhdessä ehdotetun 9 §:n 1 momentin kanssa oikeustilaa selventävä kannanotto niin sanotun konfiskaatioprosessin (menettämisseuraamusta koskeva vaatimus ilman rangaistusvaatimusta) mahdollisuudesta. Turun hovioikeus pitää uutta menettelyä koskevaa sääntelyä lähtökohtaisesti tervetulleena. Oikeudenhoidon sujuvuuden ja menettämisseuraamusten toteutumisen tehokkuuden kannalta on tarkoituksenmukaista, että menettämisseuraamus voidaan tuomita myös vastaajan pakoillessa oikeudenkäyntiä. On tärkeää, että vastaajan oikeusturvasta huolehditaan tällaisissa tilanteissa asianmukaisesti.

Henkilön pakoillessa oikeudenkäyntiä, tuomioistuimen tulee ehdotuksen mukaan viran puolesta määrätä vastaajalle edunvalvoja menettämisseuraamuksen tuomitsemista varten. Tällainen edunvalvojaprosessi tulee kyseeseen vain silloin, kun poisjääneeseen on kohdistettu pelkästään menettämisvaatimus. Jos häntä vaaditaan tuomittavaksi menettämisseuraamuksen lisäksi rangaistukseen, voidaan asia vastaajan poissa ollessa käsitellä vain oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 ja 12 §:n edellytysten täytyessä. Edunvalvojaprosessia ei ilmeisesti ole tarkoitus rajata koskemaan vain tietyn euromäärän suuruisia tai sen alittavia menettämisvaatimuksia oikeudenkäynnissä rikosasioissa omaksutun sääntelyn tapaan. Tältä osin hovioikeus pitää puutteena sitä, ettei tämä seikka selkeästi käy esille ehdotetun 9 §:n sanamuodosta tai edes lainkohdan yksityiskohtaisista perusteluista. Edunvalvojaprosessi on työryhmän mietinnön mukaan mahdollinen myös syyttäjän vaatiessa laajennetun rikoshyödyn menettämistä. Tuomioistuimen viran puolesta määräämän edunvalvojan mahdollisuudesta esittää näyttöä omaisuuden laillisesta alkuperästä lienevät tällöin käytännössä varsin hypoteettiset.

Vaasan hovioikeuden mukaan mietinnön esitys, jonka mukaan lakiin otettaisiin nimenomainen säännös mahdollisuudesta ajaa menettämisvaatimusta myös erikseen ja vaikka tekijälle ei esitettäisi rangaistusvaatimusta (esityksen 1 §:n 3 momentti ja 9 §:n 1 momentti), on kannatettava, ja sen voidaan mietinnössä todetuin tavoin olettaa osaltaan selkeyttävän oikeustilaa (s. 53 ja 70).

Mietinnön esitys, jonka mukaan pakoilutapauksissa tuomioistuin voisi viran puolesta määrätä vastaajalle edunvalvojan, kun poisjääneeseen on kohdistettu pelkästään menettämisvaatimus (ns. edunvalvojaprosessi, esityksen 9 §:n 1 momentin 5 virke), on kannatettava uudistus ja sen voidaan olettaa osaltaan tehostavan oikeudenhoitoa. Oletettavaa on, että tällaiset erilliset, pelkästään menettämisvaatimusta koskevat oikeudenkäynnit jäävät kuitenkin käytännössä harvinaisiksi.

Toisin kuin mietinnössä on esitetty (esityksen 9 §:n 1 momentin 5 virke; s. 71), Vaasan hovioikeus katsoo, että menettämisseuraamusta koskeva asia voitaisiin tutkia ja ratkaista vastaajan poissa ollessa kuitenkin vain, jos kutsussa on asetettu ratkaisun uhka poissaolon varalta. Oikeudenmukaisen ja hyvän prosessin voidaan katsoa edellyttävän, että vastaaja saa kutsussa tiedon siitä, jos vaatimus voidaan käsitellä poissaolosta huolimatta.

Epäjohdonmukaisena voidaan pitää mietinnön esitystä siltä osin, kun kyse on menettämisseuraamusta koskevan asian tutkittavaksi ottamisen ja ratkaisemisen edellytyksistä. Ensinnä esitetään, että menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta noudattaen, mitä ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetään (esityksen 9 §:n 1 momentin 3 virke). Mainitun 11 §:n 1 momentin mukaan asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja jos hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. Tällöin menettämisseuraamus voidaan tuomita enintään 10.000 euron suuruisena. Mietinnön perusteltujen mukaan (s. 70) merkitystä ei tällöin olisi sillä, käsiteltäisiinkö menettämiskaava syytteen yhteydessä vai omana asianaan. Toisaalta esitetään, että ainoastaan menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan myös tutkia ja ratkaista, jos vastaaja on saanut tiedoksi menettämiskaavan ja oikeudenkäyntiin kutsuttuna jäänyt pois ja jos poissaolo ilmeisesti johtuu oikeudenkäynnin karttamisesta (esityksen 9 §:n 1 momentin 4 virke). Mietinnön perustelujen mukaan (s. 71) toisin kuin ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä tarkoitetun poissaolokäsittelyn osalta on asianlaita, ei edellytettäisi, että kutsussa on asetettu ratkaisun uhka poissaolon varalta. Myöskään tuomittavan menettämisseuraamuksen määrälle ei tällöin olisi ilmeisesti asetettu rajoituksia. Vaasan hovioikeuden näkemyksen mukaan tällaisesta sääntelystä ei riittävän selvästi ilmene menettämisseuraamusta koskevan asian tutkittavaksi ottamisen ja ratkaisemisen edellytykset ja tällainen sääntely on omiaan aiheuttamaan sekavaa oikeustilaa. Tulisi säätää yksiselitteinen säännös siitä, millä edellytyksin menettämisseuraamusta koskeva asia voitaisiin ottaa tutkittavaksi ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta. Myös mahdollinen tuomittavan menettämisseuraamuksen enimmäismäärä olisi säädettävä yksiselitteisesti.

Mietinnössä ei ole lausuttu siitä, miten esitetty edunvalvojaprosessi täyttäisi ROL 5 luvun 15 §:n 3 momentin 1 virkkeen vaatimuksen, jonka mukaan kutsun yhteydessä asianosaiselle on ilmoitettava muun muassa se, mikä seuraamus hänelle voi aiheutua siitä, ettei hän saavu istuntoon, tai ROL 6 luvun 3 a §:n 1 momentin vaatimuksen, jonka mukaan pääkäsittelyssä voidaan vastaajan poissa ollessa ottaa vastaan todistelua, jos vastaajalle on ilmoitettu haasteen yhteydessä siitä, että todistelu voidaan ottaa vastaan hänen poissaolostaan huolimatta.

Helsingin kärjäoikeudella ei ole huomautettavaa ehdotetun menettämisseuraamuksen käsittelyä koskevien lisäysten ja täsmennysten osalta. Muutokset osittain vastaavat nykykäytäntöä ja siten selkiyttävät sitä. Kärjäoikeus lisäksi puoltaa työryhmän ehdotuksia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takaamiseksi vastaajan poissa ollessa.

Keski-Suomen kärjäoikeuden lausuu 9 § 1 momentin osalta, että perusteluissa on selvennetty, että menettämisseuraamus voitaisiin aina käsitellä myös itsenäisenä asiana vastaajan poissaolosta huolimatta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 § ja 12 § edellytysten vallitessa.

Ehdotetun säännöksen sanamuoto on kuitenkin Keski-Suomen kärjäoikeuden mukaan epäselvä, koska siitä voi saada käsityksen, että vastaajan ilmeisesti karttaessa prosessia tälle tulisi aina määrätä edunvalvoja riippumatta siitä, täytyvätkö poissaolokäsittelyn edellytykset vai eivät.

Nähtävästi on haluttu tarkoittaa, että edunvalvoja olisi määrättävä ilmeisesti pakoilevalle vastaajalle tilanteessa, jossa hänen henkilökohtaista läsnäoloaan pidetään lähikohtaisesti välttämättömänä joko euromäärän ylittymisen vuoksi tai muusta syystä.

Sanamuotoa tulisi selventää esimerkiksi lisäämällä sana "henkilökohtaisesti" sanan "kutsuttuna" eteen; poissaolokäsittelyynkin näet kutsutaan.

Pohjois-Karjalan kärjäoikeuden mukaan erityisesti rikoslain 10 luvun 9 §:ään esitetyt säännökset menettämisseuraamusasian käsittelystä ovat tuomioistuimen työtä helpottavia ja tarpeellisia.

Pohjois-Savon kärjäoikeuden mukaan rikoslain 10 luvun 9 §:ään esitetyt säännökset menettämisseuraamusasian käsittelystä ovat tuomioistuimen kannalta selkeitä ja tarpeellisia.

Varsinais-Suomen kärjäoikeus huomauttaa, että muistion lakiesityksen 9 §:ssä on poissaolokäsittelyn osalta viitattu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 ja 12 §:iin, joiden osalta ei ole mietinnössä selostetulla tavalla selvää kuinka suuri menettämisseuraamus 12 §:n mukaan vastaajan suostumuksella tämän poissaollessa voidaan tuomita. Tätä asiaa olisi hyvä selventää ja mikäli mahdollista, lisätä suostumuksella tuomittava menettämisseuraamus, jonka määrä voisi olla esimerkiksi 50.000 euroa.

Mietinnön lakiesityksen 9 §:n 1 momentissa mainitun prosessiedunvalvojan tilalle tulisi Varsinais-Suomen kärjäoikeuden mukaan harkita puolustajan määräämistä poissaolevan vastaajan edustajaksi pelkkää menettämisseuraamusta koskevassa oikeudenkäynnissä. Menettämisseuraamus liittyy kiinteästi rikosprosessiin, eikä poissaolevan vastaajan etu, erityisesti kun huomioidaan tehtävän laatu ja rajaus, edellytä holhoustoimilain säännösten soveltamista. Tavallista on, että vastaajalla on jo esitutkinnassa määrätty puolustaja, jonka toimivaltaan vastaajan edunvalvonta myös menettämisseuraamuksen osalta luontevasti kuuluisi. Joka tapauksessa Varsinais-Suomen kärjäoikeuden mukaan olisi perusteltua, että lainsäädännössä nimenomaisesti mainittaisiin ne holhoustoimilain pykälät, jotka on tarkoitettu sovellettaviksi prosessiedunvalvojan osalta niin lakiehdotuksessa tarkoitettussa tapauksessa kuin myös muutoin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:n mukaisissa tapauksissa. Mainitun kohdan viimeinen virke paisuttaa tarpeettomasti ehdotettua momenttia eikä se ole tarpeellinen mietinnössä mainitusta informatiivisesta syystä.

Prof. Matti Tolvasen mukaan ehdotettu 1 momentin säännös on perusteltu muulta osin kuin edunvalvojan määräämisen osalta. Jos poissaolo ilmeisesti johtuu oikeudenkäynnin karttamisesta, kyseessä on vastaajan tietoinen valinta. Vastaaja on saanut haastehakemuksesta tiedon menettämiskaavan perusteesta ja määrästä. Tolvanen esittää harkittavaksi, että menettämisseuraamus voitaisiin pykäläehdotukseen kirjattujen edellytysten käsillä ollessa ratkaista vastaajan läsnä olematta ja hänelle edunvalvojaa määräämättä. Direktiivi ei näytä edellyttävän sitä, että vastaajalla olisi näissä tapauksissa edunvalvoja.

Prof. Pekka Viljanen lausuu, että RL 10:9:n uudessa 1 momentissa on ehdotettu säädettäväksi mm. tilanteista, joissa vastaaja on poissa oikeudenkäynnistä. Ehdotetun pykälän 1 momentin 2. virkkeen mukaan menettämisseuraamusta koskeva asia voitaisiin käsitellä myös erikseen pääsäännön ollessa 1. virkkeen mukaan, että se käsitellään sen syytteen yhteydessä, jossa tarkoitettuun rikokseen menettämisseuraamus perustuu. Momentin 3. virkkeen mukaan menettämisseuraamusta koskeva asia voitaisiin tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta noudattaen, mitä ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetään. Mainitun 11 §:n mukaan ratkaisemisen edellytyksenä on, että vastaajan läsnäoloa ei pidetä tarpeellisena ja että hänet on kutsuttu uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Tällöin voidaan tuomita sakkorangaistus tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus ja enintään 10 000 euron suuruinen menettämisseuraamus. Mainitun 12 §:n mukaan vastaajan suostumuksella voidaan 11:ssäkin jo mainittujen edellytysten täytyessä tuomita enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus.

Sanotussa 12 §:ssä ei mainita mitään menettämisseuraamuksesta. Onko siinä tarkoitettussa tapauksessa menettämisseuraamus tuomittavissa ilman ylärajaa ja ilman vastaajan suostumusta? ROL:n säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 82/1995 vp) ei lain 8 luvun 11 §:ssäkään ollut menettämisseuraamukselle mitään ylärajaa. Perusteluissa todettiin, että enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen lisäksi tuomioistuin voisi määrätä muun seuraamuksen, kuten ajokiellon ja menettämisseuraamuksen. Johdonmukaista tällöin oli, että myöskään 12 §:n tapauksissa ei menettämisseuraamukselle ollut mitään ylärajaa. Vuoden 2000 menettämisseuraamusalainsäädännön uudistuksen yhteydessä ROL 8:11:ää muutettiin niin, että menettämisseuraamukselle säädettiin ensin 50 000 markan (L 894/2001) ja sitten 10 000 euron yläraja (L 1472/2001). Raja säädettiin "vastaajan oikeusturvan vuoksi" (HE 80/2000 vp). Tuossa yhteydessä ei puututtu ROL 8:12:ään millään tavalla. Nyt olisi sopiva tilaisuus selventää lakia myös sen osalta.

Mietinnössä ehdotetun RL 10:9.1:n 4. virkkeessä heti ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ää koskevan viittauksen jälkeen säädettäisiin: "Ainoastaan menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan myös tutkia ja ratkaista, jos vastaaja on saanut tiedoksi menettämisaatimuksen ja oikeudenkäyntiin kutsuttuna jäänyt pois ja jos poissaolo ilmeisesti johtuu oikeudenkäynnin kiertämisestä." Tällöin tuomioistuimen olisi määrättävä vastaajalle edunvalvoja, mistä säädettäisiin tarkemmin momentin loppuosassa. Oikeudenkäyntiä, jossa pakoilevaa vastaajaa edustaa edunvalvoja, kutsutaan mietinnön perusteluissa edunvalvoijaprosessiksi. Viljanen käyttää seuraavassa samaa termiä.

Mietinnön perustelujen (s. 71) mukaan edunvalvoijaprosessi olisi mahdollinen vain silloin, kun vastaaja on luonnollinen henkilö. Perusteluissa on viitattu esimerkkinä OYL 20 luvussa säädettyyn selvitysmenettelyyn niitä tapauksia silmällä pitäen, joissa oikeushenkilöllä ei ole lakimääräistä edustajaa. Viljanen huomauttaa, että oikeushenkilönkin lakimääräinen edustaja, luonnollinen henkilö, voi pakoilla tilanteessa, jossa menettämisaatimus kohdistetaan hänen edustamaansa oikeushenkilöön. Näin ollen edunvalvoijaprosessia ei ole syytä rajoittaa vain tapauksiin, joissa vastaaja on luonnollinen henkilö.

Mietinnön perusteluissa on (s. 71) todettu, että edunvalvoijaprosessi olisi mahdollinen vain silloin, kun poisjääneeseen on kohdistettu pelkästään menettämisaatimus. Ehdotettu lakiteksti vastaa tätä. Jos asianomaiselle vaaditaan lisäksi myös rangaistus, asia voitaisiin perustelujen mukaan käsitellä vastaajan poissa ollessa vain ROL 8 luvun 11 ja 12 §:n soveltuessa. Tämän jälkeen perusteluissa on kuitenkin todettu: "Ei

olisi myöskään estettä tutkia ja ratkaista asiaa, kun epäiltyä vastaan esitettäisiin menettämiskaava, mutta rangaistusvaatimusta ei tässä yhteydessä tutkittaisi.” Viljasen mukaan siteerattu perustelulausuma on arvoituksellinen. Onko tarkoitettu tapausta, jossa on vaadittu sekä rangaistusta että menettämiskaavaa ja jossa vastaaja on paikalle tulon velvoitettuna jäänyt pois? Tällöin eivät siis soveltuisi ROL 8 luvun 11 ja 12 §. Olisiko menettämiskaava tällöin ratkaistavissa, kunhan vastajalle määrätään edunvalvoja?

Viljasen näkemyksen mukaan menettämiskaavan ratkaisemisen tulisi sanotunlaisessa tilanteessa olla mahdollista. Asiahan olisi vastaajan poissaolosta huolimatta edelleen vireillä, joten ei edes voitaisi panna vireille uutta juttua, jossa vaadittaisiin hänelle pelkkää menettämiskaavaa. Viljasen kaavailemalla tavalla meneteltäessä oikeudenkäynti muuttuisi siten edunvalvojaprosessiksi.

Edunvalvojaprosessissa tuomioistuimen tulisi mietinnön perustelujen (s. 71) mukaan tutkia, täyttyykö menettämiskaavan rikosedellytys, mutta tuomioon ei tulisi syyttömyysolettaman vastaisesti ottaa kannanottoja epäillyn syyllistymisestä rikokseen. Perustelujen mukaan ei siis tulisi ottaa kantaa siihen, kuka on tehnyt RL 10:1:ssä tarkoitettua rikoksen tai teon. Perustelujen mukaan tilanne rinnastuu RL 10:1.3:ssa tarkoitettuun tilanteeseen, jossa menettämiskaava tuomitaan, vaikka rikoksentekijää ei saada selville.

Viimeksi mainitut perustelulausumat ovat osaksi ongelmallisia. On otettava huomioon, että ehdotettu RL 10:9.1 olisi kaikki menettämiskaavan lajit kattava. Ajateltakoon tapausta, jossa vaaditaan menetetyksi rikoksentekovälinettä. Koska vaatimusta kirjoitettaessa ei ole tiedossa, että vastaaja jää tiedoksiannettavasta kutsusta huolimatta saapumatta oikeuteen, ei ole mitään syytä olla tuomatta haastehakemuksessa esille väitettyä, että juuri vastaaja on syyllistynyt rikokseen ko. tekovälinettä käyttämällä. Miten tuomiossa perustellaan menettämiskaavan kohdistaminen juuri kyseiseen henkilöön, jos siinä ei saa, hänen jäätyään estettä ilmoittamatta pois oikeudenkäynnistä, todeta hänen syyllistyneen rikokseen?

RL 10:6:n mukaan tekovälinekonfiskaatio voidaan kohdistaa rikoksentekijän ohella rikokseen osalliseen, siihen, jonka puolesta tai suostumuksin rikos on tehty, sekä siihen, jolle tekoväline on rikoksen tekemisen jälkeen siirretty, jos tämä sen vastaanottaessaan on tiennyt tekovälineen liittymisestä rikokseen tai tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta. Rikokseen osalliseksi toteaminen olisi vastaavalla tavalla syyksi lukevaa kuin tekijäksi toteaminen. Pitäisikö siis mainita kaikki nuo muut mahdollisuudet ottamatta kantaa siihen, mikä niistä konkreettisesti tapauksessa on ollut käsillä? Helpompaa menettämiskaavan tuomitseminen vastaajan poissaolotapauksissa on silloin, kun vaatimus kohdistetaan johonkin muuhun kuin rikoksen tekijäksi tai siihen osalliseksi väitettyyn henkilöön – mikäli ao. menettämiskaavassa säännös sen mahdollistaa.

Ehdotetun lakitekstin ja sen perustelujen valossa on myös epäselvää, olisiko menettämiskaavan maksimimäärä edunvalvojaprosessissa rajoitettu ROL 8:11:n tapaan 10 000 euroon. Rajoitusta ei ole tarkoitettu olevan, sillä mietinnön yleisperusteluissa on (s. 28) todettu, ettei direktiivissä aseteta euromääräistä rajoitusta 4 artiklan 2 kohdan velvoitteelle, ”jolloin lainmuutos on perusteltu”. Ehdotettu sääntely perustuu juuri viitattuun direktiivin kohtaan.

Koska ylärajaa tuomittavalle menettämiskaavalle ei olisi, olisi vastaajan kannalta tärkeää, että kutsussa mainittaisiin mahdollisuudesta ratkaista asia vastaajan

esteettömästä poissaolosta huolimatta. Mietinnön perustelujen (s. 71) mukaan edunvalvojaprosessi ei kuitenkaan edellyttäisi, että vastaajalle olisi kutsussa asetettu ratkaisun uhka poissaolon varalta. Viljanen ei pidä tätä asianmukaisena. Ilman sellaisen uhan tiedoksi antamista sääntely muodostuisi epäjohdonmukaiseksi: Jos vastaaja on kutsussa informoitu mahdollisuudesta ratkaista asia hänen poissaolostaan huolimatta, voitaisiin tuomita enintään 10 000 euron suuruinen menettämisseuraamus. Jos vastaajaa sitä vastoin ei ole informoitu sellaisesta mahdollisuudesta, menettämisseuraamukselle ei olisi mitään ylärajaa. Haastehakemuksessa olisi tosin mainittu menettämiskaava, joten vastaaja olisi saanut sen tietoonsa. Tähän liittyy myös kiistanalainen kysymys siitä, onko tuomioistuin määrällisesti sidottu syyttäjän menettämiskaavaan niin, ettei vaadittua määrää enempää saisi tuomita.

Viljasen mukaa edellä esille otetun, syntymässä olevan epäjohdonmukaisuuden korjaamiseksi olisi vastaajaksi haastettavalle aina ilmoitettava kutsussa, jos menettämisseuraamusta vaaditaan, että menettämisseuraamus voidaan tuomita esteettömästä poissaolosta huolimatta. Tällöin on Viljasen mukaan tosin huomattava se edellä todetun mukaan epäselväksi jäänyt kysymys, olisiko edunvalvojaprosessi mahdollinen tapauksessa, jossa on alun perin vaadittu menettämisseuraamuksen lisäksi myös rangaistusta.

Viljasen mukaan epäselvää on myös se, voitaisiinko tapauksessa, jossa vastaaja on haastettu ROL 8:11:ssä säädetyllä uhalla, siirtyä edunvalvojaprosessiin ja sitä kautta vapautua ko. lainkohdassa säädetyistä menettämisseuraamuksien 10 000 euron ylärajasta. Edunvalvojahan edustaa vastaajaa, ja näin ollen olisi mahdollista esittää ja tutkia oikeudenkäynnissä uusi, entistä suurempi menettämiskaava. Mutta koska Viljanen on edellä katsonut, että menettämisseuraamuksien tuomitsemismahdollisuudesta vastaajan poissa ollessa olisi aina mainittava haasteessa, olisi hänen mielestään näin tehtävä myös tämän tyyppisessä tapauksessa. Ei olisi asianmukaista, että vastaajan yllätykseksi tuomittaisiin suurempi menettämisseuraamus kuin mitä hän on ROL 8:11:n perusteella voinut olettaa. Haasteeseen sisällytettävä ratkaisuuhka poissaolon varalta muodostuisi täten valitettavasti melko monimutkaiseksi.

Ehdotetun RL 10:9.1:n 4. virke muuttuisi kielelliseltä kannalta yksiselitteisemmäksi, jos sana ainoastaan vaihdettaisiin sanaksi pelkkää.

11 § Erinäisiä säännöksiä

Tutkittaessa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä muun kuin rikoksesta epäillyn tai rikoksesta syytetyn vastuuta menettämisseuraamuksesta noudatetaan, mitä rikoksesta epäillystä tai rikosasian vastaajasta säädetään.

Jos korvausta taikka edunpalautusta on suoritettu tai tuomittu suoritettavaksi 2 §:n 6 momentissa tarkoitetun menettämisseuraamusta koskevan ratkaisun antamisen jälkeen, menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön vastaavalla määrällä vähennettynä. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, Oikeusrekisterikeskus voi asianomaisen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vastaava määrä suoritetaan valtion varoista. Sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään salassapitovelvollisuudesta, asianomaisella henkilöllä on oikeus saada hakemuksen tekemistä varten Oikeusrekisterikeskukselta tietoja edellä tarkoitetun menettämisseuraamuksien täytäntöönpanosta. Jos samaan rikokseen perustuvia hakemuksia tehdään useampia kuin yksi, hakemukset on ratkaistava samalla kertaa, jollei siitä aiheudu kohtuutonta haittaa hakijoille. Jollei täytäntöönpanu menettämisseuraamus riitä kaikkien saatavien maksamiseen, maksu suoritetaan saatavien suuruuden mu-

kaisessa suhteessa noudattaen soveltuvin osin, mitä konkurssilain (120/2004) 17 ja 18 luvussa säädetään. Oikeusrekisterikeskuksen päätökseen tyytymättömällä on oikeus ajaa kannetta kantajan kotipaikan tai Helsingin käräjäoikeudessa. Kanne on nostettava kuukauden kuluessa Oikeusrekisterikeskuksen päätöksestä. Jos samaan rikokseen perustuvien hakemusten johdosta nostetaan useampi kanne, kanteet tutkitaan siinä käräjäoikeudessa, jossa ensimmäinen kanne tuli vireille. Muun kuin mainitun käräjäoikeuden on siirrettävä kanne asianomaisen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Vastaaajana asiassa on valtio, jota edustaa Oikeusrekisterikeskus.

Vilpittömässä mielessä panttioikeuden tai muun vakuusoikeuden 4 tai 5 §:ssä tarkoitettuun, menetetyksi tuomittuun esineeseen tai omaisuuteen saanut voi saada maksun sen arvosta saamisen erääntymisestä riippumatta. Kanne siitä on nostettava kantajan kotipaikan tai Helsingin käräjäoikeudessa viiden vuoden kuluessa siitä päivästä, jona menettämisseuraamusta koskeva tuomio sai lainvoiman. Muussa tapauksessa vakuusoikeus raukeaa.

3.2 Laki pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n muuttamisesta

1 § Takavarikoimisen edellytykset

Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla (data). Tässä luvussa asiakirjasta säädettyä sovelletaan myös datan muodossa olevaan asiakirjaan.

Prof. Matti Tolvasen mielestä ehdotettu muutos (datan takavarikointi) on hyvin perusteltu ja tarpeellinen.

4 Muut huomiot

Sisäministeriö huomauttaa lausunnossaan, että rikoslain 32 luvussa säädetään muun muassa rahanpesurikoksista. Rikoslain 32 luvun 12 §:n mukaan omaisuus, joka on ollut rahanpesun kohteena, on tuomittava valtiolle menetetyksi. Tilanteissa, joissa rahanpesun kohde on siirretty tai kateissa, pääsääntöisenä tulkintatapana on ollut, että pesijään ei voitaisi kohdistaa arvokonfiskaatiota. Rikoslain 32 luvun 12 §:ssä todetaan, että muun omaisuuden menettämisen osalta noudatetaan, mitä 10 luvussa säädetään. Rahanpesurikoksia koskevassa sääntelyssä kyseessä on *lex specialis* -tilanne, kun taas menettämisseuraamuksista yleensä säädetään rikoslain 10 luvussa.

Viranomaistoiminnassa ja oikeuskäytännössä on ilmennyt tilanteita, joissa lainsäädäntöä on tulkittu edellä mainitusta poiketen. Tilanteissa, joissa rahanpesun kohteeseen ei ole voitu kohdistaa esinekonfiskaatiota, arvokonfiskaatiota on haettu menettämisseuraamusta yleisesti koskevin rikoslain 10 luvun säännösten mukaisesti. Rikoslain 10 luvun 5 §:ssä on säädetty, että rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus on tuomittava valtiolle menetetyksi, jos sen hallussapito on rangaistavaa. Edelleen rikoslain 10 luvun 8 §:ssä todetaan, että jos esine tai omaisuus on kätkeyty tai sitä ei muutoin tavoiteta, voidaan esineen tai omaisuuden sijasta tuomita menettämään kokonaan tai osaksi sen arvo.

Käytännössä on siis ilmennyt tulkinnanvaraisia tilanteita, mitä voidaan pitää merkkinä siitä, että sääntely ei ole yksiselitteistä ja selkeää. Jos yleisiä säännöksiä ei voida soveltaa rahanpesun kohteeseen arvokonfiskaationa, tällöin ei ole myöskään mahdollista tuomita esirikoksella loukatulle vahingonkorvausta tai edunpalautusta menettämisseuraamuksen sijasta tilanteissa, joissa rahanpesun kohdetta ei tavoiteta. Euroopan unionin neuvoston rahanpesua koskevassa puitepäätöksessä 26.6.2001 (2001/500/YOS) edellytetään jäsenvaltioiden toteuttavan tarvittavat toimenpiteet arvokonfiskaation mahdollistamiseksi erityisesti niissä tapauksissa, joissa rikoksen tuottamaa hyötyä ei voida tavoittaa. Arvoperusteisen konfiskaation tarpeellisuutta tukee myös se seikka, että rahanpesurikoksille on tyypillistä se, että omaisuus muuttuu muotoaan. Jos arvoperusteinen konfiskaatio ei tule kyseeseen, tällöin säädöksiä tulisi muuttaa siten, että tulkinnanvaraisuuksilta vältytään. Esimerkiksi rikoslain 10 luvun 12 §:ssä voitaisiin korostaa, että muun omaisuuden, kuin rahanpesun kohteena olleen omaisuuden osalta noudatetaan, mitä 10 luvussa säädetään. Vastavasti rikoslain 10 luvussa tulisi asiasta säätää yksiselitteisesti.

Sisäministeriö esittää lisäksi, että asian jatkovalmistelussa olisi syytä huomioida myös pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä säädetyn vakuustakavarikon edellytykset siten, että ne vastaavat työryhmän mietinnössä esitettyjä ehdotuksia. Vakuustakavarikkoa koskevan lainkohdan mukaan omaisuutta saadaan määrätä vakuustakavarikkoon sakan, rikokseen perustuvan vahingonkorvauksen tai hyvityksen taikka valtiolle menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen turvaamiseksi. Edellytyksenä vakuustakavarikon määräämiselle on, että omaisuus kuuluu henkilölle, jota on syytä epäillä rikoksesta tai joka voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko tai maksamaan hyvitystä taikka menettämään valtiolle rahamäärä, ja on olemassa vaara, että mainittu henkilö pyrkii välttämään sakan, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai rahamäärän maksamista kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan, pakenemalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla. Vakuustakavarikkoon saadaan panna omai-

suutta enintään määrä, jonka voidaan olettaa vastaavan tuomittavaa sakkoa, vahingonkorvausta, hyvitystä tai menettämisseuraamusta.

Säännöksistä ei suoraan ilmene vakuustakavarikon käytettävyys silloin, kun syytetty ei epäillyn kuoleman vuoksi voida nostaa. Oikeuskäytännössä säännöstä on tulkittu siten, ettei vakuustakavarikko ole mahdollista, jos epäilty on esimerkiksi kuollut. Hovioikeuden päätöksessä on viitattu hallituksen esityksen 222/2010 vp., jonka sivulla 267 todetaan, että vakuustakavarikon käyttömahdollisuus sulkeutuisi käytännössä pois tapauksissa, joissa ainoa epäilty on alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäilty. Tällaisilla epäillyillä ei yleensä edes ole vakuustakavarikon kohteeksi kelpavaa omaisuutta. Lisäksi vakuustakavarikon voimassaolo olisi 4 §:n 2 momentin mukaisesti kytketty syytteen nostamiseen, mihin kysymyksessä olevat tapaukset eivät johtaisi. Asianomistaja voisi rikolliseen tekoon perustuvan vahingonkorvauksen maksamisen vakuudeksi vaatia takavarikon määräämistä oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännösten nojalla. Jos rikosprosessi kuitenkin joka tapauksessa käynnistyisi sen vuoksi, että rikoksesta epäiltynä on lisäksi rikosoikeudellisesti vastuunalainen henkilö, samassa prosessissa voitaisiin haastamisen kautta kohdistaa myös rikollisesta teosta epäiltyyn vaatimuksia ja käyttää niihin liittyviä pakkokeinoja. Edellä mainituilla perusteilla hovioikeus hylkäsi vaatimuksen vakuustakavarikosta, koska vakuustakavarikon voimassaolo on kytketty syytteen nostamiseen.

Käytännössä tulkinta tarkoittaa sitä, että epäillyn kuollessa (väliaikaisessa) vakuustakavarikossa oleva omaisuus pitäisi luovuttaa kuolinpesälle, ellei asianomistaja hae oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännösten nojalla takavarikkoa. Tämä edellyttää kuitenkin ulosottokaaren 8 luvun 2 §:n nojalla vakuuden asettamista. Tämä voi muodostua ongelmalliseksi esimerkiksi velallisen rikoksissa, joissa asianomistajana on konkurssipesä. Lähtökohtana on siten vakuuden asettaminen, mutta siitä voidaan poiketa oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 7 §:n nojalla.

Työryhmän mietinnössä esitetyillä perusteilla menettämisseuraamus voitaisiin tuomita, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei syytetä. Mietinnön sivulla 54 todetaan edelleen, että menettämisseuraamus voitaisiin säädetyin edellytyksin tuomita, vaikkei rikoksen tai teon tekijää tuomita rangaistukseen. Rikoslain 10 luvun 1 §:n 2 momentin 1 kohdasta ja 10 §:n 1 momentin 1 kohdasta välillisesti ilmenee, menettämisseuraamuksen tuomitsemista ei estä, että tekijä ei ole saavuttanut rikosoikeudellista vastuukäyttäjä tai on syyntakeeton tai että hänet jätetään toimenpiteistä luopumista koskevan säännöksen nojalla rangaistukseen tuomitsematta. Jos taas syyte rikoksesta hylätään riittämättömän näytön vuoksi tai siksi, että tutkittu teko ei ole rikos tai rikos ja menettämisseuraamus olisi vanhentunut, menettämisseuraamuksen tuomitsemiselle ei ole edellytyksiä. Edelleen mietinnön sivulla 55 todetaan, ettei estettä myöskään olisi edellytysten muuten täyttyessä esimerkiksi tuomita rikoksesta hyötynyttä oikeushenkilöä menettämisseuraamukseen, vaikka syyte jäisi nostamatta tai se raukeaisi hyödyn perustavan rikoksen tekijäksi epäillyn henkilön kuoleman johdosta.

Yhteenvetona voitaisiin todeta, että edellä mainituissa tapauksissa menettämisseuraamus voitaisiin tuomita, mutta omaisuuden ei voitaisi kohdistaa vakuustakavarikkoa.

Oikeusrekisterikeskus huomauttaa, että konfiskaatiodirektiivin artiklassa 11 on lueteltu tietoja, joista jäsenvaltioiden on pidettävä tilastoja. Lisäksi artiklan mukaan jäsenvaltioiden on toimitettava kyseessä olevat tiedot vuosittain komissiolle. Mietinnön mukaan tilastointivelvoitteissa ei ole kyse lainsäädäntöä edellyttävistä toimenpiteistä. Mietinnössä todetaan, että niiden tahojen, joita velvoitteet koskevat, tulisi huolehtia

siitä, että artiklassa luetellut tiedot on saatavilla artiklassa edellytetyssä laajuudessa siinä vaiheessa, kun direktiivin kansallista täytäntöönpanoa koskevat tiedot toimitetaan komissiolle.

Oikeusrekisterikeskus kiinnittää huomiota siihen, että esityksessä tulisi yksilöidä selvästi, mitkä viranomaiset vastaavat artiklassa mainittujen tietojen saatavilla pitämisestä. Menetetyksi tuomittuun omaisuuteen liittyvät tilastotiedot on saatavilla Oikeusrekisterikeskukselta, lukuun ottamatta 11 artiklan 1) kohdan d) alakohdan mukaista tietoa takaisin perityn omaisuuden arvioidusta arvosta menetetyksi tuomitsemisen ajankohtana. Mikäli Oikeusrekisterikeskuksen velvollisuudeksi tulisi kerätä muita kuin edellä mainittuja tietoja, jotka ovat tällä hetkellä Oikeusrekisterikeskuksesta saatavissa, tulisi viranomaisten tietojärjestelmien rakentamiseen, kehittämiseen ja ylläpitoon varata taloudelliset resurssit, jotta tilastotietoja voidaan tuottaa. Joka tapauksessa tilastotiedot tulisi kerätä niiltä viranomaisilta, joilta tiedot ovat saatavissa suoraan omista järjestelmistä.

Keski-Suomen kärjäoikeus ehdottaa lausunnossaan tarkistuksia ensinnäkin rikoslain 10 luvun 8 § soveltavuuteen muualla lainsäädännössä oleviin menettämisseuraamuksiin.

Rikoslain 10 luvun 8 § sanamuodon mukaan säännöstä sovelletaan vain silloin, kun menettämisseuraamus muutoin perustuisi saman luvun 4 tai 5 §:ään. Viittausta muualle lainsäädäntöön ei ole. Menettämisseuraamuksista on kuitenkin edelleen säännöksiä muualla lainsäädännössä.

Varsin usein sovellettavaksi tulee huumausainerikoksia koskeva rikoslain 50 luvun 6 §, joka on pakollinen menettämisseuraamus ja siten ankarampi kuin rikoslain 10 luvun 4 § 2 momentti. Kyse on pakottavasta erityissäännöksestä.

Rikoslain 50 luvun 6 § 2 momentissa on viittaussäännös 10 lukuun. Vuoden 2002 uudistuksen esitöistä ilmenee, että tarkoitus on ollut saattaa 10 luvun 8 § arvokonfiskaatiota koskeva säännös sovellettavaksi myös esimerkiksi huumausainerikoksen tekovälineisiin. Ongelma ei olekaan viittaussäännöksessä, vaan 10 luvun 8 §:ssä itsessään, josta puuttuu viittaus muualle kuin 10 lukuun.

Keski-Suomen kärjäoikeus esittää, että rikoslain 10 luvun 8 §:ää tarkistettaisiin tältä osin. Hyvän mallin tarjoaa ehdotettu uusi rikoslain 10 luvun 5 a §.

Toiseksi Keski-Suomen kärjäoikeus ehdottaa lausunnossaan tarkistuksia oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:ään.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 ja 8 §:ssä säädetään perusteista, joilla syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta. Perusteisiin sisältyy myös 8 § 1 kohdan kohtuusperuste.

Luvun 8 b § mukaan syyttäjä ei kuitenkaan saa jättää menettämisseuraamusta kohtuusperusteella esittämättä. Vain kiertoteitse tämä onnistuu, nimittäin jos koko syyte jätetään nostamatta kohtuusperusteella.

Käytännön elämässä tulee kuitenkin vastaan tilanteita, joissa menettämisseuraamusvaatimus voisi olla perusteltua jättää kohtuussyistä esittämättä. Näin on esimerkiksi sovittelutilanteissa, joissa asianosaiset ovat päässeet sovintoon ja vastaaja on korvannutkin sovitun summan asianomistajalle. Mikäli korvaus ei kata koko hyö-

dyn määrää, pitäisi syyttäjän esittää erotusta koskeva menettämisseuraamusvaatimus käräjäoikeudelle, joka mitä ilmeisimmin kuitenkin jättäisi sen kohtuussyistä tuomitsematta.

Keski-Suomen käräjäoikeus esittää, että kohtuusperuste lisättäisiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:ään.

Prof. Matti Tolvanen kiinnittää lausunnossaan huomiota riskiin seuraamuskumulatiosta. Mietinnössä ei ole pohdittu erästä talousrikoksissa esiintyvää pulmaa. Tolvanen esittää esimerkin. Henkilö A on saanut osakeyhtiöstä peiteltyä osinkoa, joka on vähennetty yhtiön verotuksessa kuluna. Kun teko tulee ilmi, peritelty osinko lisätään yhtiön tuloon. Jättäessään peitellyn osingon ilmoittamatta omassa verotuksessaan hän syyllistyy toiseen veropetokseen ja verotuksessa hänelle määrätään vero peitellystä osingosta. Näin peitelty osingonjako tulee kahdenkertaisesti verotetuksi, mikä onkin verotuksellisesti aivan oikein. Rikosjutuissa A tuomitaan maksamaan veronsaajille vahingonkorvausta määränä, joka vastaa verottamatta jääneitä määriä. Jos veronsaajat eivät esitä korvausvaatimuksia, A voidaan tuomita menettämään rikoshyötynä verojen määrä. Tämä ei liene tosin mahdollista, jos A näyttää, että yhtiölle ja hänelle määrätyt verot peitellystä osingonjaosta on veronsaajille maksettu. Ongelmia voi aiheutua, jos A on ostanut peitellyn osingonjakona saamallaan rahoilla esimerkiksi osakkeita ja häntä epäillään uudesta rikoksesta, joka on laajennetun hyödyn menettämisen liipaisinrikos (esimerkiksi rahanpesu). Tällöin on vaarana, että A:n osakkeet tuomitaan laajennettuna rikoshyötynä valtiolle, ellei A kykene saattamaan todennäköiseksi, että osakkeet on hankittu varoilla, joiden hankintaan liittyvät verot tai niiden sijaan tuomittu vahingonkorvaus on maksettu. Sama riski liittyy myös rahanpesuun, joka tulee (poikkeuksellisesti) rangaistavaksi niin sanottuna itsepesuna (RL 32:11.1).

OIKEUSMINISTERIÖ JUSTITIEMINISTERIET

ISSN-L 1798-7105
ISBN 978-952-259-476-1 (PDF)

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.oikeusministerio.fi